

Lot 3 – Evaluarea intervențiilor POR 2014-2020

RAPORT FINAL

Axa Prioritară 7 -

**Dezvoltarea durabilă a turismului prin sprijinirea
forței de muncă, sporirea accesibilității și
dezvoltarea resurselor naturale și culturale**

MAI 2019

Evaluarea intervențiilor POR 2014-2020

Contract nr. 266/19.09.2018

Raport de Evaluare

Mai 2019

DISCLAIMER

Prezentul raport reprezintă rezultatul unei evaluări independente efectuate de consorțiul condus de Lattanzio Advisory Spa (Lider Asociere) și Lattanzio Monitoring & Evaluation Srl (Asociat 2), în baza contractului încheiat cu Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, în luna septembrie 2018.

Opiniile exprimate aparțin consorțiului și nu reflectă în mod necesar opiniile Autorității Contractante, respectiv ale Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice și nici ale Autorității de Management pentru Programul Operațional Regional 2014-2020.

Numele și adresa Beneficiarului:

Ministerul Dezvoltării Regionale și
Administrației Publice

Str. Apolodor nr. 17, latura Nord
050741, București – 5, ROMÂNIA

Numele și adresa Consultantului:

Lattanzio Advisory Spa
Via Cimarosa, 4, 20144 Milano - ITALIA

Lattanzio Monitoring & Evaluation Srl
Via Cimarosa, 4, 20144 Milano - ITALIA

Fabrizio TENNA - *Coordonator AP 7*

Anca Covaci, *Director de proiect*

Nr.	Data	Descriere	Acțiune	Pagini
1	14.05.2019	Raport de Evaluare versiune finală revizuit	- Pentru aprobare	1-101

Cuprins

Listă abrevieri	4
Listă figurilor	5
Listă tabelelor	6
Sumar executiv.....	7
Capitolul 1. Situația existentă.....	11
Capitolul 2. Etapele studiului.....	14
a) Analiza literaturii de specialitate.....	14
b) Colectare de date.....	16
c) Descrierea metodologiei.....	19
d) Limitări și constrângeri și mod de soluționare	23
Capitolul 3. Analiză și interpretare.....	26
a) Date Colectate	26
b) Analiza datelor	28
c) Rezultate în urma analizei.....	63
Capitolul 4. Concluzii, recomandări și lecții învățate	67
Anexe	79
Anexa 1. Bibliografia literaturii de specialitate.....	79
Anexa 2. Metodologia PATN (Planul de Amenajare a Teritoriului Național).....	80
Anexa 3. Baza de date a proiectelor finanțate cu indicatori de monitorizare a proiectului, performanță.....	89
Anexa 4. Modalitatea de selectare a studiilor de caz.....	95
Anexa 5.a Modalitatea de realizare a studiilor de caz	98
Anexa 5.b Baza de date a indicatorilor de context pentru calcularea fluxului de turiști.....	99
Anexa 6.a Modalitatea de estimare a indicatorilor de rezultat și impact.....	99
Anexa 6.b Baza de date studii de caz.....	101
Anexa 7. Chestionar completat pentru studiul de caz (Anexă 7.1-7.6).....	101
Anexa 8.a Chestionar sistem implementare AP 7	101
Anexa 8.b Baza de date a răspunsurilor	101
Anexa 9.a Chestionar beneficiari care nu au fost incluși în studiile de caz	101
Anexa 9.b Baza de date a răspunsurilor	101
Anexă 10. Prezentare / lucrările panelului de experți.....	101

Anexa 11. Prezentare power point.....	101
Anexa 12. Tabel cu observațiile / recomandările BE POR / membrii CCE și propunerile de soluționare	101

Listă abrevieri

AC	Autoritatea Contractantă
ADR	Agențiile pentru Dezvoltare Regională
AM POR	Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Regional
ANAP	Autoritatea Națională pentru Achizițiile Publice
ANTREC	Asociația Națională de Turism Rural Ecologic și Cultural din România
BE POR	Biroul Evaluare a Programului Operațional Regional
CAE	Conformitate Administrativă și Eligibilitate
CCE	Comitetul de Coordonare a Evaluării
CdS	Caiet de Sarcini
CM POR	Comitetul de Monitorizare a Programului Operațional Regional
ETF	Evaluarea Tehnică și Financiară
FAQ	Frequently Asked Questions
FEDR	Fondul European de Dezvoltare Regională
INCDT	Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Turism
INS	Institutul Național de Statistică
Oc/CA	Persoana ocupată / Cifra de Afaceri
OI	Organism Intermediar
PME	Planul Multianual de Evaluare
POR	Programul Operațional Regional
SUERD	Strategia UE pentru Regiunea Dunării
UAT	Unitate Administrativă Teritorială
IAT	Index de atractivitate turistică

Listă figurilor

Figura 1.1: Proiecte contractate pe regiuni la data de 30.09.2018.....	11
Figură 1.2: Ponderea numărului și valorii proiectelor pe tipologie de stațiune.....	12
Figură 1.3: Ponderea costului investiției după tipul de operațiune	12
Figură 2.c.1: Localizarea proiectelor în curs de implementare în cadrul AP 7 (30.09.2018) și a studiilor de caz selectate	22
Figura 3.b.3.1: Impactul potențial al proiectului POR AP 7 asupra IAT-ului localității Buziaș.....	37
Figura 3.b.3.2: Impactul potențial al proiectului POR AP 7 asupra IAT-ului localității Ocna Sibiului	38
Figura 3.b.3.3: Impactul potențial al proiectului POR AP 7 asupra IAT-ului localității Ocna Șugatag	39
Figura 3.b.3.4: Impactul potențial al proiectelor POR AP 7 asupra IAT-ului localității Horezu	41
Figura 3.b.3.5: Impactul potențial al proiectelor POR AP 7 asupra IAT-ului localității Eforie	42
Figura 3.b.3.6: Impactul potențial al proiectelor POR AP 7 asupra IAT-ului localității Vatra Dornei	44
Figură 3.B.5.1: Progresul priorității de investiții.....	50
Figură 3.B.5.2: Bugetarea și planificarea volumului de muncă al OI	50
Figură 3.B.5.3: Alocarea sarcinilor pe categorii de profile	52
Figură 3.B.5.4: Gradul de acoperire a competențelor persoanelor implicate în gestionarea apelurilor pentru propuneri de proiecte	54
Figură 3.B.5.5: Nivelul de funcționalitate a sistemelor informatice.....	54
Figură 3.B.5.6: Nivelul de complexitate normativă / administrativă în sarcina beneficiarilor	55
Figură 3.B.5.7: Gestionarea FAQ cu rol de suport pentru beneficiari	56
Figură 3.B.5.8: Instrumentele prevăzute pentru facilitarea accesului la finanțare din partea beneficiarilor .	57
Figură 3.B.5.9: Stadiul de derulare a procedurilor de achiziții publice	58
Figură 3.B.5.10: Tipologia intervențiilor finanțate (beneficiari care nu au fost cuprinși în studiile de caz)....	59
Figură 3.B.5.11: Numărul tipologiilor de intervenții pe UAT	60
Figură 3.B.5.12: Acțiunile de marketing planificate	60
Figură 3.B.5.13: Proiectele relevante complementare	61

Listă tabelelor

Tabelul 1: Indicatorii principali privind progresul proiectelor în cadrul AP 7.....	11
Tabelul 2.c.1: Stratificarea proiectelor în vederea realizării studiilor de caz	20
Tabelul 3.a.1: Cuantificarea indicatorilor propuși în cadrul modelului de evaluare	26
Tabelul 3.b.1.1 Matrice de complementaritate dintre POR AP 7 și Programul național pentru dezvoltarea investițiilor în turism.....	28
Tabelul 3.b.1.2 Matrice de complementaritate dintre POR AP 7 și PNDR 2014-2020.....	30
Tabelul 3.b.2.1: Segmentele turistice pentru localitățile cu IAT scăzut	31
Tabelul 3.b.2.2: Segmentele turistice pentru localitățile cu IAT mediu	32
Tabelul 3.b.2.3: Segmentele turistice pentru localitățile cu IAT ridicat	34
Tabelul 3.b.4.1: Scenariile de creștere a segmentelor turistice	46
Tabelul 3.b.4.2: Scenariile de creștere a fluxurilor de turiști în localitățile analizate în cadrul studiilor de caz	47
Tabelul 3.b.4.3: Corelarea rezultatelor studiilor de caz cu indicatorii de context	48
Tabelul 3.B.5.1: Situația cererilor de finanțare depuse, evaluate și contractate în perioada 2016-2018 în cadrul AP 7.....	51
Tabelul 3.B.5.2: Principalele profile implicate în procesele de management al axei prioritare 7	51
Tabelul 3.B.5.3: Distribuția principalelor sarcini de lucru alocate profilurilor menționate	53
Tabelul 3.B.5.4: Cooperarea cu actorii relevanți	57
Tabelul 4.1: Matricea constatărilor, concluziilor și recomandărilor.....	73

Sumar executiv

Concluzii și recomandări legate de programarea intervențiilor în domeniul turismului

Analiza studiilor de caz și ancheta în rândul beneficiarilor arată că Axa 7 din POR acționează în primul rând asupra infrastructurilor de bază legate de valorificarea turistică a factorilor de atracție ai stațiilor turistice beneficiare. Analiza studiilor de caz a fost efectuată ținând cont de indicii de atractivitate turistică, acest indice permite izolarea a patru componente legate de atractivitate (a se vedea Anexă 2 pentru detalii): componenta A. a resurselor naturale (peisaj, mediu, sănătate, salvagardare); B. resursele antropice (patrimoniul istoric și arhitectural, cultura, tradițiile, cunoștințele); C. infrastructura turistică specifică (receptivitate, servicii turistice pentru diferite segmente, utilitatea factorilor de atracție turistică); D. componenta infrastructurii tehnice (accesibilitatea principalelor artere de transport rutier, feroviar și aerian, precum și asigurarea infrastructurii de bază, cum ar fi un sistem de canalizare adecvat și tratarea apelor uzate, prezența unei rețele de distribuție adecvate și furnizarea de energie electrică, gaze naturale și de bandă largă).

Axa 7 influențează în principal una dintre componente, și anume componenta C (infrastructura specifică) și, în special, gradul de utilizare a factorilor de atractivitate ai stațiilor turistice, prin:

- refacerea drumurilor în interiorul stațiilor;
- crearea unor piste ciclabile;
- dotarea zonelor de agrement;
- infrastructura sportivă;
- îmbunătățirea serviciilor stațiilor de tratament;
- intervenții pentru re-naturalizare și utilizarea resurselor naturale (lacuri, parcuri ..)

De asemenea, Axa 7 influențează și componenta B. (resurse antropice), în special prin îmbunătățirea patrimoniului istoric și arhitectural și a locurilor de agrement utilizate pentru evenimente culturale, muzicale și tradiționale.

Analizele efectuate reflectă o percepție pozitivă pe scară largă la nivel local privind capacitatea acestor intervenții de a atrage turiști suplimentari, această percepție a fost confirmată aproape pentru toate segmentele turistice analizate și de panelul de experți. Cu toate acestea, impactul potențial al Axei 7 a POR trebuie urmărit într-un cadru general care include și alți factori ai indexului atractivității turistice, care sunt decisivi pentru consolidarea scenariilor de impact preconizate.

În special, se face referire la mai multe elemente interceptate de POR și de alte programe comunitare:

1. intervenții în rețeaua de drumuri de importanță regională (Axa 6);
2. intervenții asupra patrimoniului cultural (Axa 5);
3. intervenții asupra dezvoltării urbane durabile (Axa 4);
4. măsuri de promovare a competitivității IMM-urilor (Axa 2);
5. intervenții de diversificare a economiei rurale (Măsura 6 din Programul Național de Dezvoltare Rurală, PNDR).

Pentru a-și consolida impactul, Axa 7 ar trebui pe de o parte, să stimuleze investițiile private care vizează îmbunătățirea și extinderea ofertei de cazare și, pe de altă parte, să orienteze alte intervenții publice care vizează îmbunătățirea accesibilității, gradul de utilizare a patrimoniului cultural și calitatea vieții comunității.

Acest aspect a fost aprofundat în cadrul panelului de experți la care au participat ADR-urile, Ministerul Turismului, INCDT și Asociația Orașelor din România, care au fost de acord cu necesitatea de a regândi posibilitatea finanțării proiectelor integrate de dezvoltare a turismului la nivel local.

Un element de slăbiciune care rezultă din analiză se referă la strategii de marketing pe proiectele finanțate: acestea sunt strategii proiectate și implementate la nivel local sau județean, care, în opinia evaluatorului, trebuie proiectate și implementate la nivel național și pe segment turistic. Dacă obiectivul general este de a atrage fluxuri turistice suplimentare, strategiile de marketing ar trebui proiectate (și împărțite) la un nivel în care este posibilă poziționarea teritoriilor într-un sistem și nu în concurență.

Astfel, principalele recomandări ale evaluatorului privesc atât aspectele ce țin de programarea intervențiilor la nivel central, regional și local, cât și aspecte de implementare.

Analiza (inclusiv analiza de complementaritate, pe bază de matrici) a permis constatarea necesității ca factorul de decizie a politicilor publice să se doteze cu un instrument capabil să faciliteze, pe de o parte, **crearea unei politici în domeniul turismului la nivel de sistem**, care să includă în programarea intervențiilor toate componentele atractivității pe mai multe linii de finanțare (alte axe POR și alte programe operaționale) și, pe de altă parte, să orienteze selectarea proiectelor cu o atenție specială acordată coerenței și relevanței acestora pentru nevoile turistice teritoriale.

Indexul atractivității turistice, utilizat ca o cheie de interpretare a contextului local, de fapt a permis evaluării să se concentreze pe:

- coerența intervențiilor promovate de Axa 7 față de valoarea asumată de indicatorii fiecărei componente din IAT la nivel local (de ex. Horezu având o componenta B. antropică puternică, are în implementare proiecte POR care influențează componenta B);
- necesitatea de a evalua fiecare intervenție într-un cadru mai amplu care cuprinde intervenții adiționale, sinergice și complementare, având impact asupra celorlalte componente ale atractivității turistice, neinterceptate de Axa 7 (Axele 4, 5 și 6). Sinergia și complementaritatea sunt adesea definite în cererile de finanțare prin menționarea unor Programele și Planurile generice și nu proiecte specifice;

Recomandarea evaluatorului este de a analiza **posibilitatea utilizării unui instrument agil precum IAT pentru "interpretarea" contextelor turistice**, care să permită programarea și prioritizarea la nivel central, și totodată proiectarea la nivel local.

Programarea viitoare ar trebui, pe de o parte, să țină cont de necesitatea reducerii dezechilibrelor teritoriale prin favorizarea dezvoltării zonelor marginale, dar pe de altă parte de necesitatea creării de conexiuni (inclusiv prin **valorizarea potențialului de cluster** existent în teritoriu) și de a avea o viziune a "sectorului" turismului și de segment.

De acest aspect este legată și o altă recomandare care se referă la **marketing turistic**. De fapt, fiecare proiect prevede o strategie punctuală de marketing realizată la nivel local sau cel mult la nivel de județ. Aceste inițiative, în opinia evaluatorului, pot avea o eficacitate relativ scăzută în raport cu anumite segmente turistice, mai deschise concurenței internaționale, pentru care

este necesar să se elaboreze și să se realizeze o promovare la nivelul sistemului de țară (național). Creșterea fluxurilor turistice, nu numai de vizitatori, poate fi ulterior încurajată de acțiuni care favorizează pachetele turistice tematice (segmente) pe piețele internaționale, în care cifrele fac diferența, în special în ceea ce privește diversificarea ofertei și a capacității de cazare. Direcția acestor acțiuni ar trebui orientată la un nivel superior de guvernare (regiuni, ministere).

Concluziile și recomandările legate de indicatorii și evaluările viitoare

În ceea ce privește indicatorii de program și lecțiile învățate pentru evaluările următoare, analiza indicatorilor de program a permis de a evidenția două elemente care ar trebui avute în vedere pe viitor în monitorizarea unor proiecte similare vizând dezvoltarea sustenabilă a sectorului turistic în faza de definire a indicatorilor de program și cuantificarea acestora:

- Indicatorii de realizare ar trebui să țină cont de ceea ce poate fi definit efectiv ca țintă de politică în domeniul turismului. Spre exemplu, suprafața în mp este în mod corect un indicator de realizare, care, cu toate acestea, poate fi cuantificat doar după selecția proiectelor fiind astfel utilizat pentru verificarea realizării efective a proiectului. Numărul proiectelor finanțate poate fi, în schimb, un obiectiv țintă stabilit la nivel de program ținând cont de alocarea resurselor financiare. Numărul de vizitatori adiționali este, în schimb un indicator de rezultat, întrucât se manifestă ca și efect al investiției realizate.
- Creșterea numărului de salariați este, în schimb un indicator care ar putea fi utilizat ca și indicator de rezultat doar în cazul în care investiția ar privi o structură turistică specifică care angajează salariați.

Având în vedere rezultatele analizelor se recomandă astfel de a utiliza la nivel de program numărul de proiecte finanțate ca și indicator de realizare, numărul de turiști adiționali ca indicator de rezultat și numărul persoanelor ocupate ca indicator de impact. La nivel de proiect, se sugerează utilizarea suprafețelor (mp) interesate de intervenții ca indicator de realizare, km de drumuri / drumetri reabilitate / create și numărul de turiști adiționali ca indicator de rezultat.

Considerăm că indicatorul privind ocuparea forței de muncă reprezintă un nivel de impact de așa natură încât necesită cuantificarea la nivel de program din partea evaluatorului, deci nu din partea beneficiarilor, nici din partea AM POR în faza ex ante. Motivul acestei afirmații este că atât în faza ex ante cât și în faza evaluării curente (în momentul în care nu există proiecte finalizate) stabilirea unei eventuale ținte ar depinde exclusiv de metodologia de estimare adoptată, nereprezentând astfel o valoare de referință pentru a se înțelege măsura în care programul a fost eficace. Ceea ce se poate face, în schimb, în faza ex post, este analizarea în ce măsură impactul ocupațional al programului incide pe datele de context referitoare la persoanele ocupate în sectorul turistic. Aceasta abordare este ceea ce este utilizată de DG Agri în evaluarea impactului Programelor Operaționale de Dezvoltare Rurală (Reg. UE 808/2014 At. 7), iar în cadrul prezentului studiu de evaluare de fapt am pilotat o metodologie de analiză, bazată pe calcularea capacității investiției de a "activa" o unitate de forță de muncă prin creșterea cifrei de afaceri din turism, derivând din creșterea fluxului de turiști, metodologie care va putea fi aplicată pe viitor.

Concluziile și recomandările legate de sistemul de implementare

În ceea ce privește sistemul de implementare, analiza datelor SMIS cu referire la proiectele în curs de implementare sugerează că, deși rata de contractare a proiectelor este relativ avansată, fiind de circa 76% față de alocarea UE (februarie 2019), progresul în implementare este relativ scăzut, plățile realizate către beneficiari reprezentând 3,14% din contribuția UE alocată. Datele furnizate de AM POR cu privire la progresul apelurilor de proiecte și ancheta în rândul ADR-urilor sugerează că Axa prioritară nu va avea probleme de absorbție a fondurilor în termen de nivel de contractare, considerând că toate ADR-urile au proiecte în evaluare și contractare iar până în prezent beneficiarii au răspuns foarte bine la apelurile de propuneri de proiecte, valoarea proiectelor depuse depășind cu mai mult de 3 ori valoarea alocată acestei axe.

Cu toate acestea, în cadrul interviurilor și anchetei beneficiarii cu proiectele în implementare au evidențiat deseori **situații de blocaj al investițiilor**, cu precădere datorate întârzierilor în aprobarea documentațiilor de atribuire sau finalizarea procedurilor de achiziții publice (ex. contestații sau anulări), ceea ce sugerează necesitatea monitorizării îndeaproape a progresului fizic și financiar al proiectelor, în vederea preîntâmpinării blocajelor în implementare

Recomandările evaluatorului cu privire la îmbunătățirea sistemului de implementare se concentrează astfel, pe aspecte procedurale, care țin de achizițiile publice și de etapele de pregătire a proiectelor, respectiv:

- se recomandă **descentralizarea gestionării apelurilor la nivel regional**, astfel încât atât calendarul lansărilor cât și conținutul specific al ghidurilor să fie personalizat în funcție de contextul regional specific, organizațional al ADR-urilor, administrativ al potențialilor beneficiari și socio-economic al comunităților de referință;
- De asemenea, se recomandă asigurarea unui **sprijin sporit, structurat și sistematic, către beneficiari, în ceea ce privește pregătirea și realizarea achizițiilor publice**, care reprezintă în mod evident unul din bottlenecks cele mai importante ale investițiilor. Acest sprijin ar putea fi asigurat de help desk din cadrul ADR-urilor sau prin structuri descentrate ale ANAP sau prin alte mecanisme structurate asigurate prin Asistența Tehnică (axa 12 din POR sau PO AT).
- Mai mult, se recomandă oferirea unui **sprijin mai personalizat către beneficiar** astfel încât, în cazul în care alocările axei prioritare nu permit cuprinderea investiției în cadrul AP 7, beneficiarii să fie îndrumați spre alte soluții de finanțare, existând în POR diverse axe care permit finanțarea unor acțiuni similare și complementare cu cele finanțate din AP 7;
- În cele din urmă, în vederea sporirii ratei de ansamblu de absorbție a POR 2014-2020, se recomandă evaluarea oportunității **realocării resurselor** din alte axe care nu au avut un mare succes către axele unde cererea de finanțare se ridică la peste 3 ori valorii alocate.

Capitolul 1. Situația existentă

Datele centralizate și actualizate (februarie 2019) privind apelurile lansate, proiectele depuse, evaluate și în curs de implementare, furnizate de AM POR arată faptul că la momentul redactării prezentului Raport existau 28 de proiecte în curs de implementare, în valoarea totală de **356.158.557,39 lei (contribuția UE) reprezentând 76,74% din valoarea totală alocată AP 7, din care 32.638.577,96 lei proiecte SUERD (2 proiecte)**, iar valoarea totală a plăților efectuate către beneficiari se ridică la 14.587.514,79 lei, reprezentând 3,14% din valoarea alocată.

Valoarea apelurilor lansate însumează 85.872.341,00 euro, respectiv 399.572.589,91 lei, iar în cadrul acestor apeluri au fost depuse 95 de proiecte, în valoare de peste 1,37 miliarde de lei, reprezentând mai bine de 3 ori valoarea alocată.

Tabelul următor sintetizează informațiile extrase din ultimele centralizări disponibile la nivel AM POR, la data redactării prezentului raport:

Tabelul 1: Indicatorii principali privind progresul proiectelor în cadrul AP 7

Valoarea totala a proiectelor in curs de implementare (contributie FEDR)	356.158.557,39
Valoarea totala a proiectelor in curs de implementare	423.315.873,25
Valoarea proiectelor SUERD in implementare (lei)	32.638.577,96
Alocare axa 7 (lei)	464.087.625,98
% Valoarea proiecte depuse fata de apelurile lansate	343,32
% Valoarea proiecte in implementare fata de alocare	76,74
% plati fata de alocare	3,14

Sursa: calculele evaluatorului realizate din baza de date furnizată de AM POR

Data la care se raportează analiza utilizată pentru analizelor calitative, respectiv aplicarea modelului interpretativ în evaluarea proiectelor finanțate prin Axa 7, este 30.09.2018. La acea dată, se aflau în curs de implementare 25 de proiecte, distribuite destul de uniform, cu o ușoară predominanță a regiunii NE (6 proiecte) și a regiunilor SE și SV (4 proiecte fiecare), a se vedea figura următoare.

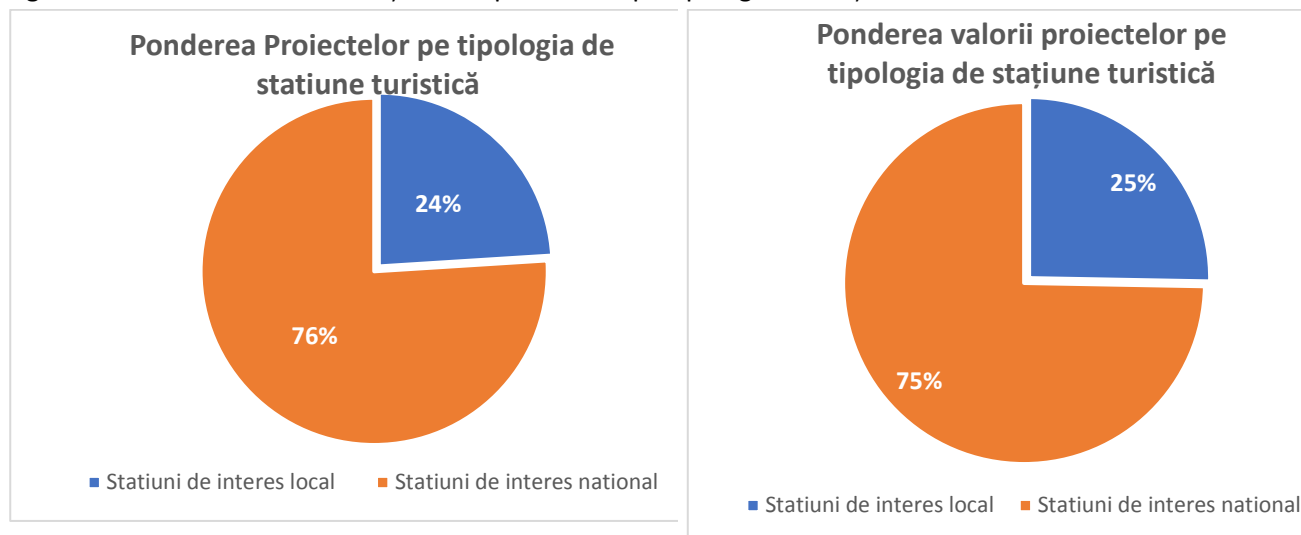
Figura 1.1: Proiecte contractate pe regiuni la data de 30.09.2018

Sursa: calculele evaluatorului realizate din baza de date furnizată de AM POR

Mai mult, analiza proiectelor finanțate pe tipuri de stațiuni turistice relevă o predominanță a stațiilor de interes național (76%) față de cele de interes local (24%). Aproximativ 75% din valoarea totală a proiectelor este alocată primelor, în timp ce restul de 25% celor din urmă.

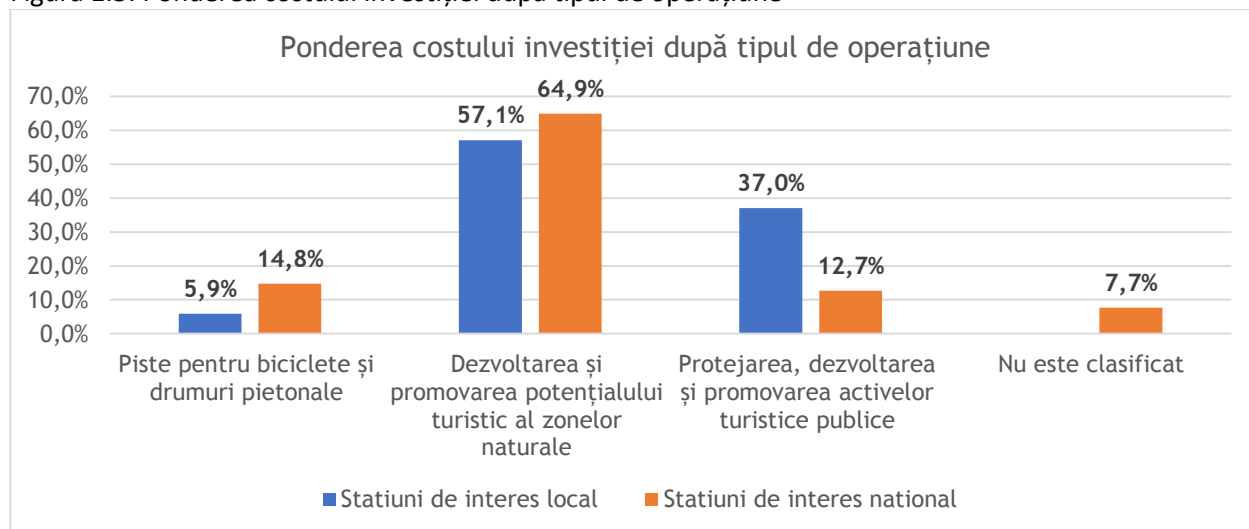
Figură 1.2: Ponderea numărului și valorii proiectelor pe tipologie de stațiune

Sursa: calculele evaluatorului realizate din baza de date furnizată de AM POR

O privire de ansamblu asupra proiectelor, bazată pe cele trei categorii principale de operațiuni arată cum resursele se concentrează pe tipologia de dezvoltare a potențialului turistic în zonele naturale. În special, pentru stațiunile turistice de interes național poate fi găsită o distribuție echilibrată pe celelalte două tipologii (7,7% din resurse nu sunt clasificabile conținând o combinație de mai multe tipologii).

Figură 1.3: Ponderea costului investiției după tipul de operațiune

Sursa: calculele evaluatorului realizate din baza de date furnizată de AM POR

Pentru stațiunile turistice de interes local există în schimb o concentrare mai accentuată a resurselor alocate pe tipologia destinată activităților turistice publice.

Cele 25 de proiecte finanțate sunt localizate în 22 de zone diferite, trei proiecte aflându-se în municipiul Vatra Dornei iar două în orașul Horezu. 12 proiecte din cele 19 finanțate pentru stațiunile de interes național și două proiecte din cele finanțate în stațiuni de interes local vor încheia intervențiile în 2020. Aceasta înseamnă că din punctul de vedere al evaluării ex-post a Programului, anul 2023 va reprezenta anul în care pot fi extrase datele observate în contextele de intervenție.

După cum sarată detaliile furnizate în Anexa 2 , datele de monitorizare pe proiecte au fost îmbogățite, în special, cu mai multe informații și elaborări:

- A. indicele de atractivitate turistică (fără detalierea valorilor dezagregate pentru cele 4 dimensiuni ale indexului, conform metodologiei utilizate până la data redactării prezentului document de lucru în elaborarea PATN)
- B. tipologia de stațiune (de interes național sau local);
- C. tipologia de segment turistic (cu precădere balneo-climateric, de litoral, montan sau cultural);
- D. indicația dacă un proiect se încadrează sau nu în aceeași localitate;
- E. indicatorul de realizare referitor la suprafață (exprimată în m²) valorificată, reabilitată, creată prin investiție
- F. indicatorul de realizare referitor la sustenabilitatea turistică, exprimată în vizitatori suplimentari /an datorită proiectului;
- G. indicatorul de performanță “investiție pentru turist suplimentar” (pentru a verifica coerența datelor prezentate cu privire la creșterea fluxului de turiști, față de contextul evoluției fluxului de turiști la nivel județean s)
- H. indicatorul de eficiență “investiție pe m²” (pentru a verifica existența unor eventuale diferențe substanțiale de eficiență a investițiilor față de suprafețele interesate)
- I. indicatorul de context cu privire la creșterea medie anuală (de la 2010 la 2017) a numărului de turiști la nivel de județ (si nu de localitate);
- J. raportul dintre indicatorul de realizare cu privire la numărul de turiști suplimentari /an și cel de context (pentru a verifica coerența indicatorului de realizare)

Prin corelarea datelor SMIS cu datele de context INS am putut evidenția (cu culori diferite în tabelul anexat prezentului raport) devieri ale indicatorilor cuantificați de beneficiari în comparație cu evoluțiile fluxurilor turistice la nivel de județ.

Ținând seama de faptul că datele de context nu se referă în mod specific la localitatea obiect al intervenției, existența neconcordanțelor menționate poate sugera necesitatea de a verifica **evoluția specifică a fluxului de turiști în fiecare localitate interesată**, prin studiile de caz, astfel încât să se evidențieze raționamentul la baza estimărilor inițiale.

Astfel, din cele 25 de proiecte finanțate există o ”anomalie” în ceea ce privește estimarea fluxurilor turistice (estimări foarte mari la nivel de proiect, față de serie statistică la nivel județean) în mai bine de 20 de proiecte (incluzând o localitate, unde nu este valorificat indicatorul privind turiștii suplimentari). Astfel, indicatorul privind creșterea numărului de turiști estimat de beneficiarii finanțării a fost discutat și aprofundat în cadrul analizei studiilor de caz, iar interviurile în profunzime realizate în acest context au permis definirea unei serii de întrebări de control care au fost folosite în ancheta cu restul de beneficiari în vederea interpretării scenariului de impact asupra evoluției fluxului de turiști în zonele vizate.

Capitolul 2. Etapele studiului

a) Analiza literaturii de specialitate

Literatura internațională

Mare parte din literatura de specialitate a investigat natura relației dintre extinderea și creșterea turismului într-o țară, pe de o parte, și creșterea economică generală și nivelul de dezvoltare, pe de altă parte. Multe studii teoretice și empirice au implicat utilizarea testelor statistice pe datele din diferite țări, inclusiv datele din seriile de timp. Acestea au implicat uneori analize statistice pentru a identifica nivelul de corelare între diferitele măsuri și indicatori.

O serie de studii s-au concentrat asupra performanței economice și asupra măsurii în care aceasta se corelează sau poate fi parțial determinată de turism. În special, un număr mare de studii au identificat o corelație puternică între nivelurile de turism - în ceea ce privește numărul de sosiri și vizite - și creșterea economică, măsurată în principal prin PIB¹.

Printre metodele de evaluare cel mai des întâlnite în analiza impactului turismului la nivel socio-economic se regăsesc metode de anchetă calitativă în rândul beneficiarilor proiectelor, precum și studii de caz, incluzând vizite la fața locului la locațiile proiectului și interviuri atât cu reprezentanții proiectului, cât și cu părțile interesate din comunitate.²

Astfel, conform analizei literaturii de specialitate internațională, trebuie reținut că există o înțelegere relativ clară a impactului economic al turismului în ceea ce privește PIB, locurile de muncă, investițiile și alți indicatori macroeconomici, dar impactul mai puțin tangibil al unei destinații, cum ar fi conservarea biodiversității sau protecția patrimoniului cultural valoare - poate fi mai dificil de captat. Măsurarea și raportarea impactului este o primă parte importantă a puzzle-ului, însă determinarea a ceea ce înseamnă acest impact și cât de important este acesta rămâne o întrebare mult mai provocatoare.

Analiza literaturii de specialitate la nivel internațional a stat la baza definirii metodologiei de reconstrucție a impactului potențial al intervențiilor POR asupra economiilor locale, prin raportare la creșterea locurilor de muncă generate de veniturile adiționale (cifra de afaceri sectorială) derivând din creșterea estimată a fluxului turistic.

Literatura europeană

Analiza literaturii de specialitate la nivel european³ a permis identificarea anumitor provocări majore care afectează dezvoltarea industriei turismului la nivelul UE, printre care:

- sezonalitatea activității turistice;
- dezvoltarea regională inegală;
- forța de muncă insuficient de calificată.

¹ Lee și Chang (2008), Proenca și Soukiazis (2008), Dritsakis (2012), Brau, Lanza și Pigliaru (2007) și Aslan (2013).

² Evaluarea Programului ARC pentru Turism, Patrimoniu Cultural și Proiecte privind bunurile Naturale, Comisia Appalachian - Strategii Tehnologice Regionale, 2010.

³ "Studiul privind impactul politicilor UE și măsurile luate în cadrul lor privind turismul" (Raportul final - 2012- Analysts Risk & Policy Limited, UE-DG Enterprise).

Datorită complexității fenomenelor legate de impactul potențial al dezvoltării sectorului turistic, inclusiv în funcție de tipologiile de intervenție efectiv finanțate, asupra teritoriului, experiențele de evaluare s-au axat cu precădere pe utilizarea interviurilor, anchetelor on line și studiilor de caz. Evaluarea ex post a POR 2007-2013 pentru axa 5 a sugerat că: analiza impactului asupra locurilor de muncă să fie analizată în continuare după un anumit interval de timp după încheierea proiectelor; impactul intervențiilor asupra îmbunătățirii unor aspecte calitative ar trebui analizat (ex. impactul asupra calității serviciilor; corelarea cu alte strategii locale, precum și sustenabilitatea intervențiilor prin măsuri de management al structurilor turistice și de patrimoniu ar trebui de asemenea analizate).

Literatura de specialitate la nivel european, inclusiv studiile și lecțiile învățate din analiza intervențiilor finanțate din fondurile europene, derivând din politicile europene în sprijinul turismului, a permis identificarea anumitor factori contextuali tipici sectorului turistic, de avut în vedere în estimarea impactului investițiilor, precum și metodele de evaluare cele mai adecvate pentru definirea acestui impact.

Literatura națională (utilizată pentru fundamentarea metodologiei)

În faza de structurare a instrumentelor metodologice necesare implementării modelului bazat pe studiile de caz, Evaluatorul a consultat o serie de studii și documente naționale necesare pentru încadrarea contextului și analiza studiilor de caz, printre care se pot menționa:

- Metodologia PATN conform Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 142/2008 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național Secțiunea a VIII-a - zone cu resurse turistice, cu modificări ulterioare;
- Publicația "Cheltuielile turistice ale nerezidenților în anul 2017" (INS, 2018) și baza de date corelată;
- Studiul cantitativ "Cercetare privind comportamentul, motivațiile și așteptările turiștilor români care au fost cazați la pensiuni în ultimul an"⁴

În special, cele două studii / publicații au fost analizate din perspectiva extragerii unor date cantitative utilizabile în realizarea scenariilor de impact economic, pornind din cheltuiela medie a turiștilor, ținând cont de incidența celor două componente, turiști străini și români.

Pe de altă parte, metodologia PATN (în vigoare la momentul redactării prezentului studiu) a fost utilizată pentru analiza potențialului turistic și definirea scenariilor de impact al intervențiilor POR 2014-2020 AP 7, în funcție de incidența proiectelor pe anumite componente ale Indexului Atractivității Turistice, având în vedere tipologia de investiții vizate de proiectele selectate.

Metodologia privind evaluarea potențialului turistic în unitățile administrativ-teritoriale de bază prevede analiza următoarelor componente:

A. Resurse turistice naturale

A1. Cadrul natural

A2. Factori naturali terapeutici

A3. Arii protejate

B. Patrimoniul cultural

B1. Monumente istorice

B2. Muzee și colecții publice

B3. Artă și tradiție populară

⁴ Material realizat în cadrul proiectului "Întreprinzători în turism – Pensiuni în România" implementat de Fundația Națională a Tinerilor Managerilor (FNTM) în cadrul POSDRU 2007-2013.

B4. Instituții de spectacole și concerte

B5. Manifestări culturale anuale/repetabile

C. Infrastructură specific turistică

C1. Unități de cazare

C2. Instalații de tratament

C3. Săli de conferință, centre expoziționale etc.

C4. Pârtii de schi și instalații de transport pe cablu

C5. Alte instalații de agrement (terenuri de golf, plaje omologate „Blue Flag”, instalații de agrement nautic, parcuri de distracții, herghelii)

D. Infrastructură tehnică

D1. Accesibilitatea la infrastructura majoră de transport

D2. Infrastructură edilitară

D3. Infrastructură de telecomunicații

Fiind un index calculat la nivelul tuturor localităților din România, bazat pe criterii stabilite și agreeate cu specialiști, **Indexul atractivității turistice reprezintă un instrument potențial puternic de avut în vedere pentru programarea și, respectiv, evaluarea politicilor publice și intervențiilor punctuale vizând dezvoltarea sectorului turistic.**

b) Colectare de date

Alegerea tehnicilor și instrumentelor corespunzătoare a fost funcțională obținerii unei baze informative utile pentru formularea răspunsurilor la întrebări de evaluare, în special folosind:

- Chestionar de anchetă adresat responsabililor AdR pentru a pune în evidență punctele tari și cele slabe ale procesului de implementare a AP 7;
- chestionare cu răspuns liber pentru panelul de experți cu scopul de a valida strategia de selectare a studiilor de caz și pentru a obține elemente de aprofundare a efectuării studiilor de caz (prima rundă panel de experți);
- Ghiduri pentru interviuri semistructurate adresate unui număr restrâns de actori care direct sau indirect au structurat și promovat proiecte incluse în studiile de caz, cu scopul de a obține estimări semnificative cu privire la numărul de turiști suplimentari;
- Chestionar de anchetă adresat beneficiarilor care nu au fost incluși în analiza studiilor de caz, în vederea colectării unor informații adiționale cu privire la stadiul implementării proiectelor, tipologia investițiilor finanțate, rezultatele așteptate și sustenabilitatea investițiilor;
- fișe de proiect simplificate pentru realizarea tehnicilor bazate pe opiniile experților (nominal group technique) pentru realizarea de scenarii referitoare la atractivitatea turistică (a doua rundă panel de experți);
- direcții de aprofundare a rezultatelor obținute și a recomandărilor preliminare formulate de evaluator, discutate în cadrul unui Focus Grup cu AdR-urile și alți actori relevanți la nivel național pentru politicile în domeniul turismului.

În legătură cu ancheta în rândul beneficiarilor cu proiecte în curs de evaluare, prevăzută în Raportul Inițial, se precizează următoarele: după analiza cererilor de finanțare și (în perioada decembrie 2018/ianuarie 2019) aferente proiectelor selectate pentru studiile de caz, am clarificat principalele aspecte procedurale privind formularea proiectelor și am verificat existența unor sinergii și complementarități cu alte inițiative la nivel local, de natură să

afecteze impactul direct și indirect al proiectelor, care trebuia în mod necesar aprofundat în cadrul interviurilor cu beneficiari având proiecte aprobate. Am preferat, astfel, să realizăm două studii de caz în plus, acoperind un număr mai mare de proiecte și contexte locale, decât să încercăm implicarea unor potențiali beneficiari cu proiecte în curs de evaluare, ale căror disponibilitate de a participa în activitățile de evaluare este în general scăzută. Abordarea a fost, așadar, să ne concentrăm pe definirea impactului potențial al intervențiilor în contexte specifice, discutând cu beneficiarii despre indicatorii de rezultat și despre problemele de implementare concret întâlnite. Informațiile au fost triangulate în cele din urmă prin cele două anchete (beneficiari cu proiecte în implementare neincluse în studiile de caz și ADR-uri).

În ceea ce privește brainstorming de evaluare, acesta a fost înlocuit prin Nominal Group Technique aplicată în cadrul lucrărilor celui de-al doilea panel de experți. În ceea ce privește analiza costului unitar, în urma analizei tipologiei intervențiilor finanțate s-a concluzionat că analiza costului unitar bazat pe suprafețele reabilite / create nu ar fi furnizat o informație cantitativă adecvată, având în vedere variabilitatea intervențiilor finanțate, ceea ce ar fi determinat lipsa de relevanță a comparării costului unitar.

În afara datelor primare obținute direct de evaluator, s-a obținut de la AM POR și surse oficiale și o bază de date secundară (date de monitorizare și, respectiv, surse statistice) care a fost utilizată pentru:

- analiza proiectelor finanțate, identificând aspectele de natură financiară și fizică, precum și obținerea informațiilor cu privire la rezultatele așteptate (► Anexă 3);
- dobândirea de elemente suplimentare privind contextele de intervenție, referitoare la sectorul turistic (indice de atractivitate, fluxuri turistice, tipologia de fluxuri, segmente de piață) și economice (cifra de afaceri anuală și ocuparea forței de muncă) (► Par.3.c).

În paragraf următorul vom analiza detaliat metodele utilizate; activitățile de observare (colectare de date) și de analiză (modalitatea de elaborare a informațiilor și introducerea în sistem a informațiilor).

În matricea următoare, întrebările de evaluare sunt corelate cu metodele utilizate, identificând astfel strategia de răspuns la întrebările de evaluare și metoda de triangulare corelată, respectiv opțiunile metodologice pe care evaluatorul le-a adoptat pentru a obține un patrimoniu informativ util pentru a răspunde la întrebările de evaluare, furnizând date de încredere și riguroase.

Cod întrebare de evaluare	Conținut întrebare	Modalitate / metodă de răspuns	Metoda de triangulare
EG1	<ul style="list-style-type: none"> ▪ În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la diversificarea economiilor locale prin dezvoltarea durabilă a turismului prin: 	Analiza datelor de context și a datelor de monitorizare a proiectelor (tipologii de intervenții conform informațiilor din SMIS) Efectuarea studiilor de caz Panel de experți Sondajul în rândul beneficiarilor	Metoda de selecție a studiilor de caz a fost validată prin panelul de experți. Analiza datelor de context a fost triangulată prin interviurile în profunzime cu beneficiarii selectați pentru realizarea studiilor de caz.
EG1.1	<ul style="list-style-type: none"> ○ creșterea numărului mediu de angajați din stațiunile 	Efectuarea studiilor de caz	Scenariile de impact dezvoltate în cazul studiilor de caz au fost

Cod întrebare de evaluare	Conținut întrebare	Modalitate / metodă de răspuns	Metoda de triangulare
	turistice		triangulate prin opinia panelului de experți.
EG1.2	○ sporirea accesibilității și dezvoltarea resurselor naturale și culturale specifice?	Efectuarea studiilor de caz	Sondajul în rândul beneficiarilor care nu au fost incluși în studiile de caz a fost utilizat pentru triangularea analizei de scenariu, cu referire la impactul potențial al intervențiilor și tipologia sinergiilor existente cu alte intervenții.
T7.1 (Tema 7 întrebare a 1..)	■ În ce măsură elementele logicii de intervenție se verifică în practică (în implementare)? (ex.: efecte mai puternice din perspectiva dezvoltării potențialului endogen se înregistrează când intervențiile finanțate sunt parte a unei strategii teritoriale de dezvoltare - după cum concluzionează evaluările de impact POR 2007-2013)? Cum poate fi îmbunătățită logica intervenției în cadrul acestui AP sau pentru intervenții similare viitoare?	Efectuarea studiilor de caz Panel de experți Sondaj ADR Focus Grup final Sondajul în rândul beneficiarilor	Mecanismele de implementare, cu precădere referitoare la sustenabilitate și complementaritate, au fost analizate în cadrul studiilor de caz (scenarii de impact), au fost discutate cu panelul de experți și au fost verificate prin ancheta în rândul beneficiarilor care nu au fost incluși în studiile de caz. Aspectele legate de sistemul de implementare (ex. dificultăți în implementare, din punct de vedere procedural) au fost analizate în cadrul studiilor de caz și triangulate prin anchetele în rândul beneficiarilor și ADR-urilor.
T71.1	○ Ce tipuri de intervenții/mecanisme de implementare s-au dovedit a fi eficiente și de ce?	Efectuarea studiilor de caz Panel de experți	Aspecte de sustenabilitate și complementaritate au fost aprofundate prin analiza pe baza de matrice.
T71.2	○ Care este gradul de sustenabilitate a patrimoniului cultural și a dimensiunii turismului în acțiunile promovate prin POR?	Efectuarea studiilor de caz (incluzând interviuri în profunzime cu beneficiari) Panel de experți Sondaj în rândul beneficiarilor Analiza pe baza de matrice	Concluziile și recomandările derivând din analiza logicii de intervenție și modul cum acestea se verifică în realitate au fost discutate și validate în cadrul unui focus grup.
T7.2 (întrebare adițională)	■ În ce măsură intervențiile finanțate au contribuit la creșterea atractivității destinației turistice prin acțiuni specifice chiar și de marketing?	Efectuarea studiilor de caz Panel de experți Sondaj în rândul beneficiarilor Analiza pe baza de matrice	Analiza studiilor de caz (respectiv scenariile de impact asupra indexului atractivității turistice și analiza activităților de marketing prevăzute) a fost discutată în cadrul panelului de experți, și triangulată în cele din urmă prin sondajul în rândul beneficiarilor care nu au fost incluși în studiile de caz. Aspecte de complementaritate din perspectiva creșterii atractivității turistice au fost aprofundate prin analiza pe baza de matrice.

c) Descrierea metodologiei

Alegerea abordării metodologice pentru evaluarea AP 7 în curs de implementare a proiectelor, s-a orientat pe ceea ce în literatura de evaluare este cunoscut ca "model interpretativ", bazat pe studii de caz. Această alegere a fost determinată de următoarele elemente:

- imposibilitatea de a observa schimbările preconizate în contextul de intervenție (măsurabile prin indicatorii de program), deoarece toate proiectele sunt încă în curs de implementare (► Cap. 1). Necesitatea apărută de a schimba obiectul analizei, de la observarea a ceea ce s-a întâmplat, la **perceperea posibilelor efecte** la nivel de proiect de către principalele părți locale interesate;
- exigența de a reprezenta diferitele contexte de intervenție, în ceea ce privește cererea (cererea de bunuri și servicii turistice) și oferta (segmente turistice interceptate), precum și ținând cont de condițiile de pornire al potențialului turistic (atractivitatea turistică) și *capacity building* instituțională (administrația locală);
- necesitatea de a înțelege **mecanismele care pot influența rezultatele preconizate**, cu scopul de a contura iposibilele scenarii de impact prin intervenții specifice, în mod sinergic cu alte Axe din POR 2014-2020 și alte instrumente de politică regională și națională;

Selectarea studiilor de caz a fost realizată prin reconstituirea unui "mozaic" ideal al proiectelor finanțate, luând în considerare variabilele care împreună (așa cum se deduce din literatura de specialitate și din indicațiile panelului de experți) pot influența rezultatele proiectului⁵. Prin urmare, alegerea corectă a variabilelor de stratificare a proiectelor este relevantă și esențială pentru obținerea unor rezultate din analiza studiilor de caz, din care poate fi elaborat mozaicul efectelor POR, în vreme ce o alegere greșită poate submina rezultatele procesului de evaluare.

Studiile de caz au fost selectate ținând cont de proiectele din DB MySMIS la data de 30.09.2018. Analiza datelor de monitorizare a celor 25 de proiecte a fost efectuată pentru a verifica coerența estimărilor furnizate, din perspectiva evaluării impactului potențial.

Astfel, strategia de evaluare a avut în vedere estimarea scenariilor de impact ale proiectelor, ținând cont de următoarele variabile:

- numărul de vizitatori suplimentari / an (indicator de realizare) care se preconizează a fi realizat datorită investiției;
- cheltuielile medii pe turist, pe tip de turist (român, străin) și pe segmentul turistic (balneo-climateric / litoral / montan / urban / cultural / rural);
- cifra de afaceri suplimentară / anuală (înmulțind numărul de turiști suplimentari cu cheltuielile medii pe tipologie de turist)
- creșterea ocupării, obținută prin aplicarea la cifra de afaceri suplimentară / anuală, coeficientul de activare a cifrei de afaceri / de ocupare disponibil la nivel județean fără defalcarea sectorială. Numărul de angajați care se așteaptă să fie activat datorită investiției pe ansamblul economiei locale este un indicator de rezultat care nu este evaluat în proiecte.

⁵ Se face referire la segmentarea turistică și la indicele de atractivitate turistică

Pentru identificarea variabilelor de stratificare necesare în vederea reprezentării mozaicului proiectelor pentru selectarea studiilor de caz, s-a optat pentru cele de natură să influențeze cel mai mult impactul proiectelor:

- atractivitatea turistică a stațiunii turistice (indice de atractivitate turistică, IAT), împărțind în grupe omogene în baza “intervalelor” existente în distribuția indicelui, ordonându-l de la cel mai mic la cel mai mare;
- caracteristică teritorială morfologică principală (respectiv zona montană și zona non montană, caracterizate de segmente turistice diferențiate, deseori complexe, cum ar fi turism balneo-climateric și montan, montan și cultural, balneo-climateric și litoral, după caz).

În continuare este prezentat mozaicul proiectelor selectate pentru realizarea studiilor de caz.

Tabelul 2.c.1: Stratificarea proiectelor în vederea realizării studiilor de caz

segmente IAT	Zona non montană	Zona montană	TOT
Scăzut	4	3	7
Mediu	2	5	7
Ridicat	5	6	11
TOTAL	11	14	25

Sursa: prelucrarea evaluatorului din datele prezente în baza de date furnizată de AM POR

Astfel, s-a propus realizarea unui studiu de caz pentru fiecare strat, luând în considerare următoarele variabile suplimentare reprezentative pentru universul proiectelor:

- 1 regiunea de apartenență;
- 2 o mai bună reprezentare a segmentării turistice
- 3 posibilitatea de a analiza proiecte care se încadrează în aceeași localitate, creând un impact potențial mai ridicat în zona de interes.

Lista proiectelor pre-selectate pentru studii de caz și justificarea corelată este prezentată în Anexa 3.

Pe lângă analiza impactului potențial al proiectelor POR AP 7, analiza studiilor de caz a fost utilă pentru a verifica și a aprofunda măsura în care există sinergii importante, la nivelul localităților interesate de investițiile finanțate din Axa Prioritară 7, cu alte investiții finanțate din alte Axe Prioritare ale POR 2014-2020, cum ar fi cele de dezvoltare urbană (Axa Prioritară 4), cele privind reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural (Axa Prioritară 5) și cele vizând infrastructura rutieră la nivel județean (Axa Prioritară 6), aceste sinergii fiind de natură să aibă impact direct sau indirect asupra evoluției indexului atractivității turistice din zonă respectivă.

Pornind din aceste premise, modelul de evaluare adoptat a prevăzut cooptarea unui panel de experți în domeniul turismului, pentru a asigura o mai mare robustețe a rezultatelor evaluării.

Experții au fost selectați ținând cont de rolul lor în sectorul turismului, în calitate de: factori de decizie politică, experți pe această temă și experți în domeniu.

Panelul a fost activat în două momente specifice ale procesului de evaluare:

- înainte de efectuarea studiilor de caz pentru validarea alegerilor referitoare la variabilele utilizate pentru identificarea straturilor, verificând coerența empirică a straturilor în segmentarea turistică, pentru a oferi indicații asupra aspectelor contextului care trebuie luate în considerare pentru realizarea cazurilor;
- după efectuarea studiilor de caz pentru a analiza împreună principalele rezultate obținute și pentru a identifica scenarii posibile de dezvoltare turistică (și deci și economică) a zonelor.

Datorită specializării teritoriale a celor 15 actori contactați (ex. Asociația de Turism Bucovina, Asociația de Turism Oltenia, Clusterul balneoclimateric Transilvania, ș.a.m.d.) în etapa de dinainte, implicarea panelului de experți s-a făcut prin e-mail: a fost distribuit un document de lucru cu privire la modul de selectare a studiilor de caz și o fișă (un formular) pentru colectarea eventualelor observații. Circa un sfert din cei cărora li s-a solicitat un punct de vedere (în special mediul de cercetare în domeniul turismului și câteva asociații reprezentând clustere în domeniul turismului) a oferit sugestii și indicații, confirmând valoarea alegerilor făcute prin adoptarea metodologiei propuse pentru selecția studiilor de caz. Având în vedere prezența în cadrul respondenților a unui organism de cercetare cu acoperire națională și subordonat Ministerului Turismului, respectiv, INCDT, răspunsurile primite pot fi considerate absolut de încredere.

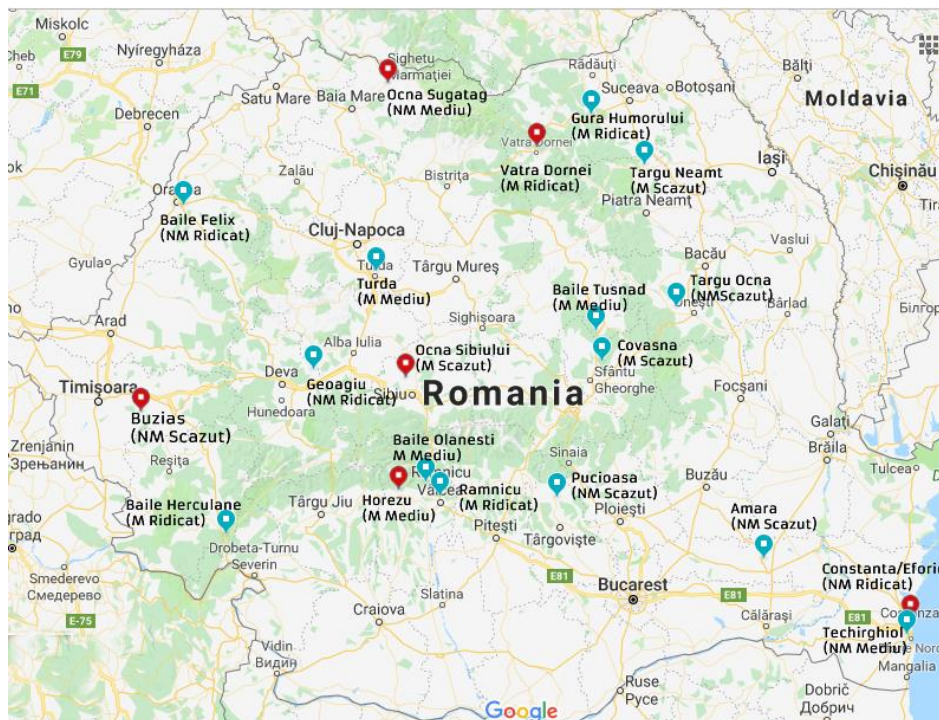
În etapa de după s-a organizat o întâlnire la care au participat reprezentanții Ministerului Turismului, a mediului academic și de cercetare (INCDT și Academia Română, Institutul de Economie Națională), precum și a agențiilor de turism, în vreme ce reprezentanții asociațiilor de categorii nu au putut sau nu au fost interesați să participe în cadrul acestei activități (deși au fost contactați în mod repetat, atât în scris cât și telefonic, atât în prima etapă de derulare a consultării cu panelul de experți, cât și în cea de-a doua etapă).

În cadrul întâlnirii, prin tehnică Nominal Group (NGT), panelul de experți a fost ghidat în reconstruirea scenariilor de dezvoltare a segmentelor turistice identificate și a scenariilor de atragere a fluxurilor turistice în localitățile care au fost obiectul studiilor de caz. Rezultatele au fost verificate cu ajutorul rezultatelor din studiile de caz, cu referire la coerența scenariilor de dezvoltare identificate la nivel local.

Astfel, construirea scenariilor de dezvoltare a potențialului turistic după anul 2023, anul în care se pot manifesta efectele POR, a fost realizată, printr-o abordare participativă, prin implicarea Panelului de experți, urmărind etapele prezentate mai jos:

1. prezentarea distribuției teritoriale a proiectelor finanțate, reprezentată de următoarea hartă, care arată locația fiecărei stațiuni turistice conform clasificării utilizate pentru selectarea studiilor de caz. Localitățile selectate pentru studiile de caz sunt evidențiate în roșu.

Figură 2.c.1: Localizarea proiectelor în curs de implementare în cadrul AP 7 (30.09.2018) și a studiilor de caz selectate

Sursa: prelucrarea evaluatorului din datele prezente în baza de date furnizată de AM POR

2. Identificarea segmentelor turistice, obiect al analizei cu respectivele caracteristici demografice relevante, în special cele mai recente date privind populația rezidentă și rata relativă a schimbărilor demografice observate între 2010 și 2018.

3. Descrierea segmentelor turistice, în funcție de zonă și indexul atractivității turistice și aplicarea unei tehnici de grup nominal (NGT) pentru a identifica pentru fiecare segment și pentru fiecare tipologie de turist interceptat de segment, creșterea potențială a fluxurilor turistice până în 2023. S-au construit în acest fel scenarii de dezvoltare pentru cele șase segmente identificate.

4. Descrierea studiilor de caz efectuate (a se vedea Cap. 3) și construirea ulterioară a scenariilor (prin NGT) privind capacitatea proiectelor POR de a atrage fluxuri turistice adiționale. S-au construit șase scenarii pentru fiecare stațiune ce face obiectul studiilor de caz.

Rezultatele obținute astfel au fost corelate cu cele obținute din studiile de caz pentru a defini rolul POR în evoluția potențialului turistic (Cap 4).

Mai mult, a fost creat și administrat un sondaj on line pentru colectarea informațiilor privind stadiul actual al proiectelor finanțate din POR AP 7, care nu au fost incluse în studiile de caz. Structura chestionarului elaborat a încorporat unele dintre elementele abordate în studiile de caz, cu o atenție sporită asupra posibilelor probleme critice legate de procesul de implementare a proiectului (a se vedea detalii la Cap. 3 b.4 și Anexă 9).

Strategia de evaluare a prevăzut ca o ultimă etapă înainte de finalizarea concluziilor și recomandărilor, realizarea unui focus grup cu autoritățile naționale și regionale implicate în gestionarea POR-ului și în gestionarea altor programe și politici destinate dezvoltării regionale (capital uman, competitivitate, turism).

Obiectivul este acela de a analiza rezultatele evaluării și de a prezenta recomandări ce pot fi avute în vedere pe termen scurt/mediu/lung (noua programare). Astfel, focus grupul a fost structurat și utilizat ca un **instrument de analiză a fezabilității recomandărilor**, astfel încât să se prezinte Autorității de Management o serie de reflecții adresate atât administrației locale cât și administrației centrale, care să poată fi acceptate și integrate în politicile și programarea la nivelul local, regional și național. O activitate de evaluare care furnizează recomandări ce nu prea pot fi puse în practică nu este utilă pentru administrație.

d) Limitări și constrângeri și mod de soluționare

Limitări și constrângeri metodologice și mod de soluționare

Activitățile de evaluare efectuate au avut ca obiectiv investigarea impactului potențial al proiectelor finanțate în respectivele contexte de intervenție, ținând seama de indicatorii de realizare și de rezultat prevăzute: creșterea numărului de vizitatori și creșterea numărului de locuri de muncă.

În acest sens, se subliniază faptul că obiectivul analizelor nu a fost acela de a reda o opinie privind eficacitatea și / sau eficiența în ceea ce privește valorile țintă stabilite în faza ex ante. De fapt, analiza eficacității și a eficienței ar presupune existența unor indicatori de realizare și de rezultat ai căror ținte nu sunt supuse unor procese de estimare prea arbitrare sau prea influențate de elemente externe ale programului.

La nivel de program, de exemplu, se prevede ca creșterea gradului de ocupare a salariaților în stațiunile turistice să fie în anul 2023 egală cu aproximativ 5.000 (4.907) unități noi (cod indicator 1S26).

Coborând la nivelul indicatorilor de realizare (chiar dacă indicatorul privind creșterea numărului de vizitatori nu poate fi considerat tocmai un indicator de "realizare", ci mai degrabă de rezultat sau impact), POR stabilește următoarele valori țintă:

- CO09 Turism durabil: Creșterea numărului preconizat de vizite la siturile din patrimoniul cultural și natural și atracțiile care beneficiază de sprijin: Vizite/an Target 2023 nr. 10.000
- 1S27 Suprafață spații deschise/ clădiri create/ reabilitate în stațiuni turistice/ Delta Dunării: Metri pătrați 10.100

Abordarea adoptată, așa cum s-a menționat deja, face parte din modelele de evaluare de tip interpretativ și se bazează pe identificarea a șase studii de caz alese pe baza unor variabile (localizare și atractivitate turistică) care pot influența rezultatele proiectului (creșterea fluxurilor turistice și ocuparea forței de muncă).

Limita obiectivă a analizei este că numerele (indicatorii) sunt estimate în baza previziunilor pentru 2023 ale rezultatelor proiectelor. **Analiza realizată în cadrul evaluării nu a putut intra**

în detaliile unor proiecte efectiv finalizate (toate proiectele fiind în curs de implementare), astfel încât activitatea desfășurată împreună cu părțile interesate la nivel local a avut ca scop găsirea unor estimări mai consecvente a numerelor indicate în fișele de proiecte și în sistemul informațional Mysmis, pornind de la creșterea numărului de turiști.

Modelul utilizat pentru a estima impactul ocupațional reprezintă unul dintre metodele posibile (adică nu este singura metodă posibilă), dar are avantajul de a fi corelat cu indicatorul de rezultat⁶ referitor la fluxurile turistice. Astfel, din punct de vedere logic modelul adoptă următoarea secvență: turiști suplimentari → cifra de afaceri a turismului suplimentară → angajați suplimentari.

Prin colectarea punctuală de date contextuale, disponibile la nivel județean și nu la nivel municipal, s-au calculat doi coeficienți care se aplică numărului de turiști suplimentari, astfel încât să poată fi estimată cu mai multă precizie creșterea potențială a ocupării forței de muncă:

- Cifra de afaceri din sectorul turistic (având în vedere cheltuielile turistice medii pe tip de turist și de ponderea componentei străine);
- Cifra de afaceri pe angajat, acest raport, aplicat cifrei de afaceri din turism, permite calcularea numărului de salariați suplimentari care pot fi angajați pentru a susține creșterea cifrei de afaceri.

Cu toate acestea, numerele identificate trebuie să fie considerate orientative: ele nu ar trebui luate punctual deoarece intervalul de încredere al estimărilor este amplu.

Raportul dintre cifra de afaceri și ocuparea forței de muncă în sectorul turistic se bazează pe serii istorice la nivel județean. Lipsa unor date recente la nivel de oraș / localitate nu reprezintă o limită semnificativă a estimărilor realizate. În literatura de specialitate, procedurile de analiză Shift și Share (bazate pe teritorializarea la nivel municipal a indicatorilor regionali sau județeni în baza altor date disponibile la nivel municipal - de exemplu, luând în considerare populația) introduc doar elemente suplimentare pentru corectarea estimărilor, care, în cazul studiului nostru, nu contribuie semnificativ la obiectivul analizei.

Având în vedere că previziunile privind fluxurile turistice (estimate în cadrul interviurilor în profunzime cu beneficiarii) au fost caracterizate de marje ample de variabilitate, deoarece s-au bazat pe percepțiile celor intervievați, am încercat să reducem subiectivitatea estimărilor utilizând următoarele instrumente:

- Ilustrarea datelor contextuale privind fluxurile turistice pentru a orienta beneficiarii intervievați spre a scoate în evidență motivele la baza estimărilor furnizate;
- Consultarea panelului de experți în turism, pentru a verifica dacă și cum în localitățile interesate de investiții există posibilitatea concretă și reală, precum și capacitatea de a atrage fluxurile turistice declarate de beneficiarii.

În plus se evidențiază:

- În cadrul studiilor de caz evaluatorul a verificat care va putea fi impactul ocupațional, respectiv sustenabilitatea socio-economică a investiției, atât pornind din informațiile incluse în cererile de finanțare, cât și prin interviuarea beneficiarilor.
- Evaluarea impactului asupra mediului nu poate fi realizată decât din perspectivă dispozițiilor legale în vigoare la nivel național cu referire la proiectele de investiții, care

⁶ După cum deja s-a remarcat, acest indicator la nivel POR este conceput ca indicator de realizare

se presupune au fost respectate în mod obligatoriu în faza de depunere a cererilor de finanțare și a documentelor anexe. Aspectul sustenabilității de mediu va trebui aprofundat în faza ex post analizând fluxurile turistice suplimentare efective și analizând presiunea antropică asupra sistemului local (canalizare, gestionarea deșeurilor, exploatarea resurselor naturale).

- Evaluarea egalității de șanse nu se aplică proiectelor care prevăd investiții în infrastructuri, decât în măsură în care evaluarea urmărește o abordare bazată pe chestiuni de "gen", care însă este altceva față de abordarea propusă de Comisia Europeană.

Alte limitări ale evaluării

Tabelul următor sintetizează pe scurt punctele de slăbiciune care pot fi evidențiate, adițional, în procesul de evaluare, cu implicațiile corelate asupra rezultatelor acestuia.

Puncte de slăbiciune	Implicații asupra rezultatelor procesului de evaluare
Implicarea panelului de experți în faza de validare a metodologiei de selecție a studiilor de caz	Doar 4 din cele 15 organizații invitate să participe la consultarea scrisă au furnizat un feedback asupra metodologiei de selecție a studiilor de caz. Restul organizațiilor contactate nu a furnizat indicații sau comentarii chiar după repetate reveniri (scrise și telefonice) la mesajul inițial. Indicațiile experților implicați (din care 2 fiind reprezentanți ai unor cluster regionale în domeniul turismului și 2 fiind institute de cercetare cu acoperire națională) au confirmat, în orice caz, valoarea metodologiei de selecție bazată pe segment turistic și indexul atractivității turistice conform metodologiei PATN (a se vedea Anexă 3), acest parametru fiind utilizat la nivel național pentru planificarea teritorială strategică.
Implicarea panelului de experți în construcția scenariilor asupra fluxurilor turistice și capacitatea de atracție a acestora în localitățile unde se realizează investițiile POR	Doar 6 din 12 experți contactați au participat în cadrul sesiunii NGT vizând construirea scenariilor de impact. Cu toate acestea, se subliniază nivelul înalt de specializare și valoarea științifică a membrilor panelului, acestea incluzând Academia Română, INCDT, Ministerul Turismului și reprezentanții agențiilor de turism. De asemenea, se evidențiază că rezultatele reprezintă estimările agreeate asupra evoluției fluxurilor de turiști post 2023, având la baza analiza seriilor de date statistice analizate la nivel județean (Anexă 2)
Focus Grup final asupra recomandărilor	Doar 6 din 15 organizații invitate au participat în cadrul sesiunii focus grupului. Lipsa de participare a AM POR cu siguranță a redus eficacitatea procesului de împartășire a recomandărilor din perspectiva unei formulări mai bune și în vederea evaluării fezabilității aplicării în perioada de programare curentă și viitoare.

Capitolul 3. Analiză și interpretare

a) Date Colectate

Datele colectate și utilizate pentru analiză sunt de două tipuri, toate datele colectate sunt valorificate în paragraful b) Analiza datelor:

- date calitative,
 - A. referitoare la studiile de caz privind percepțiile beneficiarilor cu privire la efectele potențiale ale investițiilor;
 - B. referitoare la sondajele on-line la ADR și beneficiari, cu privire la percepțiile privind eficacitatea fazei de implementare;
 - C. referitoare la panelul de experți, cu privire la percepțiile privind scenariile de dezvoltare a segmentelor turistice finanțate prin POR
- date cantitative,
 - A. referitoare la studiile de caz, date de monitorizare cu privire la indicatorii de realizare și de rezultat (Anexă 3);
 - B. referitoare la datele de context (Cap. 2 b) și c)) cu privire la fluxurile turistice la nivel de județ, privind cifra de afaceri pentru sectorul turistic și numărul de angajați la nivel de județ, privind cheltuielile medii ale turiștilor străini și români;
 - C. referitoare la studiile de caz și la sondajele on-line la AdR și la beneficiari, de diferite tipuri: estimări cu privire la numărul de turiști suplimentari, sarcini de lucru ale personalului organismelor intermediare etc.

Datele de natură cantitativă și indicațiile de natură calitativă au fost utile pentru valorificarea indicatorilor programului și a celor adițional definiți în raportul inițial, după cum arată tabelul următor.

Tabelul 3.a.1: Cuantificarea indicatorilor propuși în cadrul modelului de evaluare

Indicator	UM	Tip indicator	Sursa (POR/Propuneri)	Note	Valoarea cuantificată:
Numărul mediu de salariați în stațiunile turistice	Numar salariați	Rezultat ⁷	POR	Indicator nesemnificativ pentru tipologia intervențiilor finanțate ⁸	
Creșterea numărului preconizat de vizite la siturile din patrimoniul cultural și natural și atracțiile care beneficiază de sprijin	Număr vizite / an	Realizare ⁹	POR și analize calitative de scenariu	Indicatorul se referă la turiști adiționali prevăzuți în anul 2023	77.056
Suprafață spații deschise/clădiri create/reabilitate în stațiuni turistice/Delta Dunării	Metri patrați	Realizare	POR	Indicatorul se referă la valoarea existentă în SMIS (dacă valorizat)	1.020.156
Indicator adițional 1 Cost unitar al infrastructuri create pe număr de vizitatori	Lei	Adițional	Calcul proprii	Pentru cele 6 localități obiect al studiilor de caz	2.212

⁷ Ar trebui să fie un indicator de impact

⁸ A se vedea explicații după tabelul pentru clarificare.

⁹ Ar trebui să fie un indicator de rezultat

Indicator	UM	Tip indicator	Sursa (POR/Propuneri)	Note	Valoarea cuantificată:
Indicator adițional 2 Beneficiari care au întocmit strategii și sisteme de sustenabilitate a intervenției / structurilor create / reabilitate	număr	Adițional	Calcule proprii din analize calitative	Pentru cele 6 localități obiect al studiilor de caz	100% (6 din 6 beneficiarii consultați)
Indicator adițional 3 Creșterea indexului atractivității turistice	Index atractivitate turistică	Adițional	Calcule proprii din analize calitative	Pentru cele 6 localități obiect al studiilor de caz	Creștere component B e C
Indicator adițional 4 Impactul potențial asupra creșterii ocupării	calitativ	Adițional	Calcule proprii din analize calitative	Pentru cele 6 localități obiect al studiilor de caz	889

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din datele primare, secundare, cantitative și calitative colectate

În special, analiza proiectelor a arătat că indicatorul "Numărul mediu de salariați în stațiunile turistice" nu numai că nu este aproape niciodată valorificat în sistemul MySmis (doar într-un singur caz), dar nici nu se aplică la majoritatea proiectelor, deoarece acestea nu prevăd intervenții specifice asupra structurilor publice care eliberează un bilet la intrarea vizitatorilor. Într-adevăr, numai în acest caz ați avea o informație disponibilă cu privire la personalul salariat angajat înainte de proiect și angajamentul beneficiarului de a angaja în urma investiției.

Indicatorul de impact suplimentar referitor la ocuparea forței de muncă a fost estimat pentru cele 6 studii de caz analizate, luând în considerare creșterea fluxului de turiști și cheltuielile medii ale acestora, pe bază a ceea ce a fost indicat în cererea de finanțare, coroborat cu interviurile cu reprezentanții beneficiarilor și datele de context extrase din literatura de specialitate. În cazurile în care estimările furnizate nu corespundeau tendinței medii a fluxurilor turistice suplimentare anuale, aceste estimări au fost corectate ținând cont de faptul că indicatorul se referă la turiști suplimentari și nu la vizitatori suplimentari (date furnizate de sistemul de monitorizare POR care implică posibilitatea înregistrării punctuale a fluxului vizitatorilor într-o structură publică care înregistrează bilete de intrare).

Constatări referitoare la indicatori de realizare, rezultat și impact

În ceea ce privește indicatorii de program și lecțiile învățate pentru evaluările următoare, analiza indicatorilor de program a permis de a evidenția două elemente care ar trebui avute în vedere pe viitor în monitorizarea unor proiecte similare vizând dezvoltarea sustenabilă a sectorului turistic în faza de definire a indicatorilor de program și cuantificarea acestora:

- Indicatorii de realizare ar trebui să țină cont de ceea ce poate fi definit efectiv ca țintă de politică în domeniul turismului. Spre exemplu, suprafața în mp este în mod corect un indicator de realizare, care, cu toate acestea, poate fi cuantificat doar după selecția proiectelor fiind astfel utilizat pentru verificarea realizării efective a proiectului. Numărul proiectelor finanțate poate fi, în schimb, un obiectiv țintă stabilit la nivel de program ținând cont de alocarea resurselor financiare. Numărul de vizitatori adiționali este, în schimb un indicator de rezultat, întrucât se manifestă ca și efect al investiției realizate.
- Creșterea numărului de salariați este, în schimb un indicator care ar putea fi utilizat ca și indicator de rezultat doar în cazul în care investiția ar privi o structură turistică specifică care angajează salariați.

b) Analiza datelor

B1) ANALIZA PE BAZA DE MATRICI

După cum s-a menționat în analiza logicii de intervenție inclusă în Raportul Inițial, intervențiile POR AP 7 se concentrează pe (fără a se limita la) stațiunile balneare și balneo-climaterice, în primul rând deoarece există alte programe naționale care finanțează alte segmente turistice. Ne referim în special la Programul pentru dezvoltarea investițiilor în turism adoptat prin HG 558 în anul 2017, care prevede finanțarea infrastructurilor turistice de interes național (Munți Făgăraș, Delta Dunării și Sulina, port turistic Constanța) și a infrastructurilor turistice de interes local, pe diverse segmente turistice (ex. zone montane, spații naturale, dar și stațiuni balneare, sport, ș.a.m.d.). Matricea de complementaritate dintre POR AP 7 și acest program se regăsește în tabelul următor. Analiza listei proiectelor incluse în programul național sugerează că există un grad mare de complementaritate dintre programul național și POR 2014-2020, în condițiile în care lista include și diverse localități care au proiecte în curs de implementare în cadrul POR AP 7 (spre exemplu în localitățile Geoagiu, Amara, Băile Tușnad, Covasna, Techirghiol, Sârgeorz-Băi, Eforie, Băile Olanesti, ș.a.m.d.).

Tabelul 3.b.1.1 Matrice de complementaritate dintre POR AP 7 și Programul național pentru dezvoltarea investițiilor în turism

Program complementar / acțiuni relevante corelate	Investiții turistice de interes național			Investiții turistice de interes local
	Dezvoltarea infrastructurii domeniului schiabil, Munții Făgăraș	Dezvoltarea echilibrată și integrată a zonei turistice din Delta Dunării și a stațiunilor de pe Sulina	Dezvoltarea infrastructurii turistice de agrement - port turistic, Constanța	Investiții în infrastructura turistică în zone montane, spații naturale, aventura parc, zone agrement, stațiuni balneare, structuri sportive, ș.a.m.d.
Programul pentru dezvoltarea investițiilor în turism - Masterplanul investițiilor în turism	√	√	√	√
POR 2014-2020 Axa 7				√

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza documentară

Există diverse documente strategice întocmite la nivel național în sprijinul sectorului turismului, și anume:

- Master planul pentru dezvoltarea turismului național 2007-2026,
- Master planul pentru dezvoltarea turismului balnear 2009,
- Strategia națională pentru dezvoltarea ecoturismului în România 2009,
- Orientări strategice pentru dezvoltarea durabilă a zonei montane defavorizate.

Cu toate acestea, toate aceste documente, cu excepția Orientărilor strategice pentru dezvoltarea durabilă a zonei montane defavorizate¹⁰, rezultă neactualizate, fiind întocmite de peste 10 ani. În plus, ele pot fi relevante din punct de vedere pur teoretic, însă nu au o relevanță concretă în crearea de sinergii în momentul în care nu sunt însoțite de un plan de implementare, dotat de un buget și măsuri specifice de realizare. Din acest punct de vedere Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) 2014-2020, care finanțează concret măsuri de dezvoltare a structurilor de cazare turistică și servicii turistice în mediul rural prezintă aspecte mult mai interesante de complementaritate cu POR 2014-2020 (a se vedea matricea de mai jos), fiind în măsură să sporească capacitatea de primire a localităților turistice, față de creșterea fluxului de turistici.

¹⁰ Care, de altfel, include un obiectiv strategic specific dedicat creșterii atractivității zonelor montane inclusiv prin măsuri de dezvoltare a turismului, obiectiv implementat cu precădere prin PNDR.

În ceea ce privește măsurile promovate prin PNDR 2014-2020, se remarcă o complementaritate potențială (a cărei manifestare efectivă depinde de capacitatea de absorbție a fondurilor alocate din partea beneficiarilor eligibili din PNDR, în localitățile care au proiecte în curs de implementare în cadrul POR AP7) cu măsurile dedicate diversificării economiei rurale, care vizează, printre altele, dezvoltarea activităților meșteșugărești și turistice (structuri de cazare turistică, structuri de agrement, activități sportive, servicii turistice, ș.a.m.d.), aceste măsuri fiind de natură să sporească impactul potențial al infrastructurilor create prin AP 7 asupra economiei locale.

Tabelul 3.b.1.2 Matrice de complementaritate dintre POR AP 7 și PNDR 2014-2020

Program complementar / acțiuni relevante corelate	Activități meșteșugărești	Activități turistice (servicii și structuri de cazare)				Infrastructura de acces la stațiune turistică	Structuri de agrement turistic / sport	Amenajare a spații verzi	Reabilitarea spațiilor deschise	Amenajarea spațiilor naturale
		Agro-turism	Servicii turistice de agrement	Servicii de cazare în parcuri / camping	Servicii de ghid turistic					
Programul Național pentru Dezvoltarea Rurală 2014-2020 Submasura 6.2 și 6.4 Sprijin pentru înființarea de activități neagricole în zone rurale	√	√	√	√	√					
POR 2014-2020 Axa 7						√	√	√	√	√

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza documentară

Pe lângă măsurile menționate mai sus, se pot aminti principalele programe ale Ministerului Culturii (lista non exhaustivă), care pot fi capabile să creeze sinergii cu intervențiile infrastructurale finanțate din POR AP 7. Printre acestea se menționează:

- Programul CultIn, care se adresează antreprenorilor ce își desfășoară activitatea în domeniul industriilor culturale și creative;
- Programul ACCES, care sprijină acțiuni și proiecte culturale din domeniile artei vizuale/arhitecturi, culturii scrise, cinematografului / audiovizualului, artelor spectacolului, dialogului intercultural, patrimoniului imaterial/patrimoniului cultural mobil.
- Proiectele culturale prioritare, care includ festivaluri de filme, teatru, cultură minorităților, ș.a.m.d.
- Ziua culturii naționale, care finanțează organizarea de manifestări cultural-artistice și de acțiuni social-culturale dedicate sărbătorii zilei naționale.

Toate aceste programe și proiecte culturale pot crea sinergii cu POR 2014-2020 AP 7, întrucât reprezintă acele măsuri soft care efectiv lipsesc din logica de intervenție a AP 7.

B2) STRATEGIILE ÎN DOMENIUL TURISMULUI ȘI ROLUL PROIECTELOR

Fiecare teritoriu, fiecare localitate turistică, prin intervențiile programate încorporează o strategie de dezvoltare turistică pe termen mediu și lung. Pentru a evalua, în această fază preliminară a implementării Axei Prioritare, în ce mod intervențiile finanțate vor contribui la dezvoltarea turismului, și, prin urmare, a economiilor locale, în realizarea studiilor de caz am încercat să înțelegem strategiile de dezvoltare turistică la baza acestor investiții, cu ajutorul purtătorilor de interes ai proiectului. În cele 6 localități analizate există 11 proiecte (44% din totalul proiectelor finanțate), însumând o valoare totală a proiectelor de 170.438.829 lei.

Se ilustrează în cele ce urmează elementele punctuale care au rezultat din fiecare studiu de caz, pentru segmentele identificate.

Tabelul 3.b.2.1: Segmentele turistice pentru localitățile cu IAT scăzut

segmente	Strategie, output, marketing	Zona non montană	Zona montană
IAT			
Scăzut	Localitate	<p>Buzias</p> 	<p>Ocna Sibiului</p>
	Segment turistic de pornire	Balneo-climateric si cultural	Balneo-climateric si cultural

segmente	Strategie, output, marketing	Zona non montană	Zona montană
	Elemente cheie	Proiectul este parte a Strategiei Locale care vizează creșterea numărului de turiști în zona. Această strategie este concepută pentru perioada 2016-2030. Fiind unul dintre cele mai vizitate obiective din Buziaș chiar și înainte de punerea în aplicare a proiectului, este mai mult sigur că după ce toate ideile vor fi implementate, acest obiectiv turistic va aduce din ce în ce mai mulți turiști. Stațiunea balneo-climaterică este o stațiune de importanță națională pentru tratamentul bolilor cardio-vasculare și apele digestive.	Proiectul are scopul de a crea condițiile necesare pentru a atrage investitori în stațiunea turistică prin modernizarea 3106 m de infrastructură rutieră și crearea unei zone de parcare de 5560 mp. Creșterea atractivității turistice a stațiunii turistice balneo-climaterice prin crearea unor facilități specifice pentru recreere pe o suprafață de 38.707 mp, precum și zone pentru recreere, sport și sănătate (teren de football, 2 terenuri pentru tenis, teren minifootball) pe o suprafață de 14.964 mp.
	Grupul țintă / segment turistic	Familii, turismul de recreere, utilizarea resurselor naturale în scop turistic	Wellness, turism de recreere, utilizarea resurselor naturale în scop turistic
	Outputuri	A. Reabilitarea obiectivului turistic natural - Parcul Central din Buziaș B. Reabilitarea a 28 de hectare din Parcul Central - construit acum 140 de ani C. Reabilitarea a 4 hectare care înconjoară Parcul Central D. Reabilitarea aleilor E. Reamenajarea locurilor de joacă pentru copii F. Amenajarea unor fantani arteziene G. Îmbunătățirea sistemului de iluminat stradal	Detaliile outputurilor privesc și valorizarea resurselor naturale cum ar fi: - 1 parc amenajat "Statuia minerului" - 1.715 mp - 1 spațiu amenajat - "Lacul Pânzelor", 3.457 mp - 1 spațiu amenajat "Lacul fără fund", 3.964 mp - 1 spațiu amenajat "Lacul Verde - Popular" (amenajarea unui loc de joacă pentru copiii cu vârste cuprinse între 1 și 15 ani), 11.873 mp
	Legături strategice	Toate intervențiile sunt prevăzute în planul de dezvoltare strategic 2016-2030 a orașului.	Planuri de dezvoltare locală
	Marketing	Există un plan de marketing la nivel local și județean	Există un plan de marketing la nivel local și județean

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Elemente de remarcă: Proiectul în curs de implementare la Buziaș este mai focalizat pe valorizarea spațiilor cu scop de recreere, iar proiectul în curs la Ocna Sibiului se concentrează mai mult pe utilizarea în scop turistic a resurselor naturale. Ambele intervenții sunt integrate în planurile strategice de dezvoltare la nivel local și prevăd un plan de marketing (acestea fiind aspecte stabilite obligatoriu în Ghidul solicitantului).

Tabelul 3.b.2.2: Segmente turistice pentru localitățile cu IAT mediu

segmente	Strategie, output, marketing	Zona non montană	Zona montană
IAT			

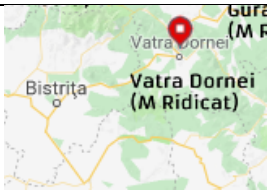
segmente	Strategie, output, marketing	Zona non montană	Zona montană
Mediu	Localitate	Ocna Sugatag 	Horezu
	Segment turistic de pornire	Balneo-climateric si cultural	Montan si cultural
	Elemente cheie	Ocna Sugatag este o stațiune turistică bazată pe efectele terapeutice ale sării, având o legătură puternică cu minere, 36% din of salnitrați din apă având efecte terapeutice puternice. In 1972 populația și-a finanțat singură o structură publică pentru tratamente. Din acel moment, au apărut multe pensiuni și hoteluri, și segmentul turistic s-a schimbat puțin, cu toate acestea, pentru multe decenii fiind axat pe turismul vârstei de mijloc. În ultimii zece ani primăria a început să se gândească la alternative față de segmentul turistic axat pe populația mai în vârstă, iar acest proiect este parte a acestei alternative.	Crearea unui spațiu emblematic și definitoriu pentru zona turistică cultural-istorică Horezu, cu suprafață de 5.788,10 mp, prin amenajarea zonei pietonale a stațiunii, utilizând elemente arhitecturale aparținând specificului local.
	Grupul țintă / segment turistic	Familii, wellness	Familii, evenimente culturale
	Outputuri	1. Modernizarea arhitecturala si amenajari externe spatii verzi pe o suprafata totala de 12.617 mp. Astfel, se propune pietonalizarea si modernizarea zonei centrului civic al comunei, astfel rezulta urmatoarele masuri si directii de Interventie 2. Reabilitare retea stradala. Se vor reamenaja 14 strazi, pe o suprafata de 74.831,20 mp, cu o lungime de 16,251 km, si 375 m parcare, dupa cum urmeaza. 3. Modernizare retea de iluminat public	Dotarea edilitar-turistica a zonei centrale vizate de proiect cu infrastructuri aferente (iluminat public, toaleta publică, rețele electrice, apa-canal), infrastructuri de informare (rețele Wi-Fi, sonorizare ambientală), relaxare (un foisor, 5 pergole, 30 bănci), și agrement (un spațiu de joacă pentru copii cu o suprafață de 168,72 mp, doua panouri electronice afișaj stradal, facilități de racordare la rețeaua electrică pentru scena mobila și corturi evenimente)
	Legături strategice	Planul de dezvoltare locală. Începând cu anul 2015 primăria a început să se intereseze de creșterea orașului, prin atragerea unor tineri arhitecți, care au ajuns în stațiunea și au avut libertatea de a imagina viitorul orașului.	Planul de Dezvoltare Regională SV Oltenia 2014-2020 Strategia Integrată de Dezvoltare Durabilă a Județului Vâlcea în perioada 2015-2022 Strategia de Dezvoltare economică și socială a orașului Horezu 2014-2020 Master Plan pentru Turismul Național al României 2007-2026 Strategia Națională de Dezvoltare a

segmente	Strategie, output, marketing	Zona non montană	Zona montană
			Ecoturismului în România 2016-2020 Orientări Strategice Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a zonei montane defavorizate 2014-2020..
	Marketing	Există un plan de marketing la nivel local	Există un plan de marketing la nivel local

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Elemente de remarcat: Proiectul în curs de implementare la Ocna Șugatag se concentrează mai mult pe modernizarea infrastructurilor de bază (spații verzi, iluminatul public, străzi, parcuri) la nivelul localității turistice, iar proiectele de la Horezu pe modernizarea structurilor destinate manifestărilor culturale. Ambele intervenții sunt integrate în planurile strategice de dezvoltare la nivel local și prevăd un plan de marketing (acestea fiind aspecte stabilite obligatoriu în Ghidul solicitantului).

Tabelul 3.b.2.3: Segmentele turistice pentru localitățile cu IAT ridicat

segmente	Strategie, output, marketing	Zona non montană	Zona montană
IAT			
		Eforie	Vatra Dornei
	Localitate		
	Segment turistic de pornire	Balneo-climateric si litoral	Balneo-climateric si montan
Mediu	Elemente cheie	Proiectul face parte dintr-o strategie de promovare turistică a localității si prevede : A) Reabilitarea obiectivului turistic de utilitate naturală - Lacul Belona B) Reabilitarea și modernizarea infrastructurii de utilități publice pentru valorificarea atracțiilor turistice din orașul Eforie C) Modernizarea și reabilitarea infrastructurii de utilități publice pentru creșterea competitivității obiectivelor turistice în stațiunea Eforie Sud	Proiectul urmărește punerea în valoare a potențialului turistic al stațiunii balneo-climaterice Vatra Dornei prin crearea și extinderea infrastructurii de agrement, inclusiv a utilităților aferente. Locația proiectului se fală în str. Călea Transilvaniei, în zona destinată activităților sportive și de agrement.
	Grupul țintă / segment turistic	Familii	Familii, turism de recreere, wellness
	Outputuri	1. drumuri 2. Iluminat Public 3. Dotări Urbane	1. Crearea unui spațiu de agrement și loisir cu o suprafață de 13.246 mp, în stațiunea balneo-climaterică Vatra

segmente	Strategie, output, marketing	Zona non montană	Zona montană
		4. trotuar, piste, parcuri, teatre	Dornei 2. Realizarea unui teren de tenis/baschet împrejmuit cu o suprafață de 700 mp, în stațiunea balneo-climaterică Vatra Dornei 3. Amenajarea unui teren multisport (acoperit pe timp de iarnă cu balon presostatic), cu suprafața de 1042,45 mp în stațiunea balneo-climaterică Vatra Dornei 4. Construirea a 676 mp de piste biciclete (cu sens unic) 5. Realizarea a 1620 mp alei pietonale
	Legături strategice	2015: Centrul național de informare și promovare turistică Eforie Sud 2015: Centrul național de informare și promovare turistică Eforie Nord 2013-2015: Promenada turistică Eforie Nord 2013-2014: Parc de recreere în orașul Eforie 2011-2013: Promovarea activităților de marketing și produselor specifice turistice destinației turistice Eforie	2012-2015: Centrul național de informare și promovare turistică Vatra Dornei 2011-2013: Promovarea produsului turistic Tara Dornelor 2007-2010: Extindere și reabilitare rețelei de apă uzată menajeră și pluvială din stațiunea turistică Vatra Dornei Strategia de dezvoltare economico-socială a Municipiului Vatra Dornei 2014-2020 Master Plan pentru dezvoltarea turismului național 2007-2026 Master Plan pentru dezvoltarea turismului balnear 2009
	Marketing	Există un plan de marketing la nivel local	Există un plan de marketing la nivel local

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Elemente de remarcat: Eforie, așa cum s-a subliniat deja pentru unele dintre proiectele anterioare, prezintă investiții care vizează parțial valorificarea locurilor de atracție turistică (de exemplu, Lacul Belona), dar, în general, se caracterizează ca intervenții pentru îmbunătățirea infrastructurii urbane în favoarea rezidenților și a turiștilor. Proiectul Vatra Dornei se concentrează mai mult pe infrastructurile turistice și de agrement. Ambele intervenții prevăd strategii de promovare a turismului la nivel local.

Constatări privind strategiile turistice ale localităților obiectul studiilor de caz

Analiza strategiilor turistice în cele șase localități obiectul studiilor de caz oferă un cadru al intervențiilor focalizate pe accesibilitatea și utilizarea în scop turistic al resurselor locale.

Aceste elemente sunt structurate la nivelul unor proiecte specifice care contribuie la îmbunătățirea infrastructurilor drumurilor interne, reabilitarea tratoarelor, dezvoltarea iluminatului public, precum și a structurilor de recreere.

În lipsa unui instrument care să fie utilizat de potențiali beneficiari și ADR-urilor pentru o analiză și o interpretare comună asupra situației de pornire și cea finală, de după intervenție, există riscul că selecția proiectelor să se bazeze exclusiv pe potențialul de creștere a numărului de vizitatori și a salariaților din cadrul structurilor publice balneo-climaterice.

În special, utilizarea IAT, ar permite identificarea unui "punct de pornire" în termen de atractivitate turistică, precum și definirea componentelor de atractivitate vizate de investiție, focalizând astfel asupra "punctului de sosire" potențial în termen de atractivitate turistică.

Un element adițional de înțelegere a contextului de intervenție privește identificarea segmentului turistic de pornire al stațiunii turistice (activitate realizată împreună cu Ministerul Turismului și INCDT și validată cu actorii implicați în studiile de caz) și a grupului țintă vizat de intervenție.

Aceste elemente ar permite revizuirea strategiilor turistice chiar și din perspectiva managementului destinației turistice: evidențiind, spre exemplu, dacă prin investițiile finanțate stațiunile turistice consideră că își vor extinde grupul țintă de turiști deja vizat sau că doresc să atingă un grup țintă de turiști diferit (trecând, spre exemplu, de la turismul familiilor la turismul de recreere pentru tineri).

Din analiza celor șase studii de caz, strategiile turistice, cu precădere focalizate pe accesibilitatea stațiunilor turistice, se adresează grupurilor țintă deja vizate, evidențiind o preferință din partea beneficiarilor spre a întări strategiile adresate grupurilor țintă existente, mai degrabă decât diversificarea țăintelor. Acest element, în opinia evaluatorului, ar trebui să fie obiectul unei evaluări tehnice și în cadrul fazei de depunere a cererilor de finanțare.

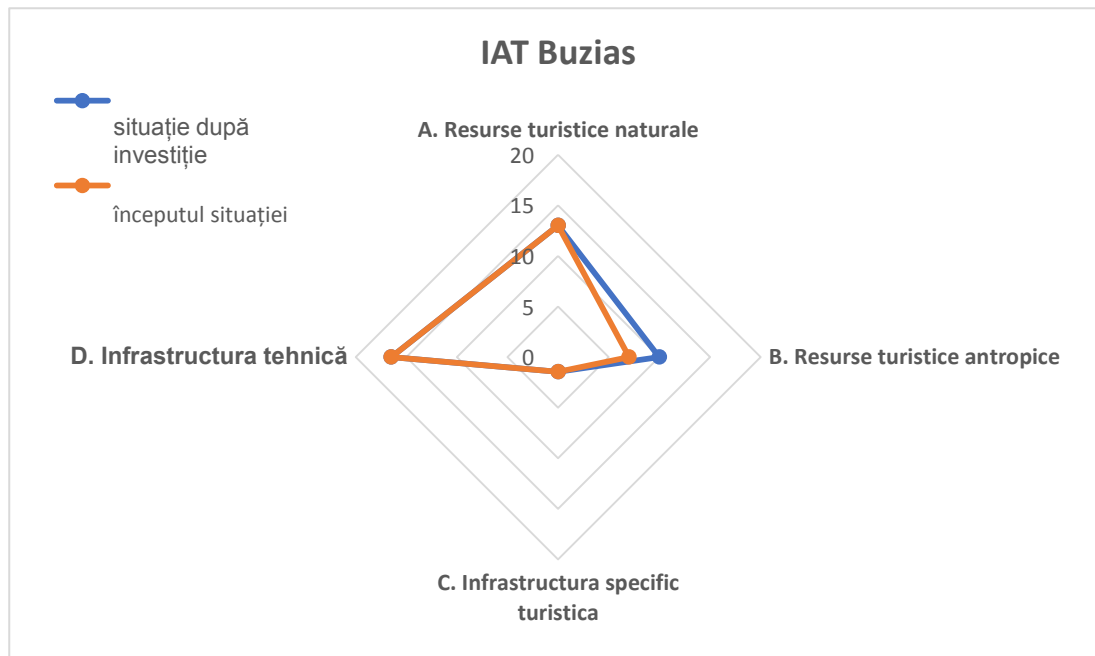
B.3 IMPACTUL PREVĂZUT ÎN RESPECTIVELE CONTEXTE DE INTERVENȚIE

Acest capitol prezintă rezultatul analizei studiilor de caz, în urma analizei documentare și a interviurilor realizate cu beneficiarii proiectelor. Aceste rezultate au fost discutate în cele din urmă în cadrul Panelului de experți pentru validarea scenariilor de impact descrise în cele ce urmează.

I. Buziaș

Se prevede că intervențiile promovate în stațiunea turistică Buziaș ar putea să aibă un impact, cu precădere, pe un element legat de atractivitate turistică: oferta turistică (componenta B. resurse turistice antropice), în special prin îmbunătățirea uzabilității parcului central din Buziaș (parc cu 140 de ani de istorie), precum și prin îmbunătățirea sistemelor de iluminat public, transport și crearea unor spații de recreere.

Figura 3.b.3.1: Impactul potențial al proiectului POR AP 7 asupra IAT-ului localității Buziaș

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Reprezentanții UAT Buziaș intervievați prevăd că proiectul ar putea atrage circa 4.000 noi turiști pe an, majoritate fiind turiști de naționalitate română. Se prevede că importanța componentei străine după investiție ar putea crește de la 2-3% la 9-10%, chiar și prin efectul "gravitațional", pe care va putea să-l exercite municipiul Timișoara, începând cu anul 2021, atunci când va acoperi titlul de Oraș cultural european. Se estimează că potențiala creștere a numărului persoanelor ocupate mulțumită proiectului ar putea fi de 43 Oc/CA (persoana ocupată / Cifra de Afaceri).

Sinergii cu alte intervenții localizate în aceeași zonă

În momentul de față, există o serie de proiecte complementare care împreună cu proiectul analizat urmează să contribuie la creșterea fluxurilor de vizitatori în stațiunea Buziaș. Printre acestea se regăsesc:

- „Drumul Vinului”- un proiect care își dorește să prezinte varietatea tipurilor de vin produse în 5 crame principale care sunt raspândite pe 500 de hectare (componentă B IAT)
- Reabilitarea unei săli polivalente care va găzdui evenimente sportive (componentă C IAT)
- Organizarea 8 festivaluri culturale (componentă B IAT)
- Crearea unui aqua-park bazat pe ape minerale (componentă C IAT)
- Iluminatul public (componentă B IAT)

Sinergia cu aceste intervenții ar putea să genereze o potențială creștere a fluxului turistic cu circa 8.000 turiști pe an.

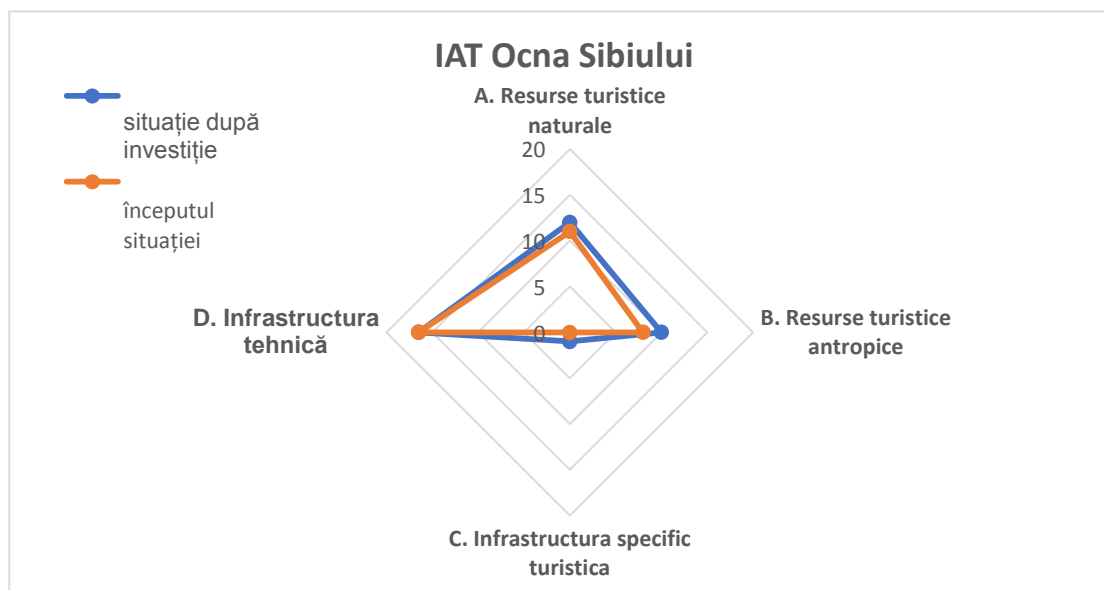
Impactul ulterior pe dimensiuni care nu vizează doar atractivitatea turistică

Aceste acțiuni vor spori cu siguranță calitatea vieții cetățenilor, întrucât aceștia vor avea acces la facilități noi și nu va trebui să le caute în alte zone.

II. Ocna Sibiului

Se prevede că intervențiile promovate în stațiunea turistică Ocna Sibiului ar putea să aibă un impact pe trei elemente legate de atractivitate turistică: într-o mică măsură pe componenta A, prin intervenții de amenajare a zonelor de lângă lacurile, care vor reduce fenomenele de eroziune; oferta turistică (componenta B. resurse turistice antropice), îndeosebi prin îmbunătățirea posibilității utilizării lacului, precum și componenta C., prin îmbunătățirea infrastructurilor turistice (cum ar fi semnale, bănci, restaurante, ș.a.m.d.).

Figura 3.b.3.2: Impactul potențial al proiectului POR AP 7 asupra IAT-ului localității Ocna Sibiului

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Persoanele intervievate, reprezentând partenerii proiectului (UAT Ocna Sibiului și Consiliul Județean Sibiu) prevăd că proiectul ar putea îmbunătăți accesul către zona lacului fără plată (în prezent trebuie plătită o mică sumă pentru a avea acces). Persoanele intervievate consideră că fluxul vizitatorilor (care în prezent se ridică chiar la 40.000 de unități în sezonul de vârf) ar putea să crească până la circa 200.000 de vizitatori în sezonul de vârf¹¹. Importanța componentei străine este de circa ¾ din total. Se estimează că potențiala creștere a numărului persoanelor ocupate mulțumită proiectului ar putea să ajungă la 62 Oc / CA.

În prezent, persoanele care lucrează în domeniul turistic legat de lac sunt circa 270 (fără sectorul primirii). Creșterea estimată ar fi astfel coerentă cu data de pornire.

Sinergii cu alte intervenții localizate în aceeași zonă

Alte proiecte care se inserează în strategia de dezvoltare a turismului în zona privesc:

¹¹ Numărul vizitatorilor a fost transformat în turiști, prin împărțirea numărului pe 12 luni, și sub ipoteza unei rate de ședere în medie de 3 zile. Se precizează că la nivel de județ creșterea medie a numărului de turiști în ultimii 8 ani este de circa 33 de mii de unități, motiv pentru care ipoteza de 200.000 de vizitatori trebuia să fie reconducă la un indicator referitor la turiști.

- o companie privată românească investește într-o nouă stațiune balneară, pentru a fi deschisă în vara anului 2019 (componenta C IAT);
- Consiliul Județean va începe în curând lucrări pentru șoseaua care duce de la Sibiu la Ocna Sibiului (Componenta C IAT);
- În zonă se deschid noi pensiuni private și B & B (componenta C IAT).

Partenerii proiectului se așteaptă un impact economic în ansamblu pozitiv, desi încă nu au identificat agențiile de turism cu care vor colabora. Mai mult, au intenția de a dezvolta înfraștiri cu alte localități europene cu atracții turistice de natură similară (cum ar fi salinele, izvoare termale, ș.a.m.d.).

Impactul ulterior pe dimensiuni care nu vizează doar atractivitatea turistică

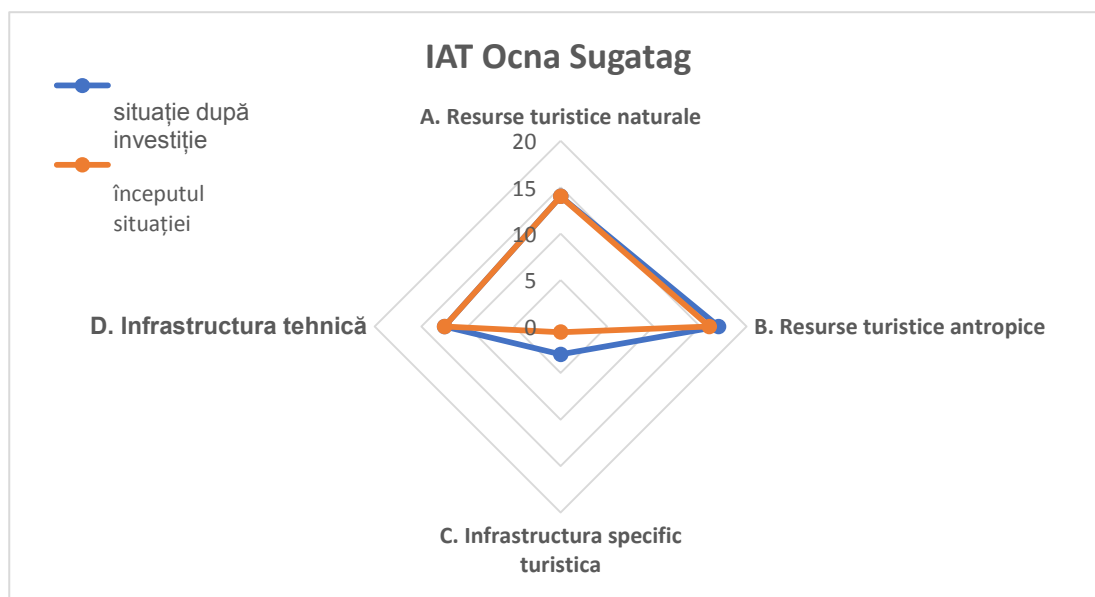
Partenerii proiectului prevăd că acesta va beneficia în mare măsură de condițiile economice ale zonei prin oferirea de locuri noi de muncă, crearea de afaceri noi și sprijinirea produselor agricole locale (de exemplu, o varietate locală de roșii cu tradiție).

De menționat faptul că satul are 3.200 de locuitori, impactul potențial așteptat după proiect va fi unul remarcabil.

III. Ocna Sugatag

Se prevede că intervențiile promovate în stațiunea turistică Ocna Șugatag ar putea să aibă un impact pe două elemente legate de atractivitate turistică: oferta turistică (B. resurse turistice antropice), prin îmbunătățirea sistemelor de iluminat public, transport, crearea unor spații de recreere și infrastructura specifică (C), prin intervenții care să faciliteze utilizarea în scop turistic a resurselor balneo-climaterice.

Figura 3.b.3.3: Impactul potențial al proiectului POR AP 7 asupra IAT-ului localității Ocna Șugatag

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Reprezentanții beneficiarului intervievați prevăd că proiectul ar putea să atragă 15.000 turiști adiționali. Stațiunea balneo-climaterică atrage deja turiști din străinătate (Octa Sancta este și o stațiune înfrățită), au un lac de apă sarată care nu este încă exploatat. Prin urmare, stațiunea ar putea să atragă turiști din Ucraina, Moldova și Rusia pe tot parcursul anului (ceea ce deja se întâmplă). Apele de tratament sunt disponibile pentru 20 de pensiuni din zonă, iar privații plătesc pentru utilizarea lor: deci, în urma realizării investiției nu se va schimba nimic în ceea ce privește prețul accesării tratamentelor. Se estimează că, în urma investiției, creșterea ocupațională ar putea fi de 293 Oc / CA.

Sinergii cu alte intervenții localizate în aceeași zonă

Pot exista sinergii cu alte proiecte finanțate din POR sau fonduri naționale, după cum urmează:

- Un proiect de 3 Milioane de Euro depus în cadrul POCU 2014-2020 (rezultat prevăzut în scurt timp), în domeniul economiei sociale, pentru crearea 21 de întreprinderi sociale, printr-un sprijin de 100.000 de euro fiecare pentru faza de start up. Populația este destul de interesată, se va furniza instruire și se vor implica.
- Reabilitarea centrului cultural (PNDR 2014-2020) (componenta B IAT)
- Teren de Football sintetic (PNDR 2014-2020, prin GAL) (componenta C IAT)
- Infrastructura mare de utilități (system de canalizare 90% finalizat), (componenta D IAT)
- Proiect de reabilitare a școlilor tehnologice.

Impactul ulterior pe dimensiuni care nu vizează doar atractivitatea turistică

Acest proiect implică participarea comunității, iar administrația publică a agreat cu operatorii din teritoriu ca, în urma implementării proiectului, se mai vor realiza 9 investiții, cu precădere în domenii precum sport, dezvoltarea bazată pe turism, infrastructura de agrement, un parc de aventură. Mai mult, Primăria vrea să reabiliteze o mică cale ferată (care acum este abandonată) care ar putea să facă legătura dintre Ocna Șugatag și pădurea, cu un mic tren care ar putea să treacă prin localitatea Breb și alte localități pentru 11 km și încă 16-20 km pe un alt traseu.

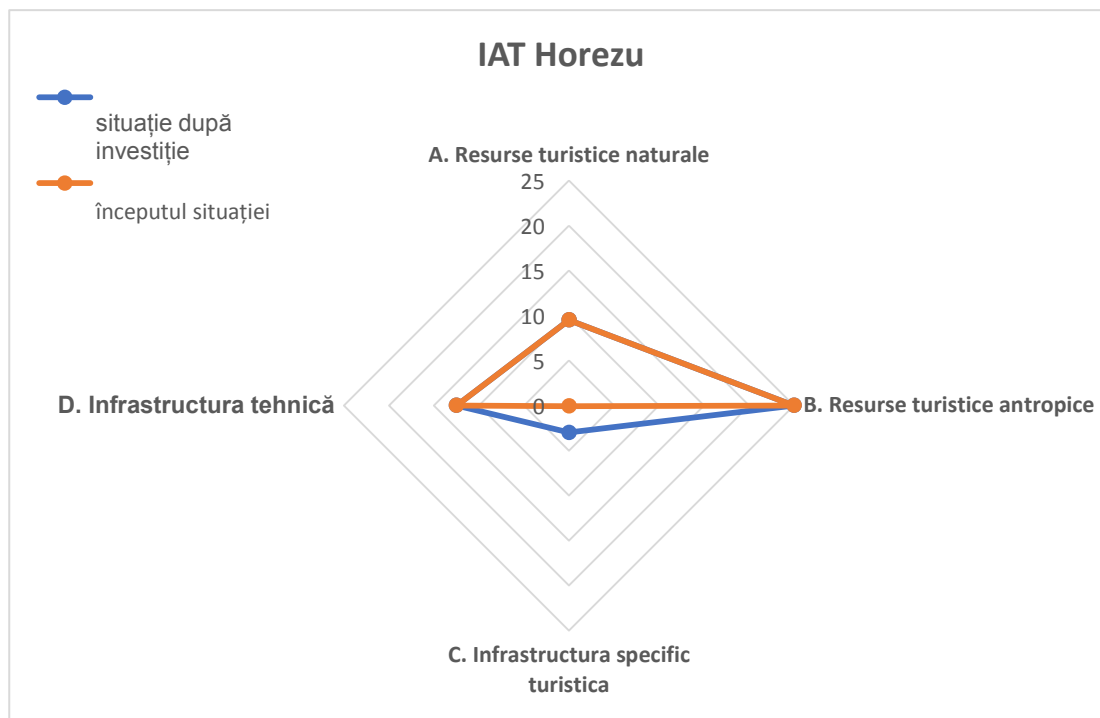
Se estimează că intervenția va avea un efect de pârghie și asupra altor sectoare. Spre exemplu, după studiul de fezabilitate, au aprobat și un proiect vizând dezvoltarea unui centru de sănătate și spațiu de urgență pentru populație.

IV. Horezu

Reprezentanții beneficiarului și actorii din teritoriu intervievați consideră că intervențiile promovate în stațiunea turistică Horezu ar putea să aibă un impact pe două elemente legate de atractivitatea turistică:

- Componenta B, deoarece vor fi asigurate infrastructuri inovatoare pentru realizarea evenimentelor culturale (cum ar fi un amfiteatru unde să se țină concerte și alte evenimente cu o durată de peste 3 zile). De remarcat faptul că deja se organizează 5 evenimente cu o durată de peste 3 zile în fiecare an. În aceasta privință, se subliniază că indicatorul specific al Componentei B este deja foarte ridicat în orașul Horezu.
- Componenta C, având în vedere faptul că toată infrastructura turistică va fi îmbunătățită (incluzând zonele de recreere și pentru alte tipologii de evenimente), oferind oportunități sporite de ședere în orașul Horezu.

Figura 3.b.3.4: Impactul potențial al proiectelor POR AP 7 asupra IAT-ului localității Horezu

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Persoanele intervievate consideră că potențiala creștere a fluxului de turiști este legat și de capacitatea de a atrage cei peste 70.000 de rezidenți din zonele limitrofe, estimat dintre 7.000 și 15.000 de persoane pe an.

Este vorba de un turism mai "ocazional", iar pentru estimarea corectă a impactului POR este necesar să se concentreze pe componenta turiștilor adiționali.

Se consideră că o estimare realistă a turiștilor adiționali ar putea să se ateste în jurul ipotezei mai precaută, și anume circa 7.000 de turiști adiționali pe an, majoritate fiind cetățeni români. Componenta turiștilor străini, după investiție, ar putea să crească de la 1% actual la 2%. În aceasta privință, persoanele intervievate au subliniat capacitatea de atracție a turismului din Olanda și Republica Ceha cu precădere legat de camping. Se estimează că, mulțumită proiectului, creșterea locurilor de muncă ar putea fi de 78 Oc / CA.

Sinergii cu alte intervenții localizate în aceeași zonă

În zonă există numeroase proiecte aflate în desfășurare care influențează sectorul turismului:

- un nou loc de camping / caravan (1 hectar)
- nouă stațiune de schi cu numeroase cabane gata pentru a fi deschise în 2020 (operator privat român)
- un nou centru multicultural / atracție centrală în oraș (deschidere în 2021/2)
- reabilitarea unei zone de promenadă care se învecinează cu centrul istoric al satului (2020)
- renovarea mănăstirii patrimoniului UNESCO (operator privat)
- un nou centru sportiv cu funcții multiple din apropierea parcului afectat de proiectul POR (2021)

În opinia persoanelor intervievate, sinergia cu intervențiile ar putea să genereze o creștere a fluxului de turiști de circa 70.000 turiști adiționali începând cu anul 2025.

Impactul ulterior pe dimensiuni care nu vizează doar atractivitatea turistică

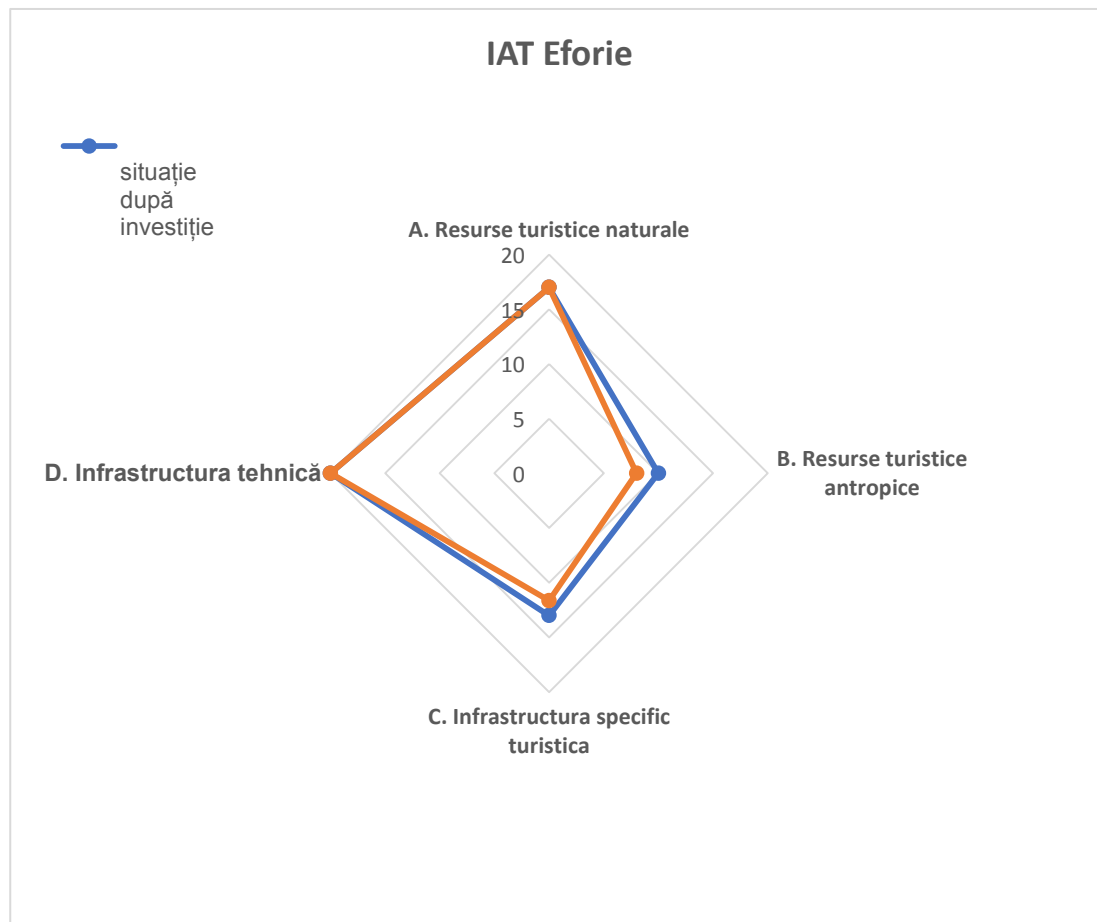
Persoanele intervievate consideră că, prin proiect, ar putea să se activeze noi activități de primire turistică, în special B&B. Mai mult, se prevede o creștere a sentimentului de identitate la nivelul comunităților locale, cu o creștere consecventă a coeziunii sociale și a calității vieții.

V. Eforie

Proiectele incluse în studiul de caz Eforie, după cum au indicat și cei intervievați, se referă la trei componente ale indicelui de atractivitate turistică:

- Componenta A: curățarea lacului, consolidarea malurilor, curățarea de stufăriș asigurând aerisirea lacului pentru o oxigenare continuă
- Componentă B, prin renovarea drumurilor, reabilitarea iluminatului public, a infrastructurilor de servicii, cum ar fi parcări, bănci,
- Componenta C, prin crearea de poteci și de poduri pentru accesarea zonei Lacului Belona și realizarea de piste ciclabile.

Figura 3.b.3.5: Impactul potențial al proiectelor POR AP 7 asupra IAT-ului localității Eforie

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

Reprezentanții beneficiarului și a actorilor din teritoriul care au fost intervievați consideră că aceste intervenții pot crește fluxul actual al vizitatorilor cu 20%, flux care este estimat la aproximativ 170.000 de vizitatori pe an. Estimarea furnizată este de aproximativ 34.000 de turiști suplimentari în 5 ani. Procentul turiștilor străini este în concordanță cu cifra de la nivel de județ (aproximativ 2,6-2,7%), respondenții considerând că datorită proiectului ponderea procentuală poate crește până la 3% (în special turiști austrieci și bulgari). Prin urmare, se estimează că numărul de angajați (indicator de impact suplimentar) poate fi aproximativ egal cu 232 angajați/ CA.

Sinergii cu alte intervenții localizate în aceeași zonă

Conform cunoștințelor deținute de persoanele interievate, există și alte proiecte care ar putea avea efecte pozitive și sinergice cu cele finanțate. În special, se face referire la proiectele în domeniul mobilității durabile (achiziția de autobuze ecologice), care, pe lângă faptul că vor contribui la fluidificarea traficului (creșterea numărului de autobuze), vor face orașul mai ecologic. În același timp, există un alt proiect în curs de demarare, care prevede restaurarea a două structuri destinate evenimentelor culturale pe timp de vară.

Conform cunoștințelor persoanelor interievate, există și proiecte realizate de entități private care vor crește oferta de locuri de cazare de la 700 la 1500, influențând astfel componenta C a atractivității turistice. Persoanele interievate consideră că, datorită acestor investiții suplimentare, creșterea numărului de turiști în următorii ani ar putea ajunge chiar la 50 000 de turiști suplimentari pe an.

Impactul ulterior pe dimensiuni care nu vizează doar atractivitatea turistică

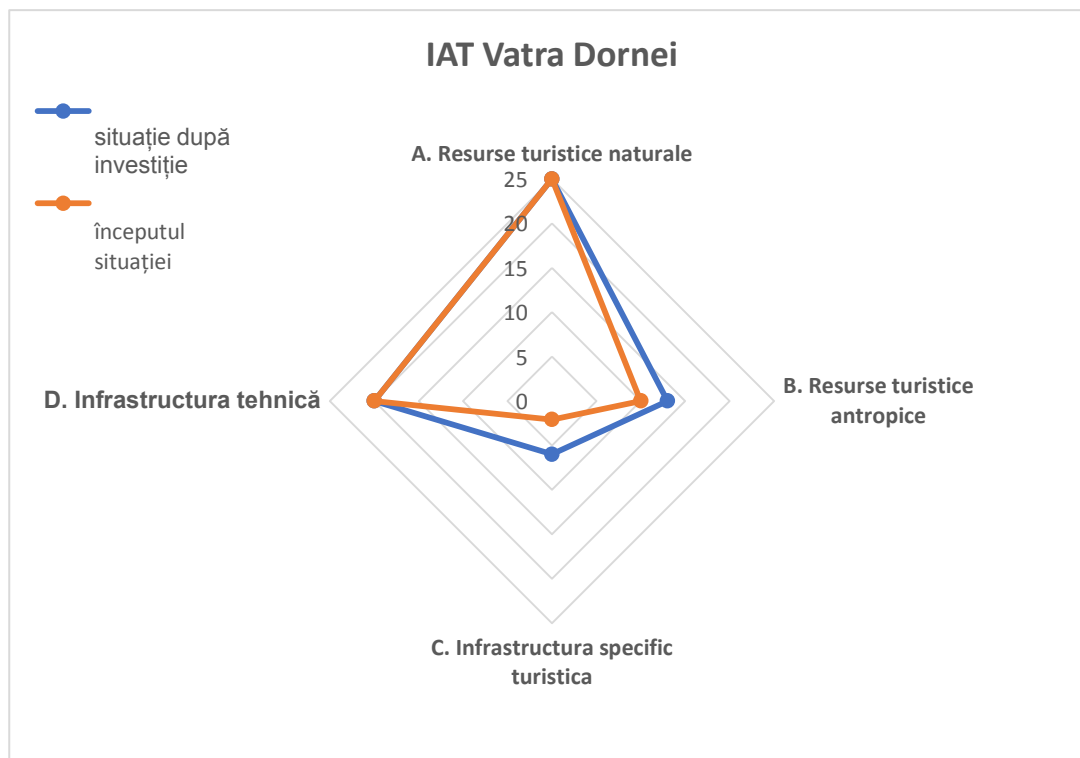
Persoanele interievate consideră că tipul de proiecte finanțate va avea un impact semnificativ asupra dimensiunii calității vieții cetățenilor rezidenți (locuitorilor).

VI. Vatra Dornei

Proiectele în curs de implementare la Vatra Dornei, ca și celelalte, intervine asupra atractivității turistice prin intervenții care sporesc dotarea serviciilor și a infrastructurilor în favoarea locuitorilor, acționând în special asupra următoarelor componente:

- Componenta B, reabilitarea și modernizarea infrastructurii rutiere care permite accesul în stațiune, precum și a două artere importante pentru accesul către atracțiile turistice, și amenajarea locurilor de joacă în aer liber și a facilităților sportive pentru copii și tineri din Parcul Central al stațiunii;
- Componenta C, crearea unei zone de agrement și de recreere cu o suprafață de 13.246 mp în stațiunea balneară, amenajarea unui teren de tenis/baschet împrejmuit, instalarea unui teren multisport (acoperit cu un balon presostatic), piste de biciclete.

Figura 3.b.3.6: Impactul potențial al proiectelor POR AP 7 asupra IAT-ului localității Vatra Dornei

Sursă : Prelucrarea evaluatorului din analiza studiilor de caz

În opinia persoanelor intervievate, fluxurile turistice suplimentare legate de intervenție se vor ridica la aproximativ 9.500 de turiști pe an (de la 46.200 în prezent la 55-56000 în 2023), iar un număr de 2.000 de turiști suplimentari poate fi estimat ca efect indirect, fiind generat de activitățile și serviciile promovate pe întregul lanț al valorii turistice. Estimarea este în concordanță cu creșterile înregistrate la nivel județean (una dintre puținele estimări plauzibile efectuate la nivelul proiectelor).

În zona Vatra Dornei, procentul turiștilor străini este în linie cu cel al Sucevei (15%). Fluxurile provin în principal din Germania și Israel, precum și din Republica Cehă, din Republica Moldova și din Polonia. Se prevede ca datorită proiectelor POR procentul turiștilor străini să crească și mai mult ulterior, și se estimează că, mulțumită intervențiilor POR, creșterea locurilor de muncă ar putea fi de 181 angajați / CA.

Sinergii cu alte intervenții localizate în aceeași zonă

Reprezentanții administrației publice locale consideră că un alt proiect relevant în domeniul turismului este cel referitor la restaurarea cazinoului din Vatra Dornei, o clădire construită în stilul Cazinoului Baden Baden (Germania), care va fi reutilizată pentru evenimente culturale și spectacole. În plus, Primăria derulează în prezent și alte proiecte care includ achiziția de autobuze electrice, crearea de parcări, spații pentru bike sharing, îmbunătățirea iluminatului public, dezvoltarea turismului rural și reconstruirea unei părți a Spitalul public. Toate aceste intervenții vor favoriza creșterea fluxurilor turistice.

Impactul ulterior pe dimensiuni care nu vizează doar atractivitatea turistică

Persoanele intervievate subliniază importanța tuturor intervențiilor care vizează îmbunătățirea infrastructurilor de bază (mai ales a drumurilor de acces), deoarece, în opinia lor, până când nu va fi îmbunătățit accesul la stațiunea turistică, investitorii privați vor avea dificultăți și nu își vor

asuma sarcina de a îmbunătăți structurile de servicii existente. Astfel, chiar dacă investițiile urmăresc să îmbunătățească calitatea vieții locuitorilor, obiectivul este strâns legat de îmbunătățirea atractivității turistice.

Constatări cu referire la impactul potențial în zonele de intervenție

Analiza realizată pe șase studii de caz a permis realizarea unei estimări ex ante a impactului ocupațional potențial. Aceasta estimare poate fi realizată și pe viitor, prin reconstruirea creșterii așteptate a fluxurilor turistice adiționale ca și indicator de pornire.

Din estimarea impactului ocupațional s-au evidențiat următoarele elemente, care vor trebui avute în vedere în evaluarea ex post precum și în programarea viitoare, și anume:

- Dimensiunea impactului se referă la modul cum intervenția finanțată interacționează cu contextul intervenției. Din punctul de vedere al actorilor implicați în studiile de caz dimensiunea impactului include în mod coerent și intervențiile ce vor fi activate pe lângă finanțarea din POR, cum ar fi investițiile operatorilor economici în structurile de primire turistică și în structuri balneare private, precum și alte investiții publice asupra infrastructurilor de bază. Astfel, numărul turiștilor adiționali ține cont de efectul de sistem pe care POR îl generează în zona de intervenție
- Există o suprapunere dintre conceptul de vizitatori și cel de turiști, deși sunt două termene diferite. Aceasta diferență trebuia adusă la un numitor comun, iar acesta este un exercițiu pe care evaluatorul a încercat să-l facă în realizarea studiilor de caz. Prin turiștii adiționali este, într-adevăr, posibil să se reconstruiască valoarea cheltuielii totale pe care turiștii vor putea s-o genereze (prin date obținute din studii și statistici existente la nivel național pentru care se trimite la literatura de specialitate), pornind din cifra de afaceri fiind în cele din urmă posibil să se construiască impactul ocupațional adițional. În schimb, vizitatorii sunt o tipologie "hibridă" de "turiști" (pot include și rezidenții din aceeași localitate sau județ) care frecventează structurile turistice pentru care s-a prevăzut un bilet de intrare, dar care, însă, nu înnoptează în localitate, generând astfel o cheltuială turistică limitată.

Tot reluând ceea ce am evidențiat deja în legătură cu indicatorii, nu se pot realiza tipologii de analiză a eficienței și a eficacității intervențiilor finanțate în raport cu țintele stabilite. Utilizarea estimărilor ca și valori de benchmarking pentru evaluarea eficacității POR generează riscul de a reconstrui o analiză lipsită de consistență. Elementele ce pot influența rezultatele nu pot fi controlate în faza ex ante. În schimb, estimările turiștilor adiționali potențiali, la fel ca și impactul ocupațional așteptat, pot fi utilizate pentru analiza scenariilor (pentru care se trimite la secțiunea B4).

Analiza sinergiilor ce pot fi activate la nivel local redă un cadru bine definit al celorlalte intervenții care influențează domeniul turismului la nivel local. În aceasta privință, în fiecare studiu de caz s-a putut identifica, împreună cu actorii implicați, un set de intervenții, mergând de la servicii de bază (chiar și servicii sanitare adresate cetățenilor și turiștilor), la mobilitate sustenabilă, recalificarea clădirilor istorice, pe lângă investițiile operatorilor privați (pe structurile de primire, serviciile turistice, SPA, și serviciile comerciale). Complementaritățile privesc alte Axe din POR și alte programe naționale (ex. POCU, PNDR, fonduri naționale).

În opinia evaluatorului, un punct de slăbiciune privește strategiile de marketing. Aceste strategii, construite pentru valorificarea intervenției POR, au o acoperire locală, uneori județeană. Promovarea intervențiilor finanțate ar trebui să fie realizată ținând cont de

segmentul turistic și de grupul țintă de turiști la un nivel mai ridicat, regional și național, astfel încât să creeze o masă critică de ofertă turistică care poate fi promovată pe piețele turistice naționale și internaționale de referință (bașneo-climateric, montan, de recreere, cultural, ș.a.m.d.) și pe grupuri țintă de turiști specifice.

B4) IMPACTUL INTERVENȚIILOR LA NIVEL TERITORIAL – LUCRĂRILE PANELULUI

Panelul a ajuns la o viziune comună asupra scenariilor de dezvoltare până în anul 2023 pentru segmentele interesate de finanțările din AP 7.

În ceea ce privește scenariile de creștere, în tabelul următor se regăsește sinteza părerilor experților:

Tabelul 3.b.4.1: Scenariile de creștere a segmentelor turistice

segmente IAT	Zona non montană			Zona montană		
	Localitate	Macro-regio	Judet	Localitate	Macro-region	Judet
Scăzut	Buzias	VEST	Timiș	Ocna Sibiului	Centru	Sibiu
	Amarad Munte		Ialomița	Tg Neamt		Neamt
	Tg Ocna		Bacau	Covasna	CENTRU	Covasna
	Pucioasa	Muntenia	Dâmbovița			
Mediu	Ocna Sugatag	NORD-VEST	Maramures	Baile Olanesti	SV	Vâlcea
				Baile Tusnad	CENTRU	Harghita
	Techirghiol		CONSTANTA	Turda	NORD-VEST	Cluj
				Horezu	SV	Vâlcea
Ridicat	Baile Felix	NORD-VEST	Bihor	Vatra Dornei	NE	Suceava
	Constanta		CONSTANTA	Râmnicu	SV	Vâlcea
	Geoagiu	VEST	Hunedoara	Gura Humoruli	NE	Suceava
				Baile Herculane	VEST	Caraș-Severin

Sursă : Prelucrarea evaluatorului

Pentru segmentul **zona montană cu IAT scăzut**, experții au convenit pentru calificativul „stabil” întrucât în acest segment întâlnim turism tradițional, în principal domestic, dar fără potențial financiar ridicat, iar atractivitatea turistică este redusă. În cazul **zonei montane cu IAT scăzut** au agreat, de asemenea, asupra calificativului „stabil”, subliniind că zonele interesate are un potențial crescut, care ar putea fi sporit prin investiții suplimentare.

În ceea ce privește **zona non-montană cu IAT mediu**, s-a decis că fluxul turistic va crește, dat fiind că potențialul este bine dezvoltat și că segmentul balneo-climateric asigură aflux de turiști pe întreaga durată a anului. **Zona montană cu IAT mediu** este prognozată a înregistra o creștere, ca urmare a potențialului masiv, cu mențiunea că ar trebui să existe o mai bună integrare cu politicile de dezvoltare regională, care lipsește la acest moment. În special, au fost semnalate probleme în materie de privatizare a resurselor publice, dar prin intermediul POR scenariul este orientat către o creștere a segmentului.

Zona non-montană cu IAT ridicat a fost votată la unison pentru creștere, regiunea fiind de mare atractivitate. **Zona montană cu IAT ridicat** a fost la rândul acesteia prognozată pentru creștere, având în vedere aportul de turiști străini, care tind să cheltuiască mai mult decât turiști români.

În ceea ce privește localitățile care au făcut obiectul studiilor de caz, panelul a definit scenarii comune asupra capacității de a atrage fluxuri de turiști adiționale până în anul 2023, acestea fiind sintetizate în tabelul următor:

Tabelul 3.b.4.2: Scenariile de creștere a fluxurilor de turiști în localitățile analizate în cadrul studiilor de caz

segmente IAT	Zona non montană			Zona montană		
	Localitate	Turiști	Salariați (FTE) ROP	Localitate	Turiști	Salariați (FTE)
Scăzut	Buzias	4.000	= 43	Ocna Sibiului	5.556	↑ 62
Mediu	Ocna Șugatag*	15.000	↑ 293	Horezu	7.000	↑ = 78
Ridicat	Constanța	34.000	↑ 232	Vatra Dornei	11.500	↑ 181

Sursă : Prelucrarea evaluatorului

În ceea ce privește **Buzias**, panelul de experți a afirmat că atractivitatea turistică va rămâne stabilă, întrucât tipul intervențiilor finanțate sunt mai degrabă coroborate cu calitatea vieții și de natură să atragă mai mulți vizitatori decât turiști. Despre **Ocna Sibiului** s-a concluzionat că investițiile realizate prin POR sunt relevante față de necesitățile balneo-climaterice, iar localitatea beneficiază de proximitatea orașului Sibiu și a aeroportului. S-a stabilit că pe termen lung fluxul de turiști va crește.

Cu privire la **Ocna Șugatag**, potențialul este foarte crescut, Maramureșul este destul de bine promovat, așa că a existat unanim opțiunea că pe termen mediu fluxul turistic va crește. Legat de **Horezu** există o ușoară preferință către stabilitate, deși opiniile majoritare se situează între creștere și stabilitate. Din partea opiniei pro-stabilitate există argumentul că stațiunea atrage mai degrabă vizitatori, și nu turiști care să petreacă un sejur în stațiune. În contrapondere, opiniile pentru creștere au afirmat că punctele forte ale Horezu sunt ospitalitatea și calitatea serviciilor.

Constanța - Eforie au fost caracterizate din perspectiva unei creșteri puternice. În cazul **Eforie** s-a agreat asupra unei perspective de creștere a fluxurilor de turiști, toate investițiile făcute fiind relevante pentru segmentul turistic majoritar reprezentat de cel familial. Nu în ultimul rând, s-a discutat studiul de caz **Vatra Dornei**, agreându-se și în acest caz asupra perspectivei de creștere a fluxului de turiști, ca urmare a investițiilor realizate în ultimii 20 de ani, cu mențiunea că potențialul de primire a turiștilor va putea fi exploatat și mai mult dacă rata de investiție va continua.

În cele din urmă, pentru a se avea un cadru cât mai aproape de potențialul fiecărei zone, rezultatele procesului de evaluare (coloane C și G) au fost corelate cu datele de context (celelalte coloane). În special, datele au fost corelate cu seria istorică aferentă persoanelor ocupate în sectorul turism și restaurante (sursă TEMPO ON LINE FOM 105F) și cu variația medie a fluxurilor de turiști în perioada 2010-2017.

Tabelul 3.b.4.3: Corelarea rezultatelor studiilor de caz cu indicatorii de context

Județe incluse în studiile de caz	Variația medie a numărului de persoane ocupate în domeniul turismului (2010/2017) (A)	Variația medie a fluxului de turiști pe an (2010-2017) (B)	Estimarea creșterii fluxurilor de turiști din studiile de caz (C)	Raportul (%) dintre estimarea creșterii față de media creșterii pe județ (E)	Numărul persoanelor ocupate / turist (F)=B/A	Estimările din studiile de caz (G)
Maramures (Ocna Șugatag)	183	15.468	15.000	97,0%	85	51
Sibiu (Ocna Sibiului)	206	33.501	5.556	16,6%	162	90
Suceava (Vatra Dornei)	321	27.330	11.500	42,1%	85	64
Constanța (Eforie)	475	61.778	34.000	55,0%	130	147
Valcea (Horezu)	244	24.737	7.000	28,3%	101	90
Timiș (Buzias)	302	26.171	4.000	15,3%	87	93

Sursă: TEMPO ON LINE și studii de caz.

Am evidențiat cu galben devierile cele mai evidente dintre estimările realizate în cadrul studiilor de caz și evoluția datelor de context până în anul 2017.

În special, în ceea ce privește previziunile fluxurilor turistice potențiale, Ocna Șugatag este singurul studiu de caz unde creșterea numărului de turiști previzionată în anul 2023 este 97% din creșterea medie observată între 2010 și 2017 la nivelul județean. Așa cum am evidențiat mai sus, estimările furnizate țin cont de un efect multiplicator derivând din alte proiecte care acționează în mod sinergic în localitatea de referință precum și de capacitatea de atracție a fluxului de turiști străini.

În ceea ce privește rezultatele ocupaționale, estimările previzionale furnizate sunt în linie cu cele obținute și prin metoda de calcul alternativă propusă în tabel (coloana F) ¹²

În cazul Ocna Sibiului, coeficientul de calcul aferent datelor studiilor de caz rezultă mult mai scăzut față de indicatorul la nivel de județ, la Ocna Sibiului activându-se o nouă unitate de "persoană ocupată" la fiecare 90 de turiști, în vreme ce indicatorul la nivel de județ este aproape dublu (162).

Constatări cu privire la scenariile de impact potențial

Interacțiunea cu panelul de experți cu referire la impactul ocupațional POR a permis identificarea următoarelor elemente:

- În segmentele turistice caracterizate de un index de atractivitate turistică scăzut, previziunile de creștere a fluxurilor turistice după anul 2023 sunt stabile și în linie cu evoluția curentă. Acest lucru implică că pentru stațiunile turistice incluse în acest segment turistic ar putea rezulta mai scăzute.

¹² Câți turiști sunt necesari pentru activarea unei unități adiționale de "persoană ocupată".

- Astfel, în localitățile incluse în studiile de caz, capacitatea de a atrage fluxuri de turiști adiționale ar putea fi stabilă pentru Buziaș și Horezu și în linie cu previziunile pentru celelalte localități.

Astfel, din perspectivă evaluării ex post, va trebui să se acorde o atenție deosebită analiza fluxurilor turistice pentru localitățile incluse în segmentul caracterizat de IAT scăzut.

În ceea ce privește impactul ocupațional potențial, va trebui să se analizeze ponderea componentei "vizitatorilor" în localitățile Buziaș și Horezu, precum și capacitatea de a atrage turiști care înnoptează în localitate.

B.5 ANALIZA SISTEMULUI DE IMPLEMENTARE AP 7

În perioada cuprinsă între sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii martie 2019 s-a desfășurat o anchetă în rândul Agențiilor de Dezvoltare Regională cu scopul de a colecta informații cu privire la următoarele aspecte:

- Stadiul implementării axei prioritare în fiecare regiune de dezvoltare;
- Aprecierea alocării resurselor umane și a sarcinilor, precum și acoperirea competențelor necesare gestionării apelurilor;
- Aprecierea privind dificultatea și complexitatea birocratică în sarcina beneficiarilor și modalitatea de reducere a acesteia;
- Modalitatea de cooperare cu alte instituții relevante pentru implementarea axei prioritare.

Totodată, în perioada cuprinsă între 14 februarie și 8 martie, am desfășurat o anchetă în rândul UAT-urilor care nu au fost cuprinse în analiza studiilor de caz, în vederea colectării informațiilor legate de:

- Stadiul implementării proiectelor (cu focus asupra demarării procedurilor de achiziții publice);
- Tipologia acțiunilor finanțate din AP 7;
- Modalitatea de promovare a investițiilor realizate prin proiect după finalizare;
- Estimarea capacității de atragere a unui număr de turiști adițional față de fluxul actual;
- Existența unor proiecte complementare;
- Impactul previzionat mai amplu asupra teritoriului și populației localității.

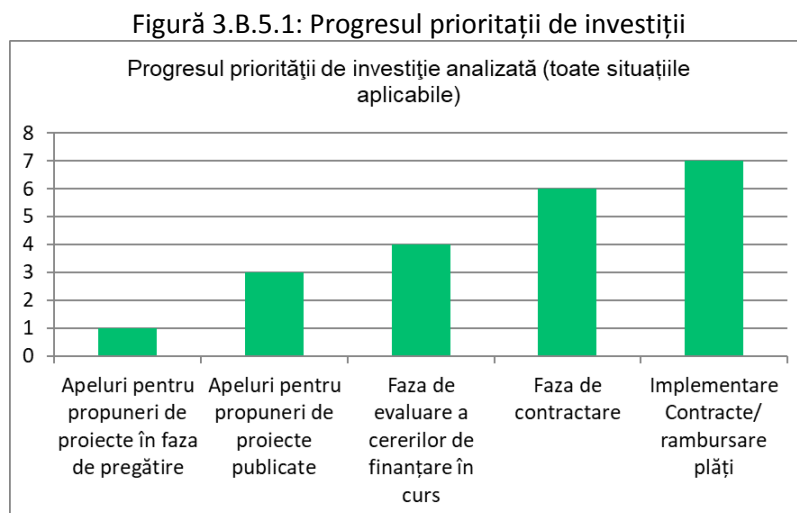
Astfel, au fost contactate 17 UAT-uri având proiecte în curs de implementare, iar rata de răspuns a fost de circa 53% (9 UAT-uri), ceea ce pe total, împreună cu beneficiarii contactați pentru realizarea studiilor de caz (acoperind 11 proiecte) înseamnă analiza 75% din totalul proiectelor și implicarea 65% din totalul beneficiarilor cu proiecte în curs.

În cele ce urmează se prezintă aspectele principale rezultate din aceste două anchete

Analiza rezultatelor anchetei în rândul ADR-urilor

Situația stadiului de derulare a AP 7 din punct de vedere procedural în luna martie 2019, este după cum urmează:

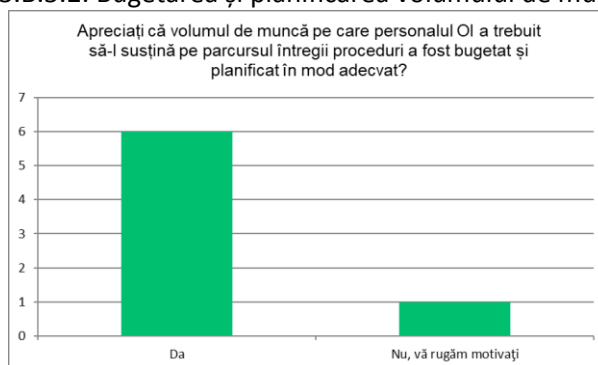
- Toate agențiile au proiecte în implementare,
- 6 ADR-uri au proiecte în faza de contractare în cadrul AP 7,
- 4 ADR-uri au proiecte în evaluare,
- 3 ADR-uri au apelurile pentru propuneri de proiecte publicate și
- Un ADR are apeluri în faza de pregătire

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

În general, organismele intermediare consideră că alocarea personalului este adecvată necesităților (6 agenții din 7), însă o agenție are o părere discordantă și menționează următoarele aspecte: suprapunerea mai multor apeluri lansate în același interval de timp pe diverse P.I.; verificarea unor activități aferente investiției dpdv al respectării prevederilor legislației referitoare la ajutorul de stat; o serie multiplă de activități suport aferente procesului de evaluare, selecție și contractare, etc.

Figură 3.B.5.2: Bugetarea și planificarea volumului de muncă al OI

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

Situația cererilor de finanțare depuse, evaluate și contractate în perioada 2016-2018 este ilustrată în tabelul următor:

Tabelul 3.B.5.1: Situația cererilor de finanțare depuse, evaluate și contractate în perioada 2016-2018 în cadrul AP 7

	Total cereri depuse 2016-2018	Total cereri evaluate 2016-2018	Total cereri contractate 2016-2018	Rata de contractare (depus / finanțate)	Numărul de cereri depuse - ANUL 2018	Numărul de cereri evaluate - ANUL 2018	Numărul de cereri finanțate - ANUL 2018	Numărul de cereri depuse - ANUL 2017	Numărul de cereri evaluate - ANUL 2017	Numărul de cereri finanțate - ANUL 2017	Numărul de cereri depuse - ANUL 2016	Numărul de cereri evaluate - ANUL 2016	Numărul de cereri finanțate - ANUL 2016
ADR SV Oltenia	14	11	4	28,57	9	6	3	4	4	1	1	1	0
ADR Vest	5	5	3	60,00	0	1	1	2	2	2	3	2	0
ADR Sud Muntenia	12	12	2	16,67	0	6	0	6	2	2	6	4	0
ADR Nord-Vest	13	13	5	38,46	0	6	4	7	7	1	6	0	0
ADR Nord-Est	21	21	6	28,57	8	8	3	4	10	3	9	3	0
ADR Centru	19	31	4	21,05	0	9	2	9	12	2	10	10	0
total	84	93	24	28,57	17	36	13	32	37	11	35	20	0

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

Diferențele față de valorile înregistrate în baza de date SMIS în ceea ce privește proiectele în curs de implementare poate deriva din faptul că există două proiecte în curs de implementare din anul 2015. Ratele de contractare cele mai ridicate se regăsesc în regiunile Vest și Nord Vest. În același timp, în regiunea vest se observă un număr relativ redus de cereri de finanțare depuse în vreme ce numărul cel mai mare de proiecte depuse în perioada 2016-2018 se observă în regiunile Nord Est (21 proiecte)¹³ și Centru (19 proiecte), unde, însă, rata de contractare este sub 30%. Rata în absolut cea mai scăzută de contractare se regăsește la regiunea Sud Muntenia, unde din 12 proiecte depuse s-au contractat doar 2 până la data de 30.09.2018.

Principalele profile menționate de agenții, implicate în procesele de management al axei prioritare sunt ilustrate în tabelul următor:

Tabelul 3.B.5.2: Principalele profile implicate în procesele de management al axei prioritare 7

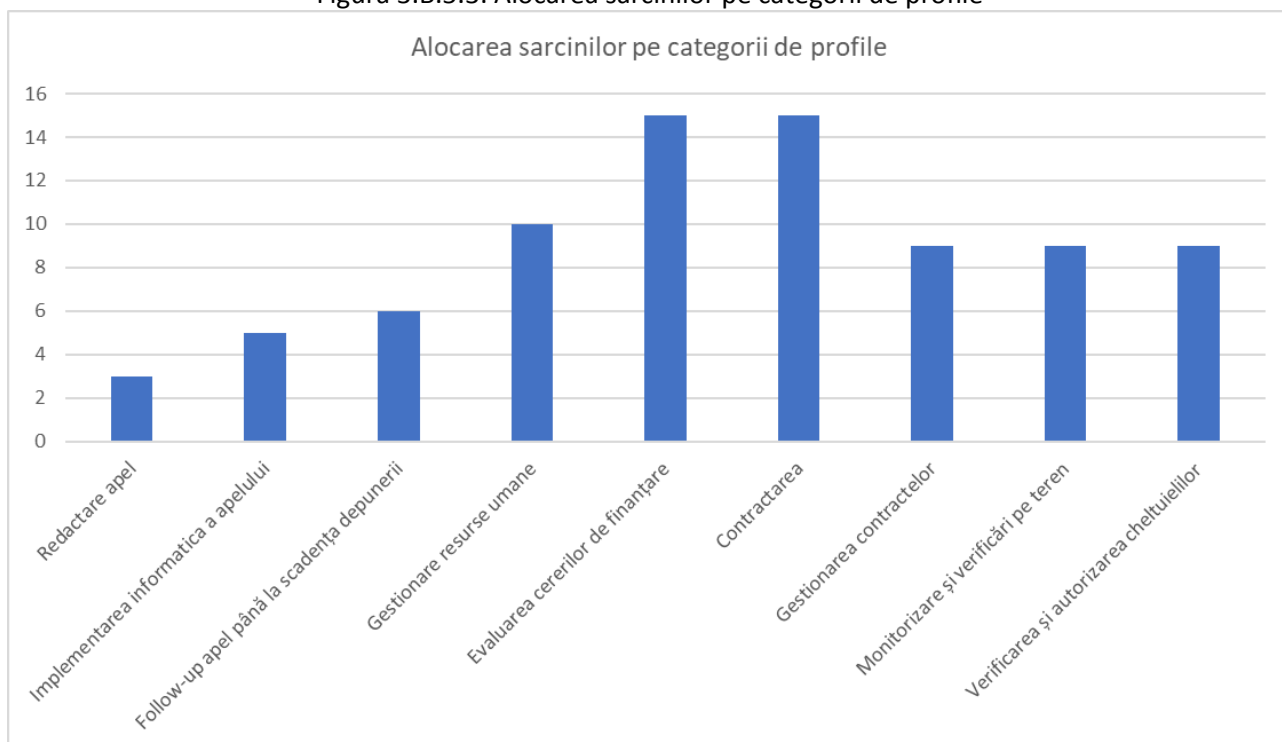
	Profil 1	Profil 2	Profil 3	Profil 4	Profil 5
ADR SV Oltenia	Director General	Sef OI/Director de directie	Sef departament	Sef compartiment	Ofiter evaluare/monitorizare/comunicare
ADR Vest	director	sef birou	consultant help desk	consultant evaluare	
ADR Sud Muntenia	director	director adjunct directii	sef servicii	experti	jurist, arhivar
ADR Nord-Vest	Director DI POR	Sef DESC	Ofiter cu rol de evaluare, selectie si contractare	Ofiter MySMIS	
ADR Nord-Est	Director Directie OI POR	Expert Birou Evaluare si Selectie, Expert Birou Contractare	Expert Birou Monitorizare	Expert Birou Verificare Proiecte	Expert IT; Expert Birou Verificare Achizitii Publice si Conflict de Interese
ADR Centru	expert helpdesk	expert evaluare	expert financiar	expert monitorizare	

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

¹³ Nota: numărul total al proiectelor depuse în Regiunea Nord-Est (21) cuprinde și cele 8 proiecte depuse pe SUERD (proiecte localizate în alte regiuni, 2018), nr. proiectelor evaluate în 2018 este 8 din care 6 de pe SUERD, etc.

Abordarea fiecărei agenții a fost relativ diversificată, reflectând fie diversitatea organigramelor, fie o abordare mai concentrată pe principalele atribuții de conducere sau atribuții operaționale. Astfel, distribuția sarcinilor pe tipologii de profil (pe total agenții respondente) se regăsește în graficul următor:

Figură 3.B.5.3: Alocarea sarcinilor pe categorii de profile

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

Graficul arată o distribuție relativ echilibrată a sarcinilor, dar și importanța sarcinilor legate de **evaluarea cererilor de finanțare, contractare, monitorizarea și verificarea pe teren, verificarea și autorizarea cheltuielilor**, care, evident, reprezintă procesele cele mai importante în termeni de alocare a resurselor ADR-urilor. Având în vedere diferențierea răspunsurilor, este interesant să aruncăm o privire și la distribuția sarcinilor pe profilurile menționate, ceea ce ne permite să identificăm numeroase suprapuneri de funcții, în special pentru poziții de conducere.

Tabelul 3.B.5.3: Distribuția principalelor sarcini de lucru alocate profilurilor menționate

Întrebare:	Distribuții principalele sarcini de lucru (legate de procesele de gestionare a apelurilor și a proiectelor) alocate profilurilor menționate mai sus								
ADR / sarcini	Redactare apel	Implementarea informatica a apelului	Follow-up apel până la scadența depunerii	Gestionare resurse umane	Evaluarea cererilor de finanțare	Contractarea	Gestionarea contractelor	Monitorizare și verificări pe teren	Verificarea și autorizarea cheltuielilor
ADR SV Oltenia									
Profil 1					1	1	1	1	1
Profil 2					1	1	1	1	1
Profil 3					1	1	1	1	1
Profil 4									
total	0	0	0	3	3	3	3	3	3
ADR Vest									
Profil 1	1	1	1	1	1	1			
Profil 2	1	1	1	1	1	1			
Profil 3	1	1	1						
Profil 4						1	1		
total	3	3	3	2	3	3	0	0	0
ADR Sud Muntenia									
Profil 1									
Profil 2					1	1	1	1	1
Profil 3					1	1	1	1	1
Profil 4						1	1	1	1
total	0	0	0	2	3	3	3	3	3
ADR Nord-Vest									
Profil 1			1	1	1	1			
Profil 2			1	1	1	1			
Profil 3						1	1		
Profil 4		1							
total	0	1	2	2	3	3	0	0	0
ADR Nord est									
Profil 1				1	1	1	1	1	1
Profil 2						1	1		
Profil 3							1	1	
Profil 4									1
total	0	0	0	1	2	2	2	2	2
ADR Centru									
Profil 1		1	1						
Profil 2					1	1			
Profil 3									1
Profil 4							1	1	
total	0	1	1	0	1	1	1	1	1
Total	3	5	6	10	15	15	9	9	9

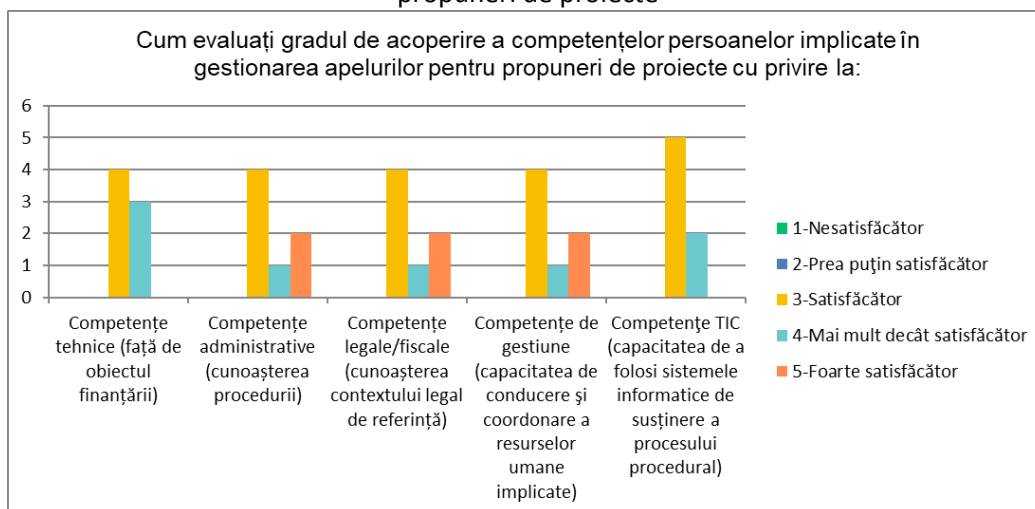
Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

În ceea ce privește gradul de dificultate în gestionarea apelurilor pentru propuneri de proiecte, majoritatea agențiilor a declarat ca acesta nu este nici dificil, nici ușor pentru toate aspectele menționate (tehnice, administrative, juridice, IT, ș.a.m.d.), însă un respondent a identificat dificultăți la aspecte tehnice, legale și legate de sistemul informatic.

Cu referire la acoperirea competențelor interne față de sarcinile de lucru, majoritatea agențiilor le consideră satisfăcătoare: 4 agenții din 7 consideră la un nivel satisfăcător acoperirea competențelor tehnice, administrative, legale / fiscale și de gestionare, iar 5 din 7 consideră satisfăcător gradul de acoperire a competențelor în domeniul informaticii. În plus, 3 agenții din 7 consideră mai mult decât satisfăcător gradul de acoperire a competențelor tehnice, 2 din 7

consideră mai mult decât satisfăcător gradul de acoperire a competențelor informatice, și încă 2 agenții consideră chiar foarte satisfăcător gradul de acoperire a celorlalte categorii de competențe menționate.

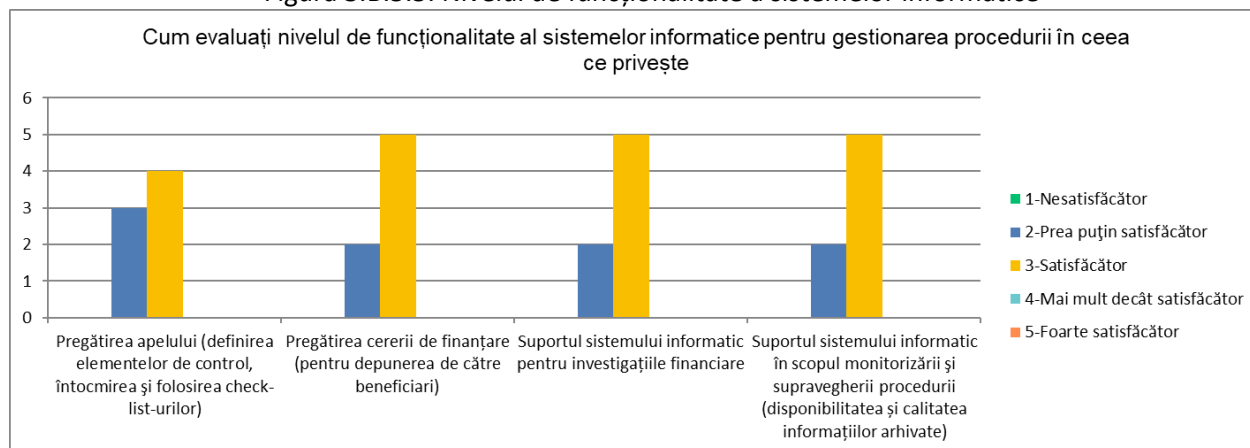
Figură 3.B.5.4: Gradul de acoperire a competențelor persoanelor implicate în gestionarea apelurilor pentru propuneri de proiecte

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

În ceea ce privește funcționalitatea sistemelor informatice pentru gestionarea procedurilor 5 agenții din 7 o consideră adecvată ("satisfăcătoare") în ceea ce privește funcțiile de pregătire a cererii de finanțare pentru depunere din partea beneficiarilor, suport informatic pentru investigațiile financiare și suport în monitorizare, și încă 4 agenții o consideră adecvată pentru pregătirea apelului. Pe de altă parte 3 agenții o consideră puțin satisfăcătoare pentru pregătirea apelului și încă 2 agenții o consideră puțin satisfăcătoare pentru celelalte funcții.

Figură 3.B.5.5: Nivelul de funcționalitate a sistemelor informatice

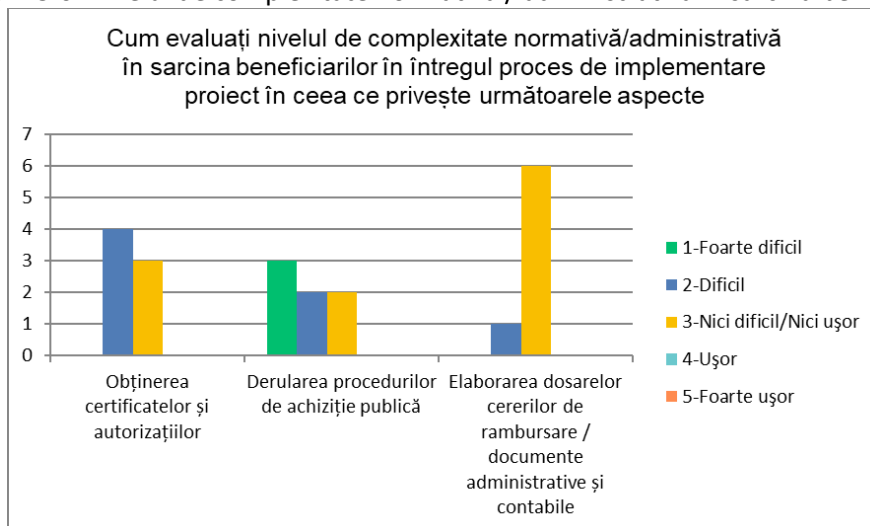

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

Cu referire la dificultatea aspectelor administrative și de gestionare în sarcina beneficiarilor, 4 organisme intermediare menționează ca fiind dificil procesul de obținere a certificatelor și autorizațiilor, iar 5 agenții menționează procesul de derulare a procedurilor de achiziții publice

ca fiind dificil și chiar foarte dificil. În schimb, elaborarea dosarelor privind cererile de rambursare / documentele administrative este considerată de majoritatea agențiilor o procedură nici dificilă nici ușoară, cu expectația unei ADR, care o menționează ca fiind dificilă.

Figură 3.B.5.6: Nivelul de complexitate normativă / administrativă în sarcina beneficiarilor

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

În acest context, 4 agenții din 7 au adoptat măsuri pentru diminuarea sarcinilor administrative în sarcina beneficiarilor, acestea incluzând:

- Modificări ale ghidurilor (cu precizarea că AM este abilitată să opereze modificări, OI a transmis doar propuneri către AM);
- costuri standard;
- impunerea unor modele pentru anumite anexe;
- Atât pentru etapa CAE (Conformitate Administrativă și Eligibilitate) cât și pentru cea ETF (Evaluarea tehnică și financiară), O.I. a emis observații/comentarii asupra grilelor de verificare din etapele de evaluare mai sus amintite privind simplificarea procesului prin reducerea volumului de documente respectiv cumulara unor etape din procesul de evaluare fără a împiedica desfășurarea implementării investiției;
- Prorogarea unor termene referitoare la îndeplinirea unor obligații;
- Acceptarea înscrierii provizorii a dreptului de proprietate publică înainte de semnarea contractului de finanțare, urmând ca în termen de maxim 12 luni de la data intrării în vigoare a contractului de finanțare să fie prezentată HG actualizată privind proprietatea publică.

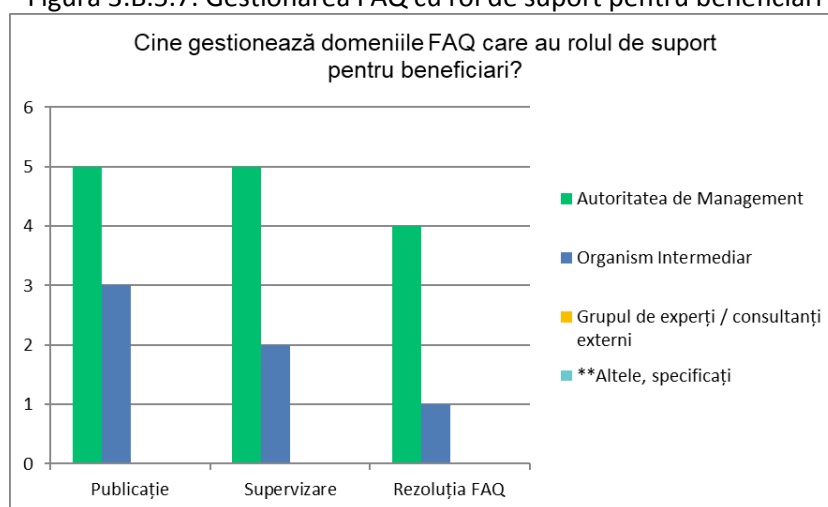
Printre motivațiile modificărilor aduse documentației apelurilor de propuneri de proiecte, evidențiate de 6 agenții din 7, acestea au menționat:

- Adaptarea/corectarea/modificarea actelor normative;

- Prelungirea termenului de depunere;
- Modificare formulare, grile (ex. modalitatea de semnare a cererii de finanțare și a anexelor ș.a.m.d.);
- Lansarea unui nou apel de proiecte urmare a neconsumării alocării financiare disponibile;
- Adaptarea prevederilor ghidului la problemele specifice întâlnite în pregătirea proiectelor.

Cu referire la suportul specific oferit beneficiarilor prin FAQ (Frequently Asked Questions), aceasta funcție este împărțită între AM și OI, deși în toate cazurile¹⁴ AM este menționată ca și actor principal pentru publicație și supervizare.

Figură 3.B.5.7: Gestionarea FAQ cu rol de suport pentru beneficiari

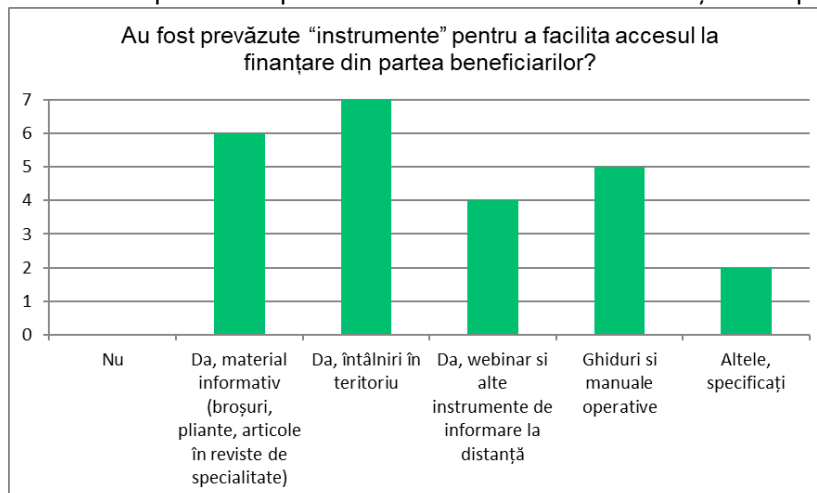
Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

Exhaustivitatea documentației produse de beneficiari este considerată satisfăcătoare de toate agențiile, iar calitatea anexelor la proiect (documentații tehnice) este considerată satisfăcătoare (6 agenții din 7) și mai mult decât satisfăcătoare (de către o agenție).

Toate agențiile au răspuns că au prevăzut instrumente pentru a facilita accesul la finanțare din partea beneficiarilor, în special toate agențiile au prevăzut întâlniri în teritoriu, în vreme ce majoritatea agențiilor a prevăzut material informativ (broșuri, pliante, articole în reviste de specialitate) (6 din 7 agenții), ghiduri și manuale operative (5 din 7 agenții), webinar și alte instrumente de informare la distanță (4 din 7 agenții)). Printre instrumentele adițional menționate acestea au inclus asistența tehnică prin Biroul de Informare, e-mail, adrese, precum și întâlniri la sediul O.I.

¹⁴ Au răspuns la aceasta întrebare 5 agenții din 7.

Figură 3.B.5.8: Instrumentele prevăzute pentru facilitarea accesului la finanțare din partea beneficiarilor

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

Printre bunele practici de gestionare menționate de OI-uri, se menționează întâlniri de lucru regionale, întâlniri de lucru AM-OI-uri, precum și posibilitatea utilizării unor modele testate. În schimb ca și aspecte critice ale implementării se menționează faptul că pregătirea apelurilor este o activitate desfășurată exclusiv de Autoritatea de Management și (cel puțin pentru axa prioritară 7) alocare financiară este considerată insuficientă de cel puțin o agenție.

În ceea ce privește nivelul de cooperare cu alte instituții relevante, media ponderilor observate pe cele trei categorii de componente (nivel de relevanță, nivel de cooperare și nivel de eficacitate) arată că actorul cel mai important și eficient sunt UAT-urile, urmate de consultanți.

Pe de altă parte, se remarcă relevanță foarte scăzută a asociațiilor sectorului privat din turism, ministerul turismului și alte organe ale administrației publice centrale.

De asemenea, printre elementele de remarcat cu referire la alți actori, agențiile au menționat faptul că instituții importante cum ar fi Agențiile de mediu respectiv OCPI nu se implică suficient de mult în soluționarea problemelor existente.

Tabelul 3.B.5.4: Cooperarea cu actorii relevanți

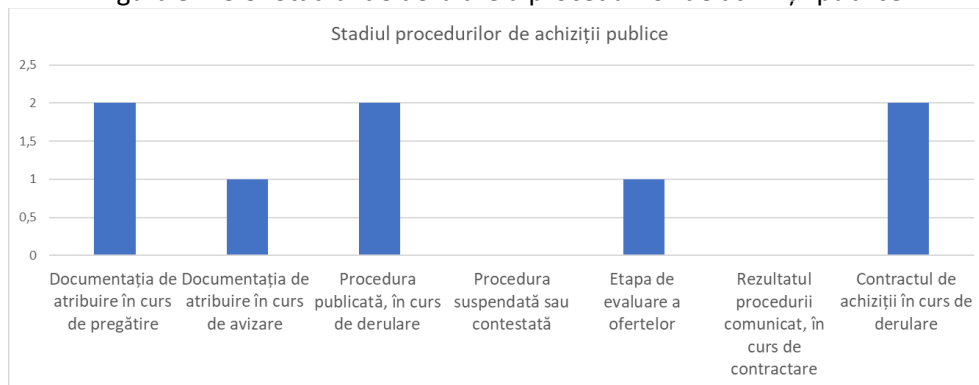
Actor / nivel de cooperare	1-Foarte scăzut	2-Scăzut	3-Mediu	4-Ridicat	5-Foarte ridicat
Consilii județene	14,29%	19,05%	42,86%	23,81%	0,00%
UAT-urile	0,00%	0,00%	28,57%	52,38%	19,05%
Asociații profesionale și actori privați din turism	42,86%	23,81%	33,33%	0,00%	0,00%
Consultanți	4,76%	9,53%	57,14%	28,57%	0,00%
Ministerul turismului și alte organe ale administrației publice centrale	42,86%	4,76%	38,10%	9,53%	4,76%

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor

Analiza rezultatelor anchetei în rândul beneficiarilor (care nu au fost cuprinși în studiile de caz)

Ancheta în rândul beneficiarilor care nu au fost cuprinși în studiile de caz arată că proiectele se află în stadii în general incipiente de implementare, având în vedere stadiul principalelor achizițiilor publice, după cum arată graficul următor:

Figură 3.B.5.9: Stadiul de derulare a procedurilor de achiziții publice

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor

Astfel, doar 2 cazuri din 9 respondenți au contracte de achiziții în derulare.

Încă 4 beneficiari au documentație de atribuire în pregătire și proceduri publicate (ponderile au în vedere mai multe achiziții posibile în cadrul unui singur proiect), și încă doi beneficiari au documentația în avizare sau se află în etapa de evaluare a ofertelor.

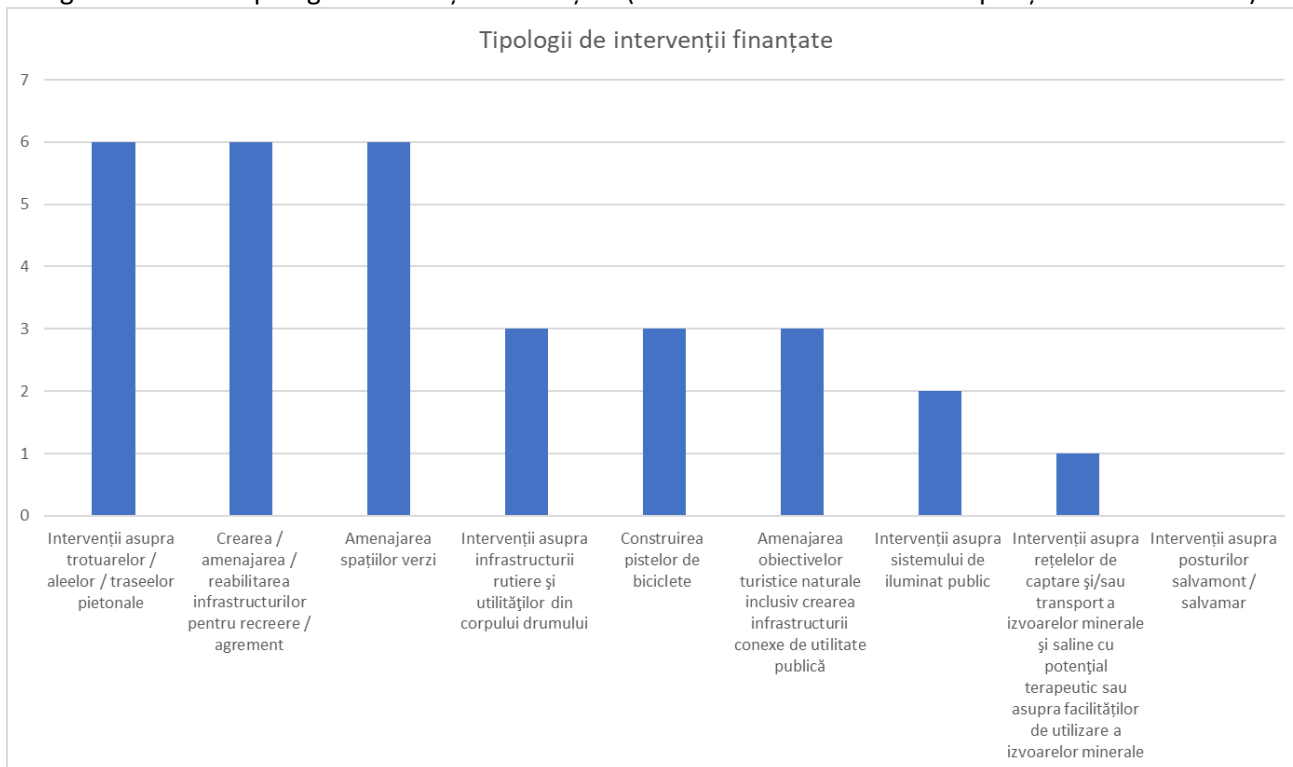
Observațiile libere furnizate de beneficiari în completarea informațiilor asupra stadiului achizițiilor publice relevă existența unor diverse probleme care conduc la întârzieri în desfășurarea și finalizarea procedurilor de achiziții publice. Acestea sunt sintetizate în cele ce urmează:

- Timpul necesar pentru finalizarea procedurilor de achiziții este mai lung decât așteptat;
- În cadrul achizițiilor publice pot exista tot feluri de situații de natură să întârzie finalizarea procedurii, de la contestații, la suspendare, anulare și depunerea unei singure oferte sau nici unei oferte;
- Există cel puțin un caz în care beneficiarul și-a manifestat nemulțumirea față de depășirea termenului legal la dispoziția autorităților competente pentru evaluarea ex ante asupra documentației de atribuire.

În cele din urmă, se menționează faptul că există cel puțin un caz care privește un beneficiar aflat în faza de evaluare a ofertelor pentru atribuirea contractului de elaborare a proiectului tehnic și altor servicii, astfel încât nu se poate vorbi încă de achiziția de lucrări (adică stadiul de implementare a proiectului este și mai în urmă).

În ceea ce privește tipologiile de intervenții finanțate, beneficiarii intervievați prin anchetă au răspuns după cum urmează:

Figură 3.B.5.10: Tipologia intervențiilor finanțate (beneficiari care nu au fost cuprinși în studiile de caz)

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor

Astfel, două treimi din respondenți (adică 6 din 9 UAT-uri) au declarat că proiectele vizează următoarele tipologii de intervenții:

- Intervenții asupra trotuarelor / aleelor / traseelor pietonale;
- Amenajarea spațiilor verzi;
- Crearea / amenajarea / reabilitarea infrastructurilor pentru recreere / agrement.

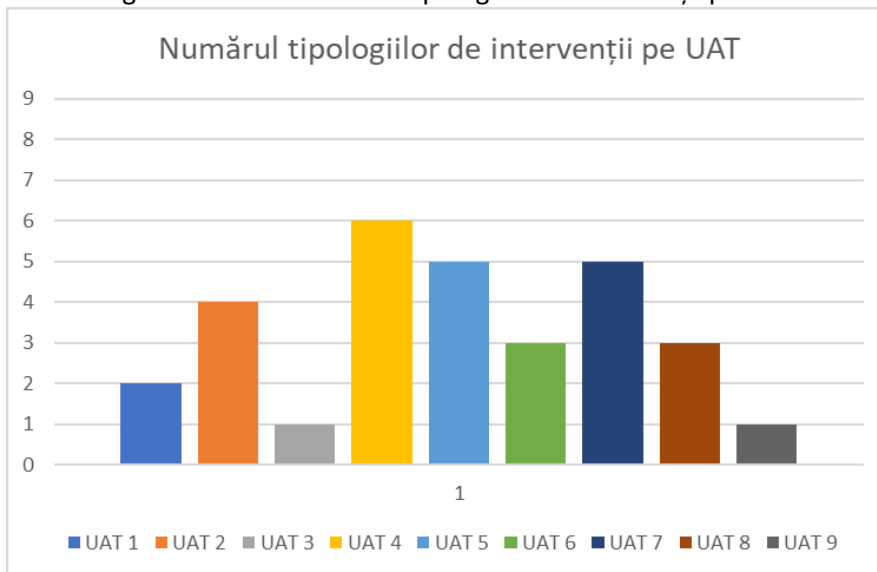
Iar o treime din respondenți (adică 3 din 9 UAT-uri) au declarat că proiectele lor vizează :

- Intervenții asupra infrastructurii rutiere și utilităților din corpului drumului ;
- Construirea pistelor de biciclete ;
- Amenajarea obiectivelor turistice naturale inclusiv crearea infrastructurii conexe de utilitate publică.

Intervențiile asupra sistemului de iluminat public au fost menționate de 2 respondenți iar Intervențiile asupra rețelelor de captare și/sau transport a izvoarelor minerale și saline cu potențial terapeutic sau asupra facilităților de utilizare a izvoarelor minerale de un respondent.

Astfel, două treimi din beneficiarii implicați în anchetă (6 UAT-uri) a menționat mai puțin din jumătatea celor 9 domenii de intervenție, în trei cazuri beneficiarii menționând chiar doar una sau două tipologii, iar un singur beneficiar a indicat că proiectul propus se încadrează la 6 din cele 9 categorii de investiții.

Figură 3.B.5.11: Numărul tipologiilor de intervenții pe UAT

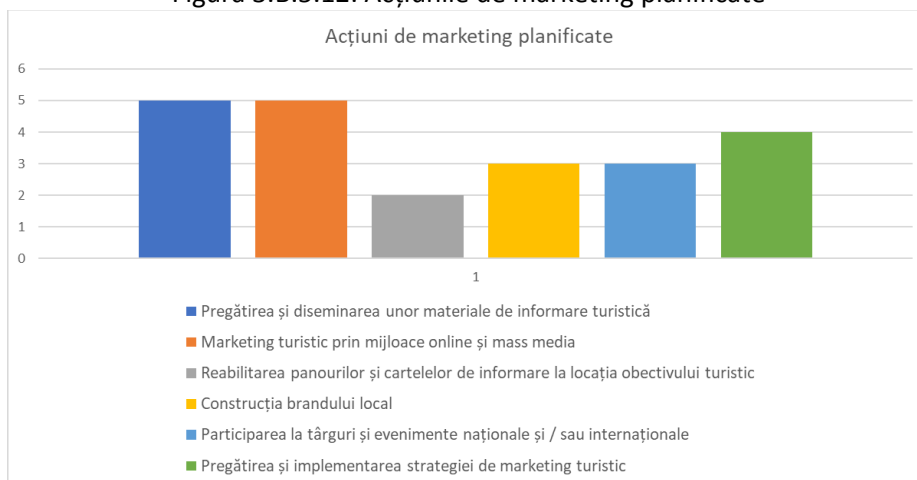

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor

Astfel, se poate concluziona că proiectele analizate prin anchetă se concentrează pe anumite aspecte (ex. intervenții asupra trotuarelor / aleelor / traseelor pietonale, amenajarea spațiilor verzi și crearea / amenajarea / reabilitarea infrastructurilor pentru recreere / agrement) mai mult decât altele, dar în general nu sunt foarte complexe sau integrate din punctul de vedere al componentelor investițiilor.

În ceea ce privește componenta marketingului, doar 5 respondenți din 9 au declarat că odată încheiat, proiectul prevede o acțiune de marketing și de promovare externă pentru a comunica rezultatele proiectului într-o cheie turistică. Astfel, toți cei care vor realiza acțiuni de marketing includ printre acestea pregătirea și diseminarea unor materiale de informare turistică și marketing turistic prin mijloace online și mass media.

Figură 3.B.5.12: Acțiunile de marketing planificate

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor

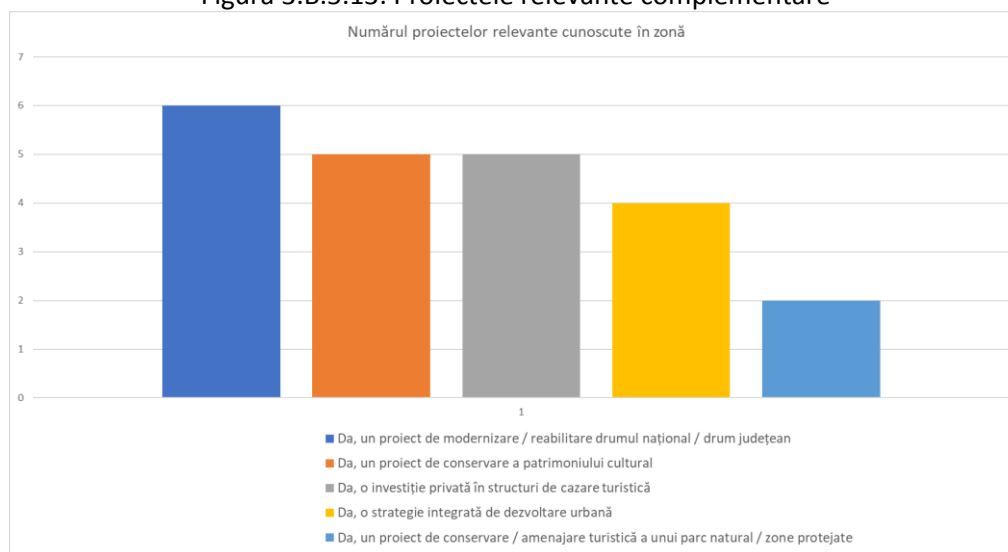
Cu referire la aceasta întrebare, se precizează următoarele: planul de marketing este obligatoriu, însă întrebarea din chestionar se refera la acțiuni de marketing post-implementare a investițiilor din perspectiva sustenabilității promovării turistice. Aici beneficiarii au spus adevărul: adică planurile de marketing probabil nu includ acțiuni puternice de marketing turistic, ci se limitează la promovarea rezultatelor proiectului care, în unele cazuri, nu privesc o structură turistică propriu zisă ci infrastructuri de acces, spații verzi, ș.a.m.d.

Adică partea de "cheia turistică" a acțiunii de marketing s-ar putea să nu fie foarte puternică sau să lipsească de tot. Răspunsul la aceasta întrebare de fapt demonstrează că doar o parte din beneficiarii a inserat investiția AP 7 în cadrul unei strategii de marketing turistic mai ample și strategice pentru promovarea sectorului turistic în localitate.

Cu referire la creșterea fluxului de turiști, 5 respondenți din 9 consideră că prin investiție și operațiuni de marketing adecvate, fluxul de turiști va crește cu până la 2000-3000 unități și peste, iar 8 din 9 UAT-uri consideră ca aceasta creștere va privi și componenta turiștilor străini.

În ceea ce privește investițiile complementare marea majoritate a respondenților a spus că există și alte proiecte relevante în zonă, de natură să sporească atractivitatea turistică a localității.

Figură 3.B.5.13: Proiectele relevante complementare

Sursă: Prelucrarea evaluatorului din rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor

Majoritatea proiectelor menționate privesc investiții vizând modernizarea / reabilitarea drumurilor, investiții private în infrastructuri de cazare și investiții pentru conservarea patrimoniului cultural.

Printre elementele adiționale de impact potențial al investițiilor asupra localității și comunităților, respondenții au menționat:

- Stimularea unei creșteri favorabile a ocupării forței de muncă;
- Creșterea duratei de ședere a turiștilor în zonă ca urmare a valorificării potențialului natural și turistic;
- Stimularea dezvoltării investițiilor private;

- Reintroducerea comunităților locale în viața culturală, socială și economică a zonei, dar și în circuitul turistic regional, național și internațional;
- Creșterea siguranței traficului rutier;
- Îmbunătățirea calității mediului;
- Îmbunătățirea nivelului de trai al populației.

Constatări cu privire la procesul de implementare

Anchetele realizate în rândul ADR-urilor și beneficiarilor proiectelor în curs de derulare permit identificarea următoarelor elemente:

- Axa prioritară nu ar trebui să aibă probleme de absorbție a fondurilor din punctul de vedere al ratei de contractare, considerând că toate ADR-urile au proiecte în evaluare și contractare iar până în prezent beneficiarii au răspuns foarte bine la apelurile de propuneri de proiecte, valoarea proiectelor depuse depășind cu mai mult de 3 ori valoarea alocată acestei axe.
- Deși ADR-urile consideră în general satisfăcătoare calitatea cererilor de finanțare și a documentelor depuse de beneficiari, rata de succes al proiectelor este diferențiată la nivel regional, aceasta fiind sub medie de circa 28% în regiunile Sud Muntenia și Centru.
- Cu toate acestea, în cadrul interviurilor și anchetei beneficiarii cu proiectele în implementare au evidențiat deseori situații de blocaj al investițiilor, cu precădere datorate întârzierilor în aprobarea documentațiilor de atribuire sau finalizarea procedurilor de achiziții publice (ex. contestații sau anulări).

În ceea ce privește nivelul de integrare și coerență internă a investițiilor finanțate din POR AP 7, sustenabilitatea investițiilor și complementaritatea cu alte inițiative locale, rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor care nu au fost implicați în studiile de caz sugerează următoarele:

- Proiectele finanțate sunt concentrate cu precădere pe anumite aspecte (ex. accesibilitate, îmbunătățirea spațiilor comunitare, dezvoltarea structurilor de recreere), gradul de complexitate a proiectelor nefiind foarte mare;
- Deși planul de marketing este un document obligatoriu cerut la depunerea cererii de finanțare, numai o parte din beneficiari a inserat investiția POR în cadrul unei strategii de marketing cu adevărat "turistic" al localității, cu o perspectivă de promovare "post investiție";
- Există în teritoriile din apropierea localităților interesate de investițiile POR diverse alte investiții infrastructurale relevante, cu precădere concentrate pe drumurile județene sau ocolitoare ale orașelor principale din apropierea localității, reabilitarea patrimoniului cultural, strategii de dezvoltare urbană și investiții private în structuri de primire turistică.

c) Rezultate în urma analizei

Cod întrebare de evaluare	Conținut întrebare	Note
EG1 (Evaluare generală întrebarea 1 ..)	<ul style="list-style-type: none"> ■ În ce măsură a contribuit până acum și va contribui pe viitor POR la diversificarea economiilor locale prin dezvoltarea durabilă a turismului prin: 	Analiza se bazează pe scenariile potențiale de dezvoltare a turismului până în anul 2023, construite prin studiile de caz și panelul de experți.
EG1.1	<ul style="list-style-type: none"> ○ creșterea numărului mediu de angajați din stațiunile turistice 	Indicatorul ține cont de impactul ocupațional, nu doar de "salariați" ci și de actorii care lucrează în amontul și avalul lanțului industriei turistice.
EG1.2	<ul style="list-style-type: none"> ○ sporirea accesibilității și dezvoltarea resurselor naturale și culturale specifice? 	Indicatorul ține cont de modul cum proiectele vor putea afecta componenta B din indexul atractivității turistice

Răspuns: Studiile de caz analizate și sondajul în rândul beneficiarilor care nu au fost incluși în studiile de caz au arătat că investițiile în infrastructurile turistice prevăd intervenții pentru îmbunătățirea și dezvoltarea infrastructurilor rutiere, a parcarilor, a pistelor ciclabile, a trotuarelor și a căilor de acces în zonele naturale și balneoclimaterice. Este vorba despre investiții care au efecte asupra calității vieții locuitorilor și, în consecință, și asupra turiștilor, îmbunătățind deseori infrastructura de acces la stațiune turistică, precum și accesibilitatea și uzabilitatea în scop turistic și de agrement a spațiilor publice (inclusiv spații verzi, parcuri și zonele adiacente drumurilor).

Astfel, două treimi din beneficiarii implicați în anchetă (reprezentând 6 UAT din 9 respondenți și 35% din cei 17 beneficiari la care a fost transmis chestionarul) au menționat, printre tipologiile de investiții finanțate, infrastructurile de acces la stațiune turistică, și încă o treime din respondenți (adică 3 UAT-uri) au menționat investiții pentru amenajarea obiectivelor turistice naturale (ex. lacuri).

Analiza mai aprofundată a studiilor de caz a arătat că o parte din investiții sunt destinate îmbunătățirii zonelor verzi și a parcurilor istorice, îmbunătățirii infrastructurilor de sprijin pentru activitățile recreative (infrastructuri sportive) și culturale (stadioane și teatre). În aceste cazuri, componentele atractivității turistice interceptate se referă la componenta antropică (culturală, arhitecturală) și tehnica specifică (servicii pentru turiști). Tabelul următor prezintă componentele IAT principal afectate de investițiile propuse, pentru fiecare localitate, demonstrând astfel, accentul pus pe componentele B și C, respectiv resursele turistice antropice (cu elemente puternic axate pe patrimoniu cultural local) și infrastructurile turistice specifice (respectiv structurile de agrement):

Localitate	Principale componente IAT afectate de investiție
Buziaș	Componenta B
Ocna Sibiului	Componente A, B și C
Ocna Șugatag	Componente B și C
Horezu	Componente B și C
Eforie	Componente A, B și C
Vatra Dornei	Componente B și C

Componenta culturală a resurselor turistice este sprijinită în mod indirect prin amenajarea unor spații care vor putea fi utilizate pentru evenimente culturale și, în general, prin valorificarea stațiunilor turistice ca și zone de interes național și local, cu tradiții culturale și istorie puternic înrădăcinate în teritoriu, însă AP 7 nu finanțează reabilitarea patrimoniului cultural în mod direct.

În ceea ce privește creșterea numărului de salariați în stațiuni turistice, analiza documentară a cererilor de finanțare aprobate pentru proiectele incluse în studiile de caz a arătat că doar într-un singur caz beneficiarul a cuantificat acest indicator, fiind direct legat de crearea unor locuri de muncă în cadrul structurii turistice vizate de investiție. În toate celelalte cazuri, indicatorul nu a fost cuantificat, nefiind asumat de beneficiari. Cu toate acestea, cererile de finanțare includ o estimare a numărului locurilor de muncă ce vor fi create în urma investițiilor, derivând din declarațiile de intenții formulate de operatori economici în cadrul întâlnirilor de consultare organizate în faza de programare a investițiilor.

În ceea ce privește creșterea numărului de vizitatori în stațiuni turistice preconizată și asumată în cadrul cererilor de finanțare, scenariile de impact asupra ocupării forței de muncă identificate prin intermediul Panelului de experți sugerează o mai mare prudență în performanțele ocupaționale ale segmentelor turistice caracterizate mai mult de fluxurile de vizitatori decât de turiștii care rămân peste noapte în localități (Buzias și Ocna Sibiului).

Cu toate acestea, analizele efectuate demonstrează un potențial de creștere a ocupării forței de muncă în toate segmentele, aceste prognoze se bazează pe fluxurile turistice prevăzute la nivel de proiect, estimate la aproximativ 890 de angajați cu normă întreagă (aproximativ 190 000 lei investiții în infrastructură pentru a genera o unitate / o persoană ocupată).

Cod întrebare de evaluare	Conținut întrebare	Note
T7.1 (Tema 7 întrebarea 1..)	<ul style="list-style-type: none"> ■ În ce măsură elementele logicii de intervenție se verifică în practică (în implementare)? (ex.: efecte mai puternice din perspectiva dezvoltării potențialului endogen se înregistrează când intervențiile finanțate sunt parte a unei strategii teritoriale de dezvoltare - după cum concluzionează evaluările de impact POR 2007-2013)? Cum poate fi îmbunătățită logica intervenției în cadrul acestui AP sau pentru intervenții similare viitoare? 	Analiza se bazează pe scenariile potențiale de dezvoltare a turismului până în anul 2023, construite prin studiile de caz și panelul de experți, precum și pe rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor
T71.1	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ce tipuri de intervenții/mecanisme de implementare s-au dovedit a fi eficace și de ce? 	Analiza ține cont de sinergiile cu alte instrumente / programe existente la nivel național dar și inițiativele existente la nivel local conform rezultatelor studiilor de caz.
T71.2	<ul style="list-style-type: none"> ○ Care este gradul de sustenabilitate a patrimoniului cultural și a dimensiunii turismului în acțiunile promovate prin POR? 	Analiza ține cont de efectul potențial al proiectelor asupra componentei A din indexul atractivității turistice Mai mult, dimensiunea sustenabilității s-a axat cu precădere pe componenta socio-economică derivând din impactul potențial al creșterii fluxului de turiști.

Răspuns: Toate intervențiile finanțate sunt incluse în planurile de dezvoltare locală și sunt legate de alte instrumente de programare la nivel regional și uneori național. Ceea ce poate fi observat este că, în momentul evaluării cererii de finanțare, da, după opinia evaluatorului, și în momentul proiectării intervențiilor, lipsesc instrumente capabile să ofere o viziune integrată a dezvoltării turismului la nivel teritorial.

În cadrul evaluării a fost utilizat IAT (indicele atractivității turistice) ca instrument de analiză a contextului. IAT în diferitele sale componente (cu mențiunea ca ar putea fi folosit și un alt instrument atâta timp cât este utilizat de toți la nivel local, și este cunoscut și agreat la nivel regional și național) are avantajul de a identifica factorii dezvoltării turistice, elementele care stabilesc punctul de plecare al atractivității turistice și prin urmare, și punctul de sosire.

Totuși, după cum s-a menționat deja în răspunsul la întrebarea anterioară, intervențiile Axei 7 sunt doar o parte dintr-o strategie de intervenție mai largă, care, de exemplu, poate fi finanțată din alte Axe ale POR și de alte Programe:

- intervenții în rețeaua de drumuri de importanță regională (Axa 6);
- intervenții asupra patrimoniului cultural (Axa 5);
- intervenții asupra dezvoltării urbane durabile (Axa 4);
- măsuri de promovare a competitivității IMM-urilor (Axa 2);
- intervenții de diversificare a economiei rurale (ex. Măsura 6 din Programul Național de Dezvoltare Rurală, PNDR).

În acest sens, mecanismele de implementare a POR nu permit o viziune de ansamblu asupra strategiei turistice pe care fiecare stațiune turistică ar putea să o activeze prin intermediul altor fonduri, nereușind astfel să obțină o viziune mai clară asupra punctului de sosire.

Prin urmare, recomandarea evaluatorului pentru perioada de programare următoare este aceea de a discuta la nivelul MDRAP / Ministerul Turismului, asupra oportunității de a transforma "axa" turistică într-o axă care integrează mai multe instrumente de finanțare, permițând dezvoltarea unor investiții mai complexe, unde abordarea integrată ar fi mai evidentă. Această indicație ar putea avea implicații la nivel politic, deoarece împinge teritoriile spre o concurență mai mare în privința resurselor publice destinate dezvoltării localităților urbane și rurale. În perioada de programare curentă, Axa 7 este destinată exclusiv Stațiunilor turistice recunoscute, astfel încât Axa 7 delimitează intervențiile publice pe infrastructurile de servicii destinate populației și turiștilor, **doar** în cadrul acestor tipologii de localități.

În stațiunile turistice, unde s-au desfășurat studiile de caz, există totuși o legătură cu alte proiecte (nu cu strategii și programe), care în mod concret, în următorii ani vor avea efecte asupra mobilității sustenabile, recuperării patrimoniului arhitectural, dezvoltării evenimentelor și spectacolelor culturale, investițiilor private în infrastructuri turistice și asupra creșterii numărului locurilor de cazare.

În ceea ce privește dimensiunea sustenabilității, se remarcă faptul că în cadrul studiilor de caz evaluatorul a verificat care va putea fi impactul ocupațional, respectiv sustenabilitatea socio-economică a investiției, atât pornind din informațiile incluse în cererile de finanțare, cât și prin interviuarea beneficiarilor. Astfel, analiza de scenariu a demonstrat că intervențiile vor avea un impact pozitiv asupra dezvoltării socio-economice, prin crearea unor locuri de muncă noi, derivând din creșterea fluxului de turiști și, respectiv, creșterea activităților economice legate de acesta.

În ceea ce privește sustenabilitatea de mediu a intervențiilor, se impun următoarele precizări :

- sustenabilitatea efectelor șantierului proiectului asupra mediului în prezent este asigurată de procedurile de evaluare ex ante prevăzute prin lege (Legea nr. 292/2018 și cele anterioare privind evaluarea impactului anumitor proiecte publice și private asupra mediului);
- sustenabilitatea de mediu a proiectelor în curs de implementare și a modului în care

creșterea fluxurilor turistice ar putea exercita presiuni asupra parametrilor de mediu locali (deșeuri, canalizare, presiune asupra resurselor naturale și culturale), trebuie abordate în evaluarea ex post, ținând cont și de celelalte proiecte complementare cu Axa 7 care vor putea interveni asupra infrastructurilor de servicii oferite populației locale (canalizare, deșeuri ... etc).

Având în vedere aceste aspecte, se poate concluziona că sustenabilitatea de mediu nu poate fi obiectul evaluării pe parcurs (ci doar evaluării ex ante sau ex post).

Cod întrebare de evaluare	Conținut întrebare	Note
T7.2 (întrebare adițională)	<ul style="list-style-type: none"> ■ În ce măsură intervențiile finanțate au contribuit la creșterea atractivității destinației turistice prin acțiuni specifice chiar și de marketing? 	<p>Analiza se bazează pe scenariile potențiale de dezvoltare a turismului până în anul 2023, construite prin studiile de caz și panelul de experți.</p>
<p>Răspuns: După cum s-a menționat deja, proiectele încă fiind parțial realizate și parțial în curs de realizare, contribuția POR la creșterea atractivității poate fi analizată doar în termeni calitativi pe componentele turismului și din punct de vedere cantitativ în ceea ce privește fluxurile de turiști suplimentari estimate. În ceea ce privește atractivitatea, proiectele POR finanțate în cadrul AP 7 au un impact asupra infrastructurilor de servicii și de acces la zonele balneoclimaterice. După cum sintetizează perfect actorii intervievați în cadrul studiului de caz din Vatra Dornei: "atâta vreme cât nu se va îmbunătăți accesul la stațiunea turistică, investitori privați nu își vor asuma responsabilitatea pentru îmbunătățirea structurilor de servicii existente. Astfel, chiar dacă investițiile vizează îmbunătățirea calității vieții locuitorilor, obiectivul este strâns legat de îmbunătățirea atractivității turistice".</p> <p>Efectul acțiunilor de marketing asupra creșterii numărului de turiști nu poate fi evaluat în prezent, deși cu siguranță acțiunile de marketing la nivel local vor contribui la creșterea vizibilității îmbunătățirilor asupra infrastructurii efectuate. Cu toate acestea, în opinia evaluatorului, lipsește o strategie de marketing la nivelul segmentului turistic, respectiv, o strategie care să fie implementată după realizarea tuturor investițiilor, și lipsește o strategie la nivel regional / național pentru a putea dialoga și a concura pe piețele internaționale. Mai mult, ancheta în rândul beneficiarilor a confirmat că investițiile finanțate prin AP 7 nu sunt inserate întotdeauna într-o strategie de marketing al destinației turistice mai amplă, care să se dezvolte după încheierea proiectului POR. Deși planul de marketing este un document obligatoriu, acesta nu asigură că investiția va fi promovată în cheie cu adevărat "turistică" în anii următori.</p> <p>Focus grupul realizat cu AdR-urile și cu alți actori implicați în analiza, programarea și promovarea intervențiilor de dezvoltare a sectorului turistic la diverse nivele de guvernare (Ministerul Turismului, INCDT, Asociația Orașelor din România) a subliniat modul în care legea privind destinațiile turistice (care la momentul redactării prezentului raport se află în curs de aprobare) ar putea permite implicarea Organizației de management al destinației, în viitoarele activități de valorificare și promovare a intervențiilor în favoarea turismului.</p>		

Capitolul 4. Concluzii, recomandări și lecții învățate

Constatări cu referire la indicatori de realizare, rezultat și impact

În ceea ce privește indicatorii de program și lecțiile învățate pentru evaluările următoare, analiza indicatorilor de program a permis de a evidenția două elemente care ar trebui avute în vedere pe viitor în monitorizarea unor proiecte similare vizând dezvoltarea sustenabilă a sectorului turistic în faza de definire a indicatorilor de program și cuantificarea acestora:

- Indicatorii de realizare ar trebui să țină cont de ceea ce poate fi definit efectiv ca țintă de politică în domeniul turismului. Spre exemplu, suprafața în mp este în mod corect un indicator de realizare, care, cu toate acestea, poate fi cuantificat doar după selecția proiectelor fiind astfel utilizat pentru verificarea realizării efective a proiectului. Numărul proiectelor finanțate poate fi, în schimb, un obiectiv țintă stabilit la nivel de program ținând cont de alocarea resurselor financiare. Numărul de vizitatori adiționali este, în schimb un indicator de rezultat, întrucât se manifestă ca și efect al investiției realizate.
- Creșterea numărului de salariați este, în schimb un indicator care ar putea fi utilizat ca și indicator de rezultat doar în cazul în care investiția ar privi o structură turistică specifică care angajează salariați.

Recomandări cu referire la indicatori de realizare, rezultat și impact

Având în vedere rezultatele analizelor se recomandă astfel de a utiliza la nivel de program numărul de proiecte finanțate ca și indicator de realizare, numărul de turiști adiționali ca indicator de rezultat și numărul persoanelor ocupate ca indicator de impact. La nivel de proiect, se sugerează utilizarea suprafețelor (mp) interesate de intervenții ca indicator de realizare, km de drumuri / drumetri reabilitate / create și numărul de turiști adiționali ca indicator de rezultat.

Se remarcă faptul că indicatorul privind suprafața în mp, realizată în cadrul intervenției, se încadrează la indicatori de performanță a Programului. Evaluatorul consideră că acest indicator este prea aleatoriu pentru a putea fi legat de performanță și de sugerează astfel identificarea unui indicator de performanță alternativ care să fie legat de numărul de proiecte finanțate.

Considerăm că indicatorul privind ocuparea forței de muncă reprezintă un nivel de impact de așa natură încât necesită cuantificarea la nivel de program din partea evaluatorului, deci nu din partea beneficiarilor, nici din partea AM POR în faza ex ante. Motivul acestei afirmații este că atât în faza ex ante cât și în faza evaluării curente (în momentul în care nu există proiecte finalizate) stabilirea unei eventuale ținte ar depinde exclusiv de metodologia de estimare adoptată, nereprezentând astfel o valoare de referință pentru a se înțelege măsura în care programul a fost eficace. Ceea ce se poate face, în schimb, în faza ex post, este analizarea în ce măsură impactul ocupațional al programului incide pe datele de context referitoare la persoanele ocupate în sectorul turistic. Aceasta abordare este ceea ce este utilizată de DG Agri în evaluarea impactului Programelor Operaționale de Dezvoltare Rurală (Reg. UE 808/2014 At. 7), iar în cadrul prezentului studiu de evaluare de fapt am pilotat o metodologie de analiză, bazată pe calcularea capacității investiției de a "activa" o unitate de forță de muncă prin creșterea cifrei de afaceri din turism, derivând din creșterea fluxului de turiști, metodologie care va putea fi aplicată pe viitor.

Constatări cu privire la strategiile turistice în localitățile obiectul studiilor de caz

Analiza strategiilor turistice în cele șase localități obiectul studiilor de caz oferă un cadru al intervențiilor focalizate pe accesibilitatea și utilizarea în scop turistic al resurselor locale.

Aceste elemente sunt structurate la nivelul unor proiecte specifice care contribuie la îmbunătățirea infrastructurilor drumurilor interne, reabilitarea trotuarelor, dezvoltarea iluminatului public, precum și a structurilor de recreere.

În lipsa unui instrument care să fie utilizat de potențiali beneficiari și ADR-urilor pentru o analiză și o interpretare comună asupra situației de pornire și cea finală, de după intervenție, există riscul că selecția proiectelor să se bazeze exclusiv pe potențialul de creștere a numărului de vizitatori și a salariaților din cadrul structurilor publice balneo-climaterice.

În special, utilizarea IAT, ar permite identificarea unui "punct de pornire" în termen de atractivitate turistică, precum și definirea componentelor de atractivitate vizate de investiție, focalizând astfel asupra "punctului de sosire" potențial în termen de atractivitate turistică.

Un element adițional de înțelegere a contextului de intervenție privește identificarea segmentului turistic de pornire al stațiunii turistice (activitate realizată împreună cu Ministerul Turismului și INCDT și validată cu actorii implicați în studiile de caz) și a grupului țintă vizat de intervenție.

Aceste elemente ar permite revizuirea strategiilor turistice chiar și din perspectiva managementului destinației turistice: evidențiind, spre exemplu, dacă prin investițiile finanțate stațiunile turistice consideră că își vor extinde grupul țintă de turiști deja vizat sau că doresc să atingă un grup țintă de turiști diferit (trecând, spre exemplu, de la turismul familiilor la turismul de recreere pentru tineri).

Din analiza celor șase studii de caz, strategiile turistice, cu precădere focalizate pe accesibilitatea stațiunilor turistice, se adresează grupurilor țintă deja vizate, evidențiind o preferință din partea beneficiarilor spre a întări strategiile adresate grupurilor țintă existente, mai degrabă decât diversificarea țăintelor. Acest element, în opinia evaluatorului, ar trebui să fie obiectul unei evaluări tehnice și în cadrul fazei de depunere a cererilor de finanțare.

Recomandări și lecții învățate

Sugestiile de mai jos se concentrează pe următoarea perioadă de programarea.

În primul rând se consideră necesar să se adopte un instrument comun de analiză și interpretare a contextului turistic. În realizarea studiilor de caz, evaluatorul a avut în vedere indexul atractivității turistice, definit conform metodologiei PATN (în vigoare la data întocmirii prezentului raport).

Utilizarea unui instrument precum IAT ar permite identificarea unei situații de "pornire" în cadrul căreia să se inserează proiectele de investiții, precum și definirea situației de "sosire" vizată.

IAT demonstrează de a fi un instrument interesant întrucât poate fi împărțit în mai multe componente ce pot cuprinde diferitele dimensiuni ale turismului. În cadrul focus grupului final, realizat pentru a discuta pe marginea recomandărilor, reprezentantul Asociației Orașelor a

agreat asupra necesității de a adopta un instrument de analiză comună a contextului, cum ar fi IAT, evitându-se, însă că acesta să fie utilizat ca și instrument de accesare a fondurilor (ex. să nu se excludă din finanțări localitățile cu IAT mai ridicat decât o anumită valoare).

În definirea strategiilor turistice ar trebui să se țină cont chiar și de segmentele turistice de pornire și de grupurile țintă, pentru a se înțelege în ce măsură beneficiarii hotaresc sau nu de a-și întări oferta turistică către grupuri deja vizate sau de a-și diversifica oferta către noi grupuri țintă.

Constatări cu referire la impactul potențial în zonele de intervenție

Analiza realizată pe șase studii de caz a permis realizarea unei estimări ex ante a impactului ocupațional potențial. Aceasta estimare poate fi realizată și pe viitor, prin reconstruirea creșterii așteptate a fluxurilor turistice adiționale ca și indicator de pornire.

Din estimarea impactului ocupațional s-au evidențiat următoarele elemente, care vor trebui avute în vedere în evaluarea ex post precum și în programarea viitoare, și anume:

- Dimensiunea impactului se referă la modul cum intervenția finanțată interacționează cu contextul intervenției. Din punctul de vedere al actorilor implicați în studiile de caz dimensiunea impactului include în mod coerent și intervențiile ce vor fi activate pe lângă finanțarea din POR, cum ar fi investițiile operatorilor economici în structurile de primire turistică și în structuri balneare private, precum și alte investiții publice asupra infrastructurilor de bază. Astfel, numărul turiștilor adiționali ține cont de efectul de sistem pe care POR îl generează în zona de intervenție
- Există o suprapunere dintre conceptul de vizitatori și cel de turiști, deși sunt două termene diferite. Aceasta diferență trebuia adusă la un numitor comun, iar acesta este un exercițiu pe care evaluatorul a încercat să-l facă în realizarea studiilor de caz. Prin turiștii adiționali este, într-adevăr, posibil să se reconstruiască valoarea cheltuielii totale pe care turiștii vor putea s-o genereze (prin date obținute din studii și statistici existente la nivel național pentru care se trimite la literatura de specialitate), pornind din cifra de afaceri fiind în cele din urmă posibil să se construiască impactul ocupațional adițional. În schimb, vizitatorii sunt o tipologie "hibridă" de "turiști" (pot include și rezidenții din aceeași localitate sau județ) care frecventează structurile turistice pentru care s-a prevăzut un bilet de intrare, dar care, însă, nu înnoptează în localitate, generând astfel o cheltuială turistică limitată.

Tot reluând ceea ce am evidențiat deja în legătură cu indicatorii, nu se pot realiza tipologii de analiză a eficienței și a eficacității intervențiilor finanțate în raport cu țintele stabilite. Utilizarea estimărilor ca și valori de benchmarking pentru evaluarea eficacității POR generează riscul de a reconstrui o analiză lipsită de consistență. Elementele ce pot influența rezultatele nu pot fi controlate în faza ex ante. În schimb, estimările turiștilor adiționali potențiali, la fel ca și impactul ocupațional așteptat, pot fi utilizate pentru analiza scenariilor (pentru care se trimite la secțiunea B4).

Analiza sinergiilor ce pot fi activate la nivel local redă un cadru bine definit al celorlalte intervenții care influențează domeniul turismului la nivel local. În aceasta privință, în fiecare studiu de caz s-a putut identifica, împreună cu actorii implicați, un set de intervenții, mergând de la servicii de bază (chiar și servicii sanitare adresate cetățenilor și turiștilor), la mobilitate sustenabilă, recalificarea clădirilor istorice, pe lângă investițiile operatorilor privați (pe

structurile de primire, serviciile turistice, SPA, și serviciile comerciale). Complementaritățile privesc alte Axe din POR și alte programe naționale (ex. POCU, PNDR, fonduri naționale).

În opinia evaluatorului, un punct de slăbiciune privește strategiile de marketing. Aceste strategii, construite pentru valorificarea intervenției POR, au o acoperire locală, uneori județeană. Promovarea intervențiilor finanțate ar trebui să fie realizată ținând cont de segmentul turistic și de grupul țintă de turiști la un nivel mai ridicat, regional și național, astfel încât să creeze o masă critică de ofertă turistică care poate fi promovată pe piețele turistice naționale și internaționale de referință (balneo-climateric, montan, de recreere, cultural, ș.a.m.d.) și pe grupuri țintă de turiști specifice.

Recomandări și lecții învățate

Sugestiile de mai jos se concentrează pe următoarea perioadă de programarea.

Programul viitor ar trebui să se concentreze asupra posibilității de a insera tema turismului în cadrul unei axe de dezvoltare turistică integrată, cu beneficiari publici și privați, incluzând Organizațiile de management al destinației turistice, și criterii de selecție care să țină cont de sinergia dintre intervențiile finanțate, dintr-o perspectivă de sistem.

Astfel, va trebui să se promoveze procese participative pentru a dezvolta o viziune comună asupra strategiilor de dezvoltare turistică pentru programarea 2021-2027, prin consultări la nivel național, regional și județean, cu implicarea principalilor actori publici și privați.

Este, de asemenea, de dorit să se actualizeze cadrul național strategic și de politică în domeniul turismului, pornind din lecțiile învățate și rezultatele obținute de la întocmirea Master Planului în domeniul turismului 2007-2026, în strânsă colaborare cu actorii instituționali responsabili (Ministerul turismului și agențiile subordonate). Acest proces ar trebui să implice o participare puternică din partea asociațiilor mediului privat, pe lângă autoritățile publice locale.

Există, în plus, necesitatea de a stabili la **nivelul înalt de formulare a politicilor**, strategii turistice la nivel de segment care să se adreseze piețelor internaționale, cu posibilitatea valorizării prevederilor proiectului de lege privind managementul destinațiilor turistice, precum și implicând organizațiile ce se vor înființa la diferite nivele de guvernare (național / regional / local).

În acest context, și instrumentele de promovare și marketing, care în mod necesar vor trebui să însoțească și să susțină investițiile viitoare în turism, vor putea fi programate în cadrul unei logici de destinație turistică, în cadrul unei abordări de sistem, în raport cu piețe mai ample.

Constatări cu privire la scenariile de impact potențial

Interacțiunea cu panelul de experți cu referire la impactul ocupațional POR a permis identificarea următoarelor elemente:

- În segmentele turistice caracterizate de un index de atractivitate turistică scăzut, previziunile de creștere a fluxurilor turistice după anul 2023 sunt stabile și în linie cu evoluția curentă. Acest lucru implică că pentru stațiunile turistice incluse în acest segment turistic ar putea rezulta mai scăzute.

- Astfel, în localitățile incluse în studiile de caz, capacitatea de a atrage fluxuri de turiști adiționale ar putea fi stabilă pentru Buziaș și Horezu și în linie cu previziunile pentru celelalte localități.

Astfel, din perspectivă evaluării ex post, va trebui să se acorde o atenție deosebită analiza fluxurilor turistice pentru localitățile incluse în segmentul caracterizat de IAT scăzut.

În ceea ce privește impactul ocupațional potențial, va trebui să se analizeze ponderea componentei "vizitatorilor" în localitățile Buziaș și Horezu, precum și capacitatea de a atrage turiști care înnoptează în localitate.

Recomandări și lecții învățate

Sugestiile și lecțiile învățate privesc modalitatea de realizare a activității de evaluare ex post

Evaluarea ex post va trebui să intre în detaliul scenariilor potențiale de dezvoltare turistică a localităților, ținând cont de interacțiunea cu alte Axe din POR și cu intervențiile finanțate din alte surse. Analiza eficacității nu va putea să ofere informații care vor putea fi utilizate pentru a înțelege dacă și cum POR a obținut țintele stabilite. Analiza va trebui să se focalizeze în schimb pe verificarea contribuției POR la creșterea fluxurilor de turiști, analizând seriile de date asupra evoluției disponibile la nivel județean, precum și pe modul cum intervențiile finanțate au fost capabile să activeze fluxuri de turiști noi.

În special, va trebui să se analizeze segmentele turistice caracterizate de IAT mai scăzut, pentru a se înțelege dacă scenariile experților confirmă sau nu stabilizarea fluxurilor și o pondere relevantă a componentelor vizitatorilor, în comparație cu ceea ce a turiștilor, cu limitarea consecventă a capacității de dezvoltare a cheltuielilor turistice și, respectiv, de activare a unor noi locuri de muncă.

Constatări cu privire la procesul de implementare

Anchetele realizate în rândul ADR-urilor și beneficiarilor proiectelor în curs de derulare permit identificarea următoarelor elemente:

- Axa prioritară nu ar trebui să aibă probleme de absorbție a fondurilor din punctul de vedere al ratei de contractare, considerând că toate ADR-urile au proiecte în evaluare și contractare iar până în prezent beneficiarii au răspuns foarte bine la apelurile de propuneri de proiecte, valoarea proiectelor depuse depășind cu mai mult de 3 ori valoarea alocată acestei axe.
- Deși ADR-urile consideră în general satisfăcătoare calitatea cererilor de finanțare și a documentelor depuse de beneficiari, rata de succes al proiectelor este diferențiată la nivel regional, aceasta fiind sub medie de circa 28% în regiunile Sud Muntenia și Centru.
- Cu toate acestea, în cadrul interviurilor și anchetei beneficiarii cu proiectele în implementare au evidențiat deseori situații de blocaj al investițiilor, cu precădere datorate întârzierilor în aprobarea documentațiilor de atribuire sau finalizarea procedurilor de achiziții publice (ex. contestații sau anulări).

În ceea ce privește nivelul de integrare și coerență internă a investițiilor finanțate din POR AP 7, sustenabilitatea investițiilor și complementaritatea cu alte inițiative locale, rezultatele anchetei în rândul beneficiarilor care nu au fost implicați în studiile de caz sugerează următoarele:

- Proiectele finanțate sunt concentrate cu precădere pe anumite aspecte (ex. accesibilitate, îmbunătățirea spațiilor comunitare, dezvoltarea structurilor de recreere), gradul de complexitate a proiectelor nefiind foarte mare;
- Deși planul de marketing este un document obligatoriu cerut la depunerea cererii de finanțare, numai o parte din beneficiari a inserat investiția POR în cadrul unei strategii de marketing cu adevărat "turistic" al localității, cu o perspectivă de promovare "post investiție";
- Există în teritoriile din apropierea localităților interesate de investițiile POR diverse alte investiții infrastructurale relevante, cu precădere concentrate pe drumurile județene sau ocolitoare ale orașelor principale din apropierea localității, reabilitarea patrimoniului cultural, strategii de dezvoltare urbană și investiții private în structuri de primire turistică.

Recomandări și lecții învățate

Recomandările și lecțiile învățate cu referire la sistemul de implementare POR se referă atât la îmbunătățirea sistemului curent, cât și la definirea unor mecanisme valabile pentru perioada următoare.

În ceea ce privește perioada de programare curentă, recomandările Evaluatorului includ:

- Analizarea oportunității întăririi funcțiilor help desk ale ADR-urilor în vederea sprijinirii beneficiarilor atât în faza de orientare / pregătire cât și în faza de implementare, în cadrul monitorizării aspectelor procedurale legate de achizițiile publice.
- În aceasta privință ar putea fi adoptată abordarea JASPER, pentru proiecte mari, cu task force itinerante, sau ar putea să se prevadă ca și cheltuiala eligibilă contractarea de expertiză specifică în domeniul achizițiilor publice, în sprijinul implementării.
- Analizarea oportunității de a nu irosi efortul administrativ depus de administrațiile care au avut proiecte neaprobat, prin realocarea resurselor din alte axe mai puțin performante, ținând cont de posibilitatea de a transpune cheltuielile neraportate în programarea 2021-2027.

Pentru perioada următoare, se sugerează analizarea oportunității descentralizării la nivel regional al funcției de gestionare a apelurilor de propuneri de proiecte (în perioada următoare) în vederea asigurării unei personalizări mai mare a apelurilor în funcție de specificul local / regional (ex. resurse turistice locale, necesități, capacitatea beneficiarilor eligibili, ș.a.m.d.)

Tabelul următor prezintă în format tabelar și sintetic corelarea dintre întrebările de evaluare, constatările, concluziile, recomandările, organizațiile responsabile și gradul de prioritate a recomandărilor propuse.

Tabelul 4.1: Matricea constatărilor, concluziilor și recomandărilor

ÎE	Metode de evaluare	Constatări	Concluzii (necesitatea)	Recomandări	Categoria de prioritate (R, M, S)	Entitate responsabilă	Organizații implicate
EG1	Analiza de date și a datelor de monitorizare a proiectelor. Studii de caz Panel de experți Sondajul în rândul beneficiarilor	<p>Investițiile în cadrul AP 7 prevăd intervenții pentru îmbunătățirea și dezvoltarea infrastructurilor care vor avea un impact asupra îmbunătățirea calității vieții comunităților locale.</p> <p>Investițiile finanțate în cadrul AP 7 au potențialul de a îmbunătăți în special componenta C a indexului de atractivitate turistică, care este axată pe componenta infrastructurală de accesibilitate a resurselor și spațiilor cu potențial turistic în cadrul localității turistice.</p>	<p>C1. Investițiile în domeniul turismului ar trebui să se bazeze pe o interpretare comună a situației de pornire și a celei dorite după investiție. Mai mult, ar trebui să se țină cont de segmentul turistic și de grupul țintă vizat de investiție.</p> <p>C2. Celelalte investiții care se adresează operatorilor privați finanțate tot din POR, și care pot viza sectorul turistic (ex. cele în domeniul inovării și competitivității) ar putea fi integrate în cadrul unei singure Axe dedicate turismului, ceea ce ar permite o viziune mai clară asupra contribuției POR la dezvoltarea acestui sector.</p> <p>C3.a Există necesitatea revizuirii abordării de ansamblu asupra indicatorilor de program pentru Axa dedicată turismului, astfel încât aceștia să poată fi efectiv cuantificați de beneficiari în funcție de activitățile efectiv realizate</p>	<p><i>Recomandări pentru programarea 2021-2027</i></p> <p>R1. Utilizarea unui instrument precum IAT, care ar permite identificarea unui "punct de pornire" al atractivității stațiunii turistice și definirea componentelor de atractivitate vizate de investiții.</p> <p>R2. Asigurarea unei concentrări mai mare pe segmentul turistic și pe grupurile țintă vizate, în vederea definirii mai clare a strategiei de dezvoltare a turismului la nivel local</p> <p>R3. Analizarea posibilității de a insera tema turismului în cadrul unei axe de dezvoltare turistică integrată, cu beneficiari publici și privați, incluzând Organizațiile de management al destinației turistice, și criteriile de</p>	M	AM POR	Ministerul turismului Asociațiile administrațiilor publice locale
EG1.1	Studii de caz				M	AM POR	Ministerul turismului Asociațiile administrațiilor publice locale
EG1.2	Studii de caz	<p>În analiza impactului trebuie avute în vedere componentele care pot fi efectiv activate la nivel local în întregul lanțul de valoare al turismului. În studiile de caz creșterea fluxului turiștilor este mereu corelat, în mod coerent, cu alte intervenții activate în mod sistemic: investiții private în structurile de primire turistică și de alimentație publică, alte investiții publice și acțiuni de formare.</p> <p>Prin îmbunătățirea condițiilor de acces în stațiunea turistică, crearea unor infrastructuri turistice și a unor spații de recreere intervențiile AP 7 au un potențial de creștere a ocupării forței de muncă în aproape toate segmentele turistice vizate. Panelul de experți</p>			M	AM POR	ADR-urile Asociațiile administrațiilor publice locale

ÎE	Metode de evaluare	Constatări	Concluzii (necesitatea)	Recomandări	Categoria de prioritate (R, M, S)	Entitate responsabilă	Organizații implicate
		<p>consideră că efecte minore vor putea fi înregistrate în localitățile cu IAT scăzut, și în localitatea Horezu, aceste segmente turistice fiind mai degrabă caracterizate de prezența vizitatorilor pe timp de zi, care nu înnoptează în localitatea turistică.</p> <p>Indicatorii de program valorizați până în prezent, cu referire la creșterea numărului de vizitatori (indicator de realizare) și a numărului de salariați (indicator de impact), nu oferă informații care pot fi utilizate pentru realizarea unor analize de eficacitate. Indicatorul "Creșterea numărului preconizat de vizite" la obiective turistice ar trebui să fie considerat un indicator de rezultat și să se refere la turiști. Pe de altă parte, creșterea ocupării forței de muncă ar trebui să fie considerat un indicator de impact și să fie utilizat pentru analiza de scenariu în faza ex ante.</p> <p>Indicatorul privind suprafața în mp, realizată în cadrul intervenției, se încadrează la indicatori de performanță a Programului.</p>	<p>C3.b Calcularea impactului ocupațional al axei dedicate turismului poate fi utilizată în faza de analiză a scenariilor de impact potențial.</p> <p>C4. Din perspectiva evaluării ex post va trebui să se țină cont de elementele care au rezultat din scenariile de impact cu referire la ocuparea forței de muncă (ex. cu referire la contextul specific al localităților cu IAT scăzut și componentele vizitatorilor vs turiști cu înnoptări).</p> <p>C5. Evaluatorul consideră că indicatorul de performanță referitor la suprafețe reabilitate / create este prea aleatoriu (derivând probabil dintr-o estimare bazată pe unitate de cost) pentru a putea fi legat de performanță.</p>	<p>selecție care să țină cont de sinergia dintre intervențiile finanțate</p> <p>R4. Adoptarea unui set de indicatori de realizare la nivel de program care să fie legat de numărul de proiecte vizate pentru finanțare, și indicatori de realizare la nivel de proiect care să fie corelați cu tipologiile de intervenție realizate de beneficiari (ex. mp și km). Indicatorii de rezultat la nivel de program ar putea să se refere la numărul de turiști adiționali, a căror valoare țintă ar reprezenta oricum o estimare planificată a contribuției POR la creșterea fluxului de turiști.</p> <p><i>Recomandări pentru perioada de programare curentă:</i></p> <p>R5. Evaluarea ex post al impactului asupra locurilor de muncă create trebuie să țină cont de principalii factori în măsură să</p>	<p>M</p> <p>S</p>	<p>AM POR</p> <p>AM POR / evaluator independent</p>	<p>ADR-urile</p>

ÎE	Metode de evaluare	Constatări	Concluzii (necesitatea)	Recomandări	Categoria de prioritate (R, M, S)	Entitate responsabilă	Organizații implicate
				influențeze impactul ocupațional, și anume: fluxurile turistice post 2023 și capacitatea de a atrage turiști (nu vizitatori). R6. Identificarea unui indicator de performanță alternativ care să fie legat de numărul de proiecte finanțate.	S	AM POR	Comisia Europeană
T7.1	Studii de caz Panel de experți Sondaj ADR Focus Grup final Sondajul în rândul beneficiarilor	Toate intervențiile finanțate sunt incluse în planurile de dezvoltare locală (aceasta fiind chiar o condiție de eligibilitate) și sunt legate (cel puțin pe hârtie) de alte instrumente de programare la nivel regional și uneori național Din analiza studiilor de caz reiese că investițiile sunt sinergice cu alte inițiative existente la nivel local și regional (ex. infrastructuri de transport de interes regional și investiții pentru reabilitarea patrimoniului cultural) finanțate din alte axe din POR.	C6. Deși investițiile finanțate în cadrul AP 7 sunt inserate în cadrul unor strategii de dezvoltare cel puțin la nivel local, și sunt complementare cu alte investiții din teritoriu, realizate la diverse nivele de guvernare (național / regional / local) și de diverse tipologii de actori (public / privat) există necesitatea creării unei viziuni strategice împărtășite la nivel regional și local care să fie dedicată exclusiv dezvoltării integrate a sectorului turistic. Strategia sectorului turistic ar trebui să cuprindă o modalitate de interpretare / analiză a contextului, astfel încât documentul de programare (POR, cu axe și măsuri) și instrumentele	R7. Promovarea unor procese participative pentru a dezvolta o viziune comună asupra strategiilor de dezvoltare turistică pentru programarea 2021-2027, prin consultări la nivel național, regional și județean, cu implicarea principalilor actori publici și privați. R8. Actualizarea cadrului național strategic și de politică în domeniul turismului, pornind din lecțiile învățate și rezultatele obținute de la întocmirea Master Planului în domeniul turismului 2007-2026. Acest proces ar trebui să	R	ADR-urile	Ministerul turismului Asociațiile administrațiilor publice locale
T71.1	Studii de caz Panel de experți						
T71.2	Studii de caz Panel de experți Sondaj în rândul beneficiarilor				R	Ministerul turismului	MDRAP Ministerul Culturii

ÎE	Metode de evaluare	Constatări	Concluzii (necesitatea)	Recomandări	Categoria de prioritate (R, M, S)	Entitate responsabilă	Organizații implicate
		<p>ș.a.m.d.), și cu investiții publice în domeniul mobilității sustenabile. acestea fiind aspecte esențiale pentru sustenabilitatea fluxurilor turistice.</p> <p>Experiența procesului de evaluare și rezultatele anchetei în rândul ADR-urilor sugerează că implicarea asociațiilor de reprezentanță a firmelor din domeniul turistic (ex. ANAT) și a segmentelor turistice (ex. Asociația turismului balnear, Asociația ecoturismului, ș.a.m.d.) este scăzută.</p> <p>Deși ADR-urile consideră în general satisfăcătoare calitatea documentelor depuse de beneficiari, rata de contractare este relativ scăzută, fiind în medie de circa 28%, iar "oferta" de proiecte depuse depășește de 3 ori bugetul alocat.</p> <p>Proiectele se află într-un stadiu incipient de implementare: mulți din beneficiari implicați în activitățile de evaluare nu au încă încredințat lucrările necesare reabilitării structurilor / amenajării spațiilor, ș.a.m.d..</p> <p>Având în vedere stadiul de implementare, sustenabilitatea investițiilor nu a putut fi analizată în această fază a evaluării decât din punctul de vedere al sustenabilității socio-economice, derivând din</p>	<p>corelate (apeluri de proiecte) să fie capabile de a integra o analiză a situației de pornire în zona de intervenție și a situației de sosire, care se dorește a fi obținută în urma investiției.</p> <p>Analiza studiilor de caz sugerează că strategiile turistice existente la nivel local nu sunt integrate în cadrul unei viziuni mai ample de segment și sistem.</p> <p>C7. Există necesitatea ca beneficiarii proiectelor să fie sprijiniți mai mult în faza de pregătire a proiectelor, în vederea asigurării unei rate de succes mai mare sau redirecționarea beneficiarilor către surse alternative de finanțare</p> <p>C8. De asemenea, există necesitatea unei monitorizări îndeaproape a progresului tehnic și financiar al proiectelor, cu o atenție specifică la procedurile de achiziții publice, astfel încât să se sprijine beneficiarii în deblocarea problemelor procedurale pe care le pot întâmpina</p>	<p>implice o participare puternică din partea asociațiilor mediului privat, pe lângă autoritățile publice locale.</p> <p>R9. Analizarea oportunității întăririi funcțiilor help desk ale ADR-urilor în vederea sprijinirii beneficiarilor atât în faza de orientare / pregătire cât și în faza de implementare, în cadrul monitorizării aspectelor procedurale legate de achizițiile publice. În aceasta privință ar putea fi adoptată abordarea JASPER, pentru proiecte mari, cu task force itinerante, sau ar putea să se prevadă ca și cheltuiala eligibilă contractarea de expertiză specifică în domeniul achizițiilor publice, în sprijinul implementării.</p> <p>R10. Analizarea oportunității descentralizării la nivel regional al funcției de gestionare a apelurilor de</p>	<p>R</p> <p>M</p>	<p>AM POR</p> <p>AM POR</p>	<p>ADR-uri</p> <p>ADR-uri</p>

ÎE	Metode de evaluare	Constatări	Concluzii (necesitatea)	Recomandări	Categoria de prioritate (R, M, S)	Entitate responsabilă	Organizații implicate
		potențialul de creare a locurilor de muncă în stațiunea turistică.	C9. Sustenabilitatea de mediu a proiectelor în curs de implementare și a modului în care creșterea fluxurilor turistice ar putea exercita presiuni asupra parametrilor de mediu locali (deșeuri, canalizare, presiune asupra resurselor naturale și culturale), trebuie abordate în evaluarea ex post, ținând cont și de celelalte proiecte complementare cu Axa 7 care vor putea interveni asupra infrastructurilor de servicii oferite populației locale (canalizare, deșeuri ... etc).	propuneri de proiecte (în perioada următoare) în vederea asigurării unei personalizări mai mare a apelurilor în funcție de specificul local / regional (ex. resurse turistice locale, necesități, capacitatea beneficiarilor eligibili, ș.a.m.d.) R11. Analizarea oportunității de a nu irosi efortul administrativ depus de administrațiile care au avut proiecte neaprobat, prin realocarea resurselor din alte axe mai puțin performante, ținând cont de posibilitatea de a transpune cheltuielile neraportate în programarea 2021-2027.	R	AM POR	ADR-uri
T7.2	Studii de caz Panel de experți Sondaj în rândul beneficiarilor	Toate intervențiile finanțate includ un plan de marketing (și acesta fiind o condiție de eligibilitate) Majoritatea planurilor de marketing adoptă strategii de valorizare a investițiilor doar la nivel local sau județean.	C10. Rolul marketing-ului turistic trebuie întărit pentru a asigura, cu mai multa eficacitate, sustenabilitatea economică a investițiilor, ținând cont de creșterea fluxurilor turistice care pot asigura sustenabilitatea ocupării așteptate. Marketingul ar trebui să aibă o	R12. Pentru a întări legătura dintre strategiile de marketing și segmentele turistice și grupurile țintă, este necesar să se adopte o abordare bazată pe managementul destinațiilor turistice. Proiectul de lege privind	R	AM POR	ADR-urile

ÎE	Metode de evaluare	Constatări	Concluzii (necesitatea)	Recomandări	Categorii de prioritate (R, M, S)	Entitate responsabilă	Organizații implicate
			<p>acoperire națională și internațională pentru a extinde potențialul fluxurilor turistice și grupurile țintă ce pot fi atrase.</p>	<p>Organizațiile de management al destinației turistice prevede că acestea să fie înființate ca și entități responsabile cu gestionarea destinațiilor turistice la diverse nivele (național, regional, local). Astfel, pe viitor, trebuie avut în vedere ca aceste organizații să fie beneficiari POR, astfel încât să se creeze sinergii cu alte acțiuni de promovare a turismului la nivel național implementate în strânsă colaborare cu alți actori instituționali (Ministerul turismului și agențiile acestuia).</p>			

Anexe

Anexa 1. Bibliografia literaturii de specialitate

- “The European Tourism Indicator System- ETIS Toolkit for sustainable destination management”- EU Commission, 2016;
- “Towards More Effective Impact Measurement in the Tourism Sector”, WBG Sustainable Tourism Global Solutions Group- December 2015;
- HU-ROP 2017/2013-Assessment of tourism development with respect to territorial cohesion, Pál Szabó PhD. (Pannon.Elemző Kft) 2015
- Pădurean, M.A., Nica, A.M. and Nistoreanu, P., 2015,” Entrepreneurship in Tourism and Financing through the Regional Operational Programme”, *Amfiteatru Economic*,17(38);
- “International tourism trends in EU-28 member states, Current situation and forecasts for 2020-2025-2030”- EU DG Enterprise/ UNWTO, 2014;
- “Tourism development and economic growth in the Mediterranean countries: evidence from panel Granger causality tests”, by Alper Aslan, *Current issues in Tourism*, vol.17, 2014, issue n,4;
- “Measuring employment in the Tourism industries- Guide and Best Practices”, UNWTO, 2014;
- “Study on the Impact of EU Policies and the Measures Undertaken in their Framework on Tourism”, Final Report” - Risk & Policy Analysts Limited, EU DG Enterprise. Sep.2012;
- -Minciu, R., Padurean, M., Popescu, D., & Hornoiu, R. (2012). Demand for vacations /travel in protected areas - dimension of tourists' ecological behavior. *Amfiteatru Economic*, 14(31), 99-113;
- Dritsakis, N. (2012), Tourism development and economic growth in seven Mediterranean countries: A panel data approach. *Tourism Economics*, 18(4), 817-834.
- “The Tourism-Growth Nexus in Croatia”, by James E. Payne, Andrea Mervar, *Tourism economics*, 2010;
- -“ Program Evaluation of ARC’s Tourism, Cultural Heritage and Natural Asset-Related Projects”, Appalachian regional Commission-Regional Technology Strategies, 2010
- -Figini, P. and Vici, L. (2010) Tourism and Growth in a Cross-Section of Countries. *Tourism Economics*, 16, 789-805.
- Tourism as an alternative source of regional growth in Portugal: a panel data analysis at NUTS II and III levels Elias Soukiazis & Sara Proença, *Portugal Economics journal*, 2007.

Anexa 2. Metodologia PATN (Planul de Amenajare a Teritoriului Național)

Metodologie PATN - potențial turistic

Ordonanța de urgență nr. 142/2008 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național Secțiunea a VIII-a zone cu resurse turistice aprobată prin Legea 190/2009

Metodologie privind evaluarea potențialului turistic în unitățile administrativ-teritoriale de bază

Pornind de la abordările teoretico-metodologice de până acum, cu privire la principiile de realizare a zonării turistice a teritoriului, s-a realizat evaluarea potențialului turistic al unităților administrativ-teritoriale de bază din România. Pentru aceasta au fost stabilite următoarele elemente de analiză pentru delimitarea teritoriului național:

- potențial turistic natural
- patrimoniu cultural
- infrastructură generală
- infrastructură specific turistică
- calitatea mediului

În urma consultării cu specialiștii în domeniul turistic și conex, precum și a legislației specifice în vigoare a rezultat un model de clasificare a componentelor de potențial și de infrastructură, astfel:

A. Resurse turistice naturale

A1. Cadrul natural cuprinzând 6 componente:

- relief
- geomorfologie
- vegetație
- fauna
- hidrografie
- peisaj

A2. Factori naturali terapeutici cuprinzând următoarele componente:

- ape minerale terapeutice,
- lacuri terapeutice,
- nămoluri terapeutice (sapropelice, minerale, de turbă etc.)
- emanații naturale de gaze terapeutice (mofete, solfatare),
- ansamblul elementelor fizico-chimice ale litoralului marin;
- ansamblul elementelor climatice ale litoralului marin;
- factorii sanogeni ai principalelor tipuri de bioclimă ai României, inclusiv de la nivelul peșterilor și salinelor (bioclimat tonic-stimulant, bioclimat sedativ-indiferent sau de crușare, bioclimat excitant-solicitant etc.) etc.

A3. Arii protejate cuprinzând următoarele tipuri:

- rezervații ale biosferei,
- parcuri naționale,
- parcuri naturale,
- alte rezervații și monumente ale naturii

B. Patrimoniul cultural

B1. Monumente istorice, cu următoarele categorii (cf. Legii 422/2001): monument, ansambluri, situri de tipul celor de:

- arheologie

- arhitectură
- monumente de for public
- monumente memoriale-funerare

B2. Muzeu și colecții publice cu următoarele categorii:

- muzeu monumente memoriale-funerare
- colecții publice

B3. Artă și tradiție populară cuprinzând:

- manifestări tradiționale: serbări, festivaluri, târguri, șezători, obiceiuri și ritualuri tradiționale, sărbători etc.
- meșteșuguri populare tradiționale:
 - obiecte pe suport textil: țesături, covoare, costume populare, cusături;
 - pictură pe sticlă și pe lemn, gravură.
 - ateliere de prelucrarea lemnului, metalelor, a pietrei, pielăriei;

B4. Instituții de spectacole și concerte

B5. Manifestări culturale anuale/repetabile

C. Infrastructură specific turistică

C1. Unități de cazare

C2. Instalații de tratament

C3. Săli de conferință, centre expoziționale etc.

C4. Pârtii de schi și instalații de transport pe cablu

C5. Alte instalații de agrement (terenuri de golf, plaje omologate „Blue Flag”, instalații de agrement nautic, parcuri de distracții, herghelii)

D. Infrastructură tehnică

D1. Accesibilitatea la infrastructura majoră de transport

D2. Infrastructură edilitară

D3. Infrastructură de telecomunicații

Stabilirea criteriilor și calificativelor de evaluare și ierarhizare a unităților administrativ-teritoriale de bază (comune, orașe) a fost realizată de specialiștii instituțiilor implicate în proiect.

Pentru evaluarea și ierarhizarea unităților-administrativ teritoriale a fost aleasă, pornindu-se de la elementele componente ale valențelor turistice, metoda arborilor de analiză pe criterii de bază și subcriterii, atribuirea nivelurilor de apreciere făcându-se printr-un procedeu de ponderare a unui total de 100 de puncte.

Acordarea punctajelor pe diferite componente a fost realizată în urma consultării cu specialiștii din diferite domenii (economia turismului, amenajarea teritoriului, geografie, sociologie, arhitectură, geologie, medicină etc.), operatori de turism în sectorul public și privat, autorități publice centrale sau locale, asociații de profil din turismul românesc, universități etc.

A. Resurse turistice naturale

În urma evaluării resurselor turistice naturale, la care au participat pe lângă elaboratori, specialiști ai Institutul de Geografie al Academiei Române și Institutul Național de Recuperare, Medicină Fizică și Balneoclimatologie al Ministerului Sănătății, au fost acordate maxim 25 puncte repartizate astfel pe criterii:

Pornind de la criteriile de mai sus, pentru cadrul natural fiecărei unități administrativ teritoriale de baza i sa acordat un punctaj între 1 și 10 (1 fiind minim si 10 maxim, acordat celor cu potențial turistic natural excepțional).

Cel de-al doilea criteriu in evaluarea resurselor turistice naturale (Factori naturali terapeutici) a fost analizat astfel:

- categorii de localități cu factori terapeutici naturali:

- o Stațiuni de interes general intrate în circuit internațional - în această categorie intră stațiunile cu maximum de factori naturali terapeutici tradițional valorificați, dotări pentru tratament, cazare și agrement.
- o Stațiuni de interes general - în aceasta categorie intra stațiunile cu numeroși factori naturali terapeutici valorificați, dotări pentru tratament și cazare.
- o Stațiuni de interes local - sunt stațiunile cu minimum de factori naturali terapeutici, dotări pentru satisfacerea cerințelor de

CATEGORIE

PUNCTAJ MAXIM

A1. Cadrul natural 10

A2. Factori naturali terapeutici 10

A3. Arii naturale protejate 5

TOTAL 25

- Poziția pe trepte de relief
câmpie - 1
dealuri și podișuri - 2
subcarpați - 3
munți 4
litoral și Delta Dunării - 4

- geomorfologie
prezența unor chei, abrupturi, relief
carstic, vecinătatea unor unități
impunătoare - 1
- vegetatie pădure peste 30% - 1
pădure sub 30% - 0,5
- fauna interes cinegetic mare - 1
interes cinegetic mediu - 0,5
- hidrografie prezența unor lacuri, , amenajări piscicole, izvoare minerale, cascade - 1
- peisaj

interes mare 2

interes mediu 1

tratament și cazare pentru un număr relativ redus de pacienți,
proveniți de obicei din zone apropiate.

o Localități cu potențial de factori naturali terapeutici - sunt localități cu anumiți factori naturali terapeutici - de obicei ape minerale, fără dotări de tratament speciale.

- durata posibilităților de efectuare a tratamentului și cazării in timpul anului:

o Stațiuni permanente

o Stațiuni sezoniere

▪ după factorii terapeutici naturali existenți:

o Bioclimat

- relaxant, sedativ, indiferent, de deal
- tonic- stimulent, de munte
- excitant, de litoral
- excitant, de câmpie

o Ape minerale

- oligominerale, carbogazoase, clorurate, sodice
- sulfatate sulfuroase feruginoase iodurate

o Lac terapeutic sărat

o Nămol terapeutic:

- sapropelic
- de turba
- mineral

o Alt factor terapeutic natural:

- mofetă (solfatar)
- salina
- sare extrasă
- apa mării

▪ După indicațiile terapeutice pentru diverse tipuri de afecțiuni, în funcție de tipul de factori terapeutici naturali existenți.

În cazul categoriilor de localități cu factori terapeutici naturali nu am făcut distincție în punctaj, între stațiunile balneoclimatice și cele climatice, deosebirea reieșind de la sine, din enumerarea factorilor (stațiunile climatice neavând de obicei ape minerale, nămol, etc.). O excepție face stațiunea balneoclimatică Sinaia - ce are și izvoare de ape minerale folosite în cura internă.

Criteriul privind durata, este clar și ține de multitudinea factorilor terapeutici valorificați și de posibilitățile de tratament existente. La acest criteriu sunt cuprinși, practic, toți factorii naturali terapeutici.

În cazul apelor minerale s-a avut în vedere compoziția minerală și recomandările terapeutice, pe diferite tipuri de afecțiuni.

Pentru fiecare dintre factori terapeutici, eventual valorificați într-o stațiune s-a acordat un punctaj egal, nediscriminatoriu.

Conform criteriilor menționate a fost calculat un punctaj, pentru fiecare stațiune.

Punctajul maxim revine astfel stațiunilor permanente, de interes general, din zona de deal, cu maxim de factori terapeutici naturali și indicații terapeutice.

Stațiunile au fost grupate conform punctajului foarte apropiat obținut în trei categorii ce determină de fapt și importanța stațiunii:

- Categoria I: Stațiuni de interes general intrate în circuit internațional -10 puncte
- Categoria II: Stațiuni de interes general - 6 puncte
- Categoria III: Stațiuni de interes local - 3 puncte
- Categoria IV: localitate cu factori naturali terapeutici - 1 punct

Soluția de ierarhizare a stațiunilor conform criteriilor enunțate este legată strict de aspectul balneoclimatic, folosindu-se un punctaj cumulativ. A rezultat astfel o listă selectivă ce poate da o idee generală asupra rețelei de stațiuni balneoclimatice existente în România și a importanței acestora.

Criteriul final pentru analiza resurselor turistice naturale este reprezentat de Arii naturale protejate. Punctajul final acordat este între 1-5 puncte, 5 puncte reprezentând punctajul maxim

(acordat unităților administrative de bază care cuprind parcuri naționale, rezervații ale biosferei, parcuri naturale sau rezervații cu valoare deosebită), iar 1 punctajul minim.

Evaluarea s-a făcut pe baza următoarelor criterii dintre care menționăm:

- gradul de reprezentativitate al ariei naturale protejate - 1p
- suprafața totală protejată (ca pondere din suprafața uatb) - 1 p
- gradul de conservare și starea actuală a rezervației - 1 p
- valoarea peisagistică a ariei naturale protejate - 1p
- posibilitatea practicării unei forme de turism - 1 p

Pornind de la punctajul acordat fiecărei rezervații, în final s-a acordat un punctaj general fiecărei unități administrative care include o arie naturală protejată.

Atunci când o unitate administrativă include două sau mai multe arii naturale protejate, punctajul final acordat acesteia este cel mai mare punctaj acordat uneia dintre rezervații.

B. Resurse turistice antropice

Evaluarea resurselor antropice ale unităților administrativ-teritoriale a fost realizată de Centrul de Studii și Cercetări în Domeniul Culturii din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor în colaborare cu Institutul Național al Monumentelor Istorice, Centrul Național pentru Păstrarea și Conservarea Culturii Tradiționale, Institutul de Memorie Culturală (CIMEC).

Punctajul acordat pentru resursele turistice antropice este de maxim 25 puncte repartizate conform tabelului de mai jos:

CATEGORIE

PUNCTAJ MAXIM

B1. Monumente istorice de interes național 8

I - arheologie

II - arhitectura

III- monumente de for public

IV - memoriale

B2. Muzee și colecții publice 9

I. Muzee

II. Colecții publice

B3. Arta și tradiție populară

8 (sau 4 - vezi mai jos)

I. Festivaluri, târguri obiceiri, sărbători etc.

II. Meșteșuguri populare

B4. Instituții de spectacole și concerte

8 (sau 4 - vezi mai jos)

filarmnici, orchestre, formațiuni

instrumentale, corale ori vocal-

instrumentale, etc.

B5. Manifestări culturale repetabile 0 sau 4

TOTAL

25

Au fost supuse evaluării monumentele istorice ce se clasează conform legislației în grupa A - monumentele istorice de valoare națională și universală (cf. Legii 422/2001 cu modificările și adăugirile ulterioare).

Categoria „Manifestări culturale repetabile” include, evenimente sau instituții de la punctele B2) sau B3) sau B4). De aceea a fost marcată cu 0 puncte. De exemplu, instituțiilor de teatru, care prin natura lor organizează „manifestări culturale repetabile” li s-a acordat punctajul 8 la instituția de teatru și 0 la „activități repetabile”. Unde nu a fost cazul (manifestări repetabile care să nu intre în vreuna din categoriile B2), B3) sau B4), atunci la B5) s-a acordat punctaj de la 0 la 8. De exemplu, dacă există un festival de teatru anual, s-au acordat 4 puncte pentru existența instituției de spectacol și 4 pentru festival.

Aceste combinații au avut ca scop obținerea unui punctaj maxim de 8 puncte pentru cele trei categorii cumulate, respectiv B3, B4, B5. De aceea, în anumite situații a rezultat un punctaj de maxim de 4 puncte pentru categoria B3 sau B4. În realitate, fiecare grupă are câte 8, dar ponderate, astfel încât punctajul maxim posibil pe fiecare unitate administrativ-teritorială de bază să nu depășească valoarea 25.

În aceeași manieră a fost acordat punctajul pentru fiecare subcategorie B3I și B3II, astfel încât însumate acestea să obțină maxim 8 puncte.

Unităților administrativ-teritoriale de bază ce dețin monumente UNESCO li s-a acordat punctajul maxim, respectiv 25 puncte.

C. Infrastructura specific turistica

Etapa a doua a evaluării a constat în evaluarea infrastructurii specific turistice și tehnice, fără de care nu se pot desfășura activități turistice de calitate.

Evaluarea *infrastructurii specific turistice* din cadrul unităților administrativ-teritoriale a fost realizată de către Institutul Național de Cercetare - Dezvoltare în Turism pe baza informațiilor furnizate de Autoritatea Națională pentru Turism, de Institutul Național de Recuperare, Medicină Fizică și Balneoclimatologie al Ministerului Sănătății, Autoritatea Națională pentru Turism, Regia Națională a Pădurilor (ROMSILVA) - Direcția de Exploatare a Cabalinelor, Romanian Convention Bureau - Asociația Națională a Organizatorilor de Conferințe și Expoziții.

Pentru infrastructura specific turistică a fost acordat un punctaj maxim de 20 puncte, distribuit pe subcriterii astfel:

CATEGORIE

PUNCTAJ MAXIM

C1. Unități de cazare 7

C2. Instalații de tratament 5

C3. Săli de conferință, centre expoziționale 6

C4. Pârții de schi, instalații de transport pe cablu 1

C5. Alte instalații de agrement 1

TOTAL 20

În cadrul grilei de evaluare a infrastructurii specific turistice, unităților de cazare omologate (la data de 1 iulie 2006) de către Autoritatea Națională pentru Turism li s-a atribuit un punctaj maxim de 7 puncte.

În funcție de distribuția numărului de camere pe tipuri de structuri de primire turistică, au fost atribuite următoarele punctaje:

- hoteluri - 5 puncte
- pensiuni turistice - 1 puncte
- alte tipuri de unități de cazare cu excepția hotelurilor și a pensiunilor turistice - 1 punct

Acordarea punctajelor la nivelul fiecărei unități administrativ teritoriale a fost realizată pornind de la capacitatea de cazare în funcțiune (calculată ca produs între numărul de camere și numărul de zile de funcționare). Astfel a fost atribuit punctajul maxim pentru UAT care dispunea

de cea mai mare capacitate de cazare în funcțiune la nivelul hotelurilor, pensiunilor turistice și respectiv a altor unități de cazare.

Distribuirea punctajelor la nivelul celorlalte UAT s-a realizat în mod proporțional.

Aceste punctaje au fost corectate în plus sau în minus în funcție de distribuția camerelor pe categorii de confort. În situația în care există o diversitate a distribuției camerelor de categorii în plus punctajele au fost rotunjite în plus, în caz contrar acestea au fost rotunjite în minus.

Pentru instalațiile de tratament avizate de către Ministerul Sănătății li s-au atribuit un punctaj maxim de 5 puncte.

Criteriile care au stat la baza procesului de evaluare a instalațiilor de tratament au fost următoarele:

- numărul instalațiilor de tratament
- procedurile pe care le realizează instalațiile de tratament
- tipurile de aparate utilizate
- prezența facilităților pentru wellness
- localitatea cu cele mai multe instalații de tratament.

Prezența facilitățile pentru wellness au constituit un avantaj pentru UAT evaluată, primind un punctaj suplimentar, dar fără a depăși cele 5 puncte maxim posibile.

Pentru infrastructura turistică reprezentată de săli de conferință și centre expoziționale au fost acordate 6 puncte, plecând de la premiza că turismul de afaceri este un important sector aducător de venituri comparativ cu alte forme de turism.

Criteriile care au stat la baza procesului de evaluare a infrastructurii pentru conferințe, reuniuni, manifestări expoziționale au fost următoarele:

- numărul spațiilor individuale pentru reuniuni (săli)
- capacitatea totală a acestor spații exprimată în număr de locuri
- orașul cu cea mai capacitate pentru organizarea de reuniuni.

Nr. locuri în săli de conferințe

Punctaj

Peste 10.000 locuri

6,00

5000 - 9999 locuri

4,00

4000 - 4999 locuri

3,75

3500 - 3999 locuri

3,50

3000 - 3499 locuri

3,25

2500 - 2999 locuri

3,00

2000 - 2499 locuri

2,75

1500 - 1999 locuri

2,50

1000 - 1499 locuri

2,25

800 - 999 locuri

2,00

650 - 799 locuri

1,75

500 - 649 locuri

1,50

250 - 499 locuri

1,25

100 - 249 locuri

1,00

50 - 99 locuri

0,5

sub 50 locuri

0,25

Pentru evaluarea amenajărilor domeniului schiabil au fost luat în calcul doar părțile de schi omologate de către ANT și instalațiile de transport pe cablu avizate de către ISCIR România. Punctajul maxim acordat acestei componente de infrastructură a fost de 1 punct, părțile de schi, respectiv instalațiile de transport pe cablu primind câte 0,5 puncte fiecare.

Criteriile care au stat la baza procesului de evaluare a părțile de schi și a instalațiilor de transport pe cablu au fost următoarele:

- numărul părților de schi, respectiv a instalațiilor de transport pe cablu;
- diversitatea instalațiilor de transport;
- lungimea și capacitatea optimă de primire / transport;
- localitatea cu cele mai multe instalații de transport pe cablu.

La capitolul alte instalații de agrement au fost incluse acele instalații de agrement ce motivează deplasarea turiștilor, respectiv: terenuri de golf, plaje omologate „Blue Flag”, instalații de agrement nautic, parcuri de distracții, herghelii. Punctajul maxim acordat pentru acestea este de 1.

Criteriile care au stat la baza procesului de evaluare a instalațiilor de agrement au fost următoarele:

- numărul instalațiilor de agrement
- diversitatea instalațiilor de agrement.

Punctajul maxim oferit UAT din punct de vedere al instalațiilor de agrement ce se regăsesc pe raza unității respective este de 1 punct.

D. Infrastructura tehnică

Evaluarea infrastructurii tehnice a fost realizată de INCD URBANPROIECT și au fost acordate nivelului de echipare tehnică al unităților teritoriale administrative maxim 30 puncte.

Pentru evaluarea accesibilității la infrastructura majoră de transport s-a avut în vedere prezența pe teritoriul acestora a unor căi/noduri majore de transport de călători, condiție esențială pentru ca un teritoriu să poată fi inclus în activitatea turistică.

Din cele 30 de puncte prin care s-a evaluat importanța echipării tehnice a unei localități pentru desfășurare unei activități turistice, 16 au fost direcționate către criteriul accesibilității. Cei patru indicatori care au fost luați în considerare pentru a evalua accesul direct al unităților administrative teritoriale la rețeaua majoră de transport au fost ponderați în funcție de importanța acestora într-o rețea internațională de transport precum și de intermodalitate în transportul de călători. Punctajul s-a realizat după înmulțirea punctelor de evaluare (între 0 și 1) pe fiecare indicator cu punctajul de ponderare pe indicatori din cele 16 puncte ale criteriului, astfel:

- pentru accesul la drum național sau european și cale ferată s-au acordat 5 puncte din totalul de 16, dar acestea nu sunt acordate decât dacă localitatea are acces la ambele modalități de transport.
- dacă unitatea administrativ teritorială de bază are acces doar la drum național sau cale ferată atunci acesta va primi doar jumătate din punctaj (adică $0,5 \times 5 = 2,5$).

INFRASTRUCTURA TEHNICA : 30 puncte

Pentru infrastructura edilitară s-au acordat 9 puncte din totalul de 30. Dintre acestea alimentarea cu apă în sistem centralizat și canalizarea apelor uzate au fost notate cu 5, iar alimentarea cu gaze naturale (în sistem centralizat) cu 4 puncte cunoscut fiind faptul că lipsa acesteia poate fi mai ușor compensată.

După datele disponibile rețeaua de alimentare cu energie electrică acoperă toate unitățile administrativ teritoriale și de aceea acest indicator nu a fost luat în considerare, deși la nivel de localitate aceasta poate fi uneori deficitară situație ce nu poate fi evaluată din cauza lipsei datelor.

Metodologia de calcul de la primul criteriu se păstrează, astfel că, pentru sistemul de alimentare cu apă și canalizare, s-a făcut diferit pentru prezența ambelor sisteme și pentru prezența doar a celui de apă.

Furnizarea serviciilor de comunicații electronice a fost notată cu 5 puncte din totalul de 30. Acestea au fost acordate numai pentru unitățile administrativ teritoriale în care poate fi accesată rețeaua GSM. Pentru unitățile administrativ teritoriale care dispun doar de rețea la un punct fix s-au acordat doar 2,5 puncte.

Notarea s-a făcut conform situației existente în teritoriu conform datelor din anul 2003, ceea ce a arătat că multe unități administrativ teritoriale de bază nu dispun nici măcar de rețea la un punct fix.

Anexa 3. Baza de date a proiectelor finanțate cu indicatori de monitorizare a proiectului, performanță

Codice SMIS	Titlu proiect	Denumire beneficiar	Regiune	Județ	Localitate	Index atractivitate turistică	Total valoare proiect	Statiuni de interes national (DA/NU)	Segmente turistice	aceși locație	Ind realizări Suprafețe (m2)	Ind realizări creșterea turiștilor an	Investiție pe turist	Investiție pe m2	Creșterea medie anuală a turiștilor (număr) 2010-2017	% dintr-o creștere proiect pe creșterea medie	% turiști străini din total	PIB / persoana ocupată (lei) medie 2010 - 2015
115717	VALORIFICARE TURISTICA SI MODERNIZARE INFRASTRUCTURA SPECIFICA IN STATIUNEA BALNEOCLIMATICA TIRGU OCNA	UAT ORASUL TIRGU OCNA	NE	BACAU	TG. OCNA	36,56	21.468.011,	DA	Balneo-climateric		125.923	10.396	2.065	170	11.584	90%	10%	117.430
118971	CONSTRUIRE INFRASTRUCTURA DE AGREMENT	UAT ORASUL TIRGU NEAMT	NE	NEAMT	TG. NEAMT	29,18	15.795.149,	NU	turism cultural, ecoturism în apropiere		1.643	16.494	958	9.615	15.401	107%	8%	106.884
119557	T.U.R.I.S.T (TERITORIU URBAN REVITALIZAT CU INFRASTRUCTURA PENTRU SPRIJINIREA TURISMULUI) GURA HUMORULUI	ORASUL GURA HUMORULUI	NE	SUCEAVA	GURA HUMORULUI	60,94	11.609.595,	DA	turism cultural, religios, montan		10.026	35.880	324	1.158	27.330	131%	15%	119.054
120455	REABILITARE SI MODERNIZARE INFRASTRUCTURA RUTIERA IN STATIUNEA BALNEO-CLIMATERICA VATRA DORNEI	MUNICIPIUL VATRA DORNEI	NE	SUCEAVA	VATRA DORNEI	57,09	14.823.842,	DA	Balneo-climateric si montan	1		49.357	300		27.330	181%	15%	119.054
118996	MODERNIZARE STRAZI DE ACCES SI LOCURI DE RECREARE IN STATIUNEA BALNEO-CLIMATERICA VATRA DORNEI	MUNICIPIUL VATRA DORNEI	NE	SUCEAVA	VATRA DORNEI	57,09	11.795.908,	DA	Balneo-climateric si montan	1	36.225	56.674	208	326	27.330	207%	15%	119.054

Codice SMIS	Titlu proiect	Denumire beneficiar	Regiune	Județ	Localitate	Index atractivitate turistică	Total valoare proiect	Statii de interes national (DA/NU)	Segmente turistice	aceși locație	Ind realizări Suprafețe (m2)	Ind realizări creșterea turiștilor an	Investiție pe turist	Investiție pe m2	Creșterea medie anuală a turiștilor (număr) 2010-2017	% dintr-o creștere proiect pe creșterea mediei	% turiștilor din total	PIB / persoana ocupată (lei) medie 2010 - 2015
117890	CREAREA UNUI SPATIU DE AGREMENT SI LOISIR IN STATIUNEA BALNEO-CLIMATERICA VATRA DORNEI	MUNICIPIUL VATRA DORNEI	NE	SUCEAVA	VATRA DORNEI	57,09	2.977.271	DA	Balneo-climatic si montan	1	1.983	55.700	53	1.501	27.330	204%	15%	119.054
118331	Amenajarea obiectivului turistic natural de utilitate publica - lacul Belona, Orasul Eforie	Unitatea Administrativ Teritoriala Orasul Eforie	SE	CONSTANTA	EFORIE	56,65	20.834.232	DA	Balneo-climatic si litoral	2	145	22.890	910	143.684	61.778	37%	6%	161.096
118447	Dezvoltarea infrastructurii pentru turismul balnear si a activitatilor recreative in statiunea balneara Techirghiol judetul Constanta	UAT ORASUL TECHIRGHIOI	SE	CONSTANTA	TECHIRGHIOI	46,39	15.515.651	DA	Balneo-climatic si litoral		-	16.005	969		61.778	26%	6%	161.096
112734	Reabilitarea si modernizarea infrastructurii de utilitate publica pentru valorificarea atractiilor turistice in Orasul Eforie	UNITATEA ADMINISTRATIV TERITORIALA ORASUL EFORIE	SE	CONSTANTA	CONSTANTA	56,65	21.965.417	DA	Balneo-climatic si litoral	2	56.810	183.100	120	387	61.778	296%	6%	161.096
115374	Dezvoltare turistica in statiunea Saturn	UNITATEA ADMINISTRATIV TERITORIALA MUNICIPIUL MANGALIA	SE	CONSTANTA	CONSTANTA	68,75	19.112.081	DA	Balneo-climatic si litoral		36.500	60.000	319	524	61.778	97%	6%	161.096
119643	Dezvoltarea infrastructurii turistice în stațiunea balneoclimaterică orașul Pucioasa	ORAȘUL PUCIOASA	Sud Muntenia	Dâmbovița	Pucioasa	37,53	21.429.171	DA	Balneo-climatic si cultural		67.146	14.400	1.488	319	7.137	202%	7%	151.392

Codice SMIS	Titlu proiect	Denumire beneficiar	Regiune	Județ	Localitate	Index atractivitate turistică	Total valoare proiect	Stiauni de interes national (DA/NU)	Segmente turistice	aceși locație	Ind realizari Suprafețe (m2)	Ind realizari creștereturiștitan	Investiție pe turist	Investitie pe m2	Creșterea medie anuală a turiștilor (număr) 2010-2017	% dintrere creștereproiect pe creșteremedie	% turiștrăini din total	PIB / persoana ocupată (lei) medie 2010 - 2015
119697	Reabilitare și modernizare Grădina de Vară, Amara, județul Ialomița	ORAȘUL AMARA	Sud Muntenia	Ialomița	Amara	23,57	13.801.295	DA	Balneo-climateric		Missing data	Missing data			930	0,00%	7%	130.142
118342	Infiiintarea parcului de agrement si recreere "Constantin Brancoveanu" in Orasul Horezu, judetul Valcea	UAT HOREZU	SV	Vâlcea	Horezu	47,07	9.453.899	NU	Montan si cultural	3	30.020	21	451.260	315	24.737	0,08%	3%	109.995
119090	Imbunatatirea infrastructurii de turism in statiunea Baile Olanesti - Modernizare Parc Unirii	UAT ORAȘ BĂILE OLĂNEȘTI	SV	Vâlcea	Baile Olanesti, L	43,95	6.817.412	DA	Balneo-climateric, Montan si cultural		11.284	14.000	487	604	4.737	57%	3%	109.995
117762	Amenajarea zonei centrale pietonale a statiunii turistice Horezu, judetul Valcea, in vederea consolidarii identitatii locale si dezvoltarii turismului	UAT HOREZU	SV	Vâlcea	Horezu	47,07	5.599.819	NU	Montan si cultural	3	5.788			967	24.737	0,00%	3%	109.995
118784	Modernizare strazi pe raza statiunii Calimanesti- Caciulata-asfaltare, amenajare trotuare, executie rigole de preluare ape pluviale, orasul Calimanesti, judetul Vâlcea	UAT CALIMANESTI	SV	Vâlcea	Locația de implementare a proiectului este dată de străzile: C	60,08	20.192.901	DA	Balneo-climateric, Montan si cultural		111	28.159	717	181.661	24.737	114%	3%	109.995

Codice SMIS	Titlu proiect	Denumire beneficiar	Regiune	Județ	Localitate	Index atractivitate turistică	Total valoare proiect	Statiuni de interes national (DA/NU)	Segmente turistice	aceși locație	Ind realizari Suprafețe (m2)	Ind realizari creștereturiștitan	Investiție pe turist	Investiție pe m2	Creșterea medie anuală a turiștilor (număr) 2010-2017	% dintrere creștereproiect pe creșteremedie	% turiștrăini din total	PIB / persoana ocupată (lei) medie 2010 - 2015
118764	Conservarea si valorificarea patrimoniului natural si construit pentru dezvoltarea turismului balnear in Stațiunea Băile Herculane	UAT BĂILE HERCULANE	VEST	Caraș-Severin	Băile Herculane	64,05	15.459.435	DA	Balneo-climateric, Montan si cultural		24.757	117.963	131	624	14.162	833%	5%	125.709
118023	Crearea de facilitati pentru recreere si agrement in Statiunea Geoagiu - Băi	UAT GEOAGIU	VEST	Hunedoara	Geoagiu	57,62	2.649.597	DA	Balneo-climateric si cultural		4.589	15	176.640	577	13.764	0%	10%	91.367
114475	Dezvoltarea infrastructurii pentru turismul balnear in statiune Buzias	UAT ORAȘUL BUZIAȘ	VEST	Timiș	Buziaș	37,95	21.698.501	DA	Balneo-climateric si cultural		305.972	16.250	1.335	71	26.170	62%	29%	131.602
119214	Dezvoltarea infrastructurii statiunii Baile Felix-Lotusul Turismului Romanesc	UAT SINMARTIN	NORD-VEST	BIHOR	Baile Felix	56,4	14.420.751	DA	Balneo-climateric si cultural		41.082	122.260	118	351	35.902	341%	16%	90.010
115522	Reabilitare și modernizare infrastructură rutieră și utilități din corpul drumului în Băile Turda	MUNICIPIUL TURDA	NORD-VEST	CLUJ	Municipiul Turda	45,41	22.550.603	NU	Balneo-climateric, Montan si cultural		63.146	25.952	869	357	44.424	58%	21%	127.226

Codice SMIS	Titlu proiect	Denumire beneficiar	Regiune	Județ	Localitate	Index atractivitate turistică	Total valoare proiect	Stiauni de interes national (DA/NU)	Segmente turistice	aceși locație	Ind realizari Suprafețe (m2)	Ind realizari creștere turiștitan	Investiție pe turist	Investitie pe m2	Creșterea medie anuală a turiștilor (număr) 2010-2017	% dintr e creștere proiect pe creștere medie	% turiști străini din total	PIB / persoana ocupată (lei) medie 2010 - 2015
114590	ETOS - EXCELENȚA ÎN TURISM LA OCNA ȘUGATAG	COMUNA OCNA ȘUGATAG/PRIMĂRIA OCNA ȘUGATAG	NORD-VEST	MARAMURES	Ocna Șugatag	43,11	22.564.465	NU	Balneo-climatic si cultural		87.448	10.281	2.195	258	15.468	66%	18%	103.705
115563	Dezvoltarea infrastructurii turistice în stațiunea balneoclimaterică Ocna Sibiului”, beneficiar	ORAȘUL OCNA SIBIULUI ȘI UNITATEA ADMINISTRATIV TERITORIALĂ JUDEȚUL SIBIU	Centru	Sibiu	Ocna Sibiului	35,53	19.613.388	NU	Balneo-climatic, Montan si cultural		100.769	200.000	98	195	33.500	597%	27%	109.572
119330	Amenajări parcuri și spații verzi în stațiunea balneară Băile Tușnad	UAT BĂILE TUȘNAD	CENTRU	HARGHITA	BĂILE TUIȘNAD	44,02	6.777.980	DA	Balneo-climatic, Montan si cultural		8.789	6.740	1.006	771	14.058	48%	24%	104.409
119599	Reabilitarea infrastructurii rutiere în stațiunea balneoclimaterică Covasna	UAT ORASUL COVASNA	CENTRU	Covasna	Covasna	36,86	19.041.336	DA	Balneo-climatic, Montan si cultural			333.111	57		6.174	5395%	11%	96.562

Nota evaluatorului: Datele privind indicatorii de realizare care nu sunt în concordanță cu evoluția contextului sunt colorate cu roșu (date în afara intervalului) și cu galben (date potențial în afara intervalului). Ținând seama de faptul că datele de context nu se referă în mod specific la localitatea obiect al intervenției, existența neconcordanțelor menționate poate sugera necesitatea de a verifica evoluția specifică a fluxului de turiști în fiecare localitate interesată, prin studiile de caz, astfel încât să se evidențieze raționamentul la baza estimărilor inițiale.

Anexa 4. Modalitatea de selectare a studiilor de caz

Stratul IAT Scăzut-”Zona non montană” (în verde proiectul selectat)

Cod SMIS	Regiune (Region)	Județ (County)	Localitate Project localisation)	IAT	Segmente turistice	A. Resurse turistice naturale	B. Resurse turistice antropice	C. Infrastructura specific turistica	D. Infrastructura tehnică
119697	Sud Muntenia	Ialomița	Amara	23,57	Balneo-climateric	8,5	0	2,57	12,5
115717	NE	BACAU	TG. OCNA	36,56	Balneo-climateric	11,5	6	0,06	19
119643	Sud Muntenia	Dâmbovița	Pucioasa	37,53	Balneo-climateric si cultural	14,5	1	3,03	19
114475	VEST	Timiș	Buziaș	37,95	Balneo-climateric si cultural	13	7	1,45	16,5
Max IAT pe componentă						25	25	20	30

Acest strat reprezintă un cluster (grup) de proiecte omogene, caracterizate de o valoare redusă a componentei B a IAT care se referă la prezența resurselor antropice (culturale, artistice, manifestări ...) și C, care se referă la infrastructura turistică specifică. Proiectul SMIS 114475 (localitate Buziaș) a fost selectat deoarece a fost considerat reprezentativ pentru turismul balnear-climateric cultural din regiunea vestică a țării.

Stratul IAT Scăzut-”Zona montană” (în verde proiectul selectat)

Cod SMIS	Regiune (Region)	Județ (County)	Localitate Project localisation)	IAT	Segmente turistice	A. Resurse turistice naturale	B. Resurse turistice antropice	C. Infrastructur a specific turistica	D. Infrastructur a tehnică
118971	NE	NEAMȚ	TG. NEAMȚ	29,18	turism cultural ecoturism în apropiere	7	3	0,18	19
115563	Centru	Sibiu	Ocna Sibiului	35,53	Balneo-climateric, Montan si cultural	11	8	0,03	16,5
119599	CENTRU	Covasna	Covasna	36,86	Balneo-climateric, Montan si cultural	16	8	1,36	11,5

Acest strat reprezintă un cluster (grup) de proiecte omogene, caracterizate de o valoare relativ redusă a componentei B a IAT și extrem de redusă a componentei C, care se referă la infrastructura turistică specifică. Clusterul include două proiecte situate în macroregiunea centrală și unul în nord-est. Proiectul SMIS 115563 (zona Sibiu) a fost selectat deoarece este reprezentativ pentru macroregiunea centrală datorită unei multiple combinații de tipologii de turism.

Stratul IAT Mediu - ”Zona non montană” (în verde proiectul selectat)

Cod SMIS	Regiune (Region)	Județ (County)	Localitate Project localisation)	IAT	Segmente turistice	A. Resurse turistice naturale	B. Resurse turistice antropice	C. Infrastructura specific turistica	D. Infrastructura tehnică
114590	NORD-VEST	MARAMURES	Ocna Șugatag	43,11	Balneo-climateric si cultural	14	16	0,61	12,5
118447	SE	CONSTANTA	TECHIRGHIOI	46,39	Balneo-climateric si litoral	11	15	0,39	20

Acest strat reprezintă un cluster (grup) de proiecte omogene, caracterizate de valoarea ridicată a componentei B (cultural / artistic) și scăzută a componentei C (infrastructura turistică, locuri de dormit, hoteluri etc.). Proiectul SMIS 114590 (zona Maramureș) a fost selectat deoarece a fost considerat reprezentativ pentru turismul balneoclimateric și cultural în regiunea Nord-Vest.

Stratul IAT Mediu- "Zona montană" (în verde proiectele selectate)

Cod SMIS	Regiune (Region)	Județ (County)	Localitate Project localisation)	IAT	Segment e turistice	A. Resurse turistice naturale	B. Resurse turistice antropice	C. Infrastructur a specific turistica	D. Infrastructur a tehnică
119090	SV	Vâlcea	Baile Olanesti,	43,95	Balneo-climateric, Montan si cultural	23	7	3,95	10
119330	CENTRU	HARGHITA	BĂILE TUIȘNAD	44,02	Balneo-climateric, Montan si cultural	23,5	0	0,52	20
115522	NORD-VEST	CLUJ	Municipiul Turda	45,41	Balneo-climateric, Montan si cultural	10	11	0,41	24
118342	SV	Vâlcea	Horezu	47,07	Montan si cultural	9,5	25	0,07	12,5
117762	SV	Vâlcea	Horezu	47,07	Montan si cultural	9,5	25	0,07	12,5

Acest strat reprezintă un cluster (grup) de proiecte eterogene, caracterizate pentru unii de valoarea mare a componentei A (turistică / naturală) și pentru alții de valoarea mare a componentei B (cultural / artistică), în ambele cazuri componenta C având o valoare relativ scăzută. Localitatea Horezu a fost selectată pentru că va permite o viziune integrată asupra a două proiecte finanțate.

Stratul IAT Ridicat - "Zona non montană" (în verde proiectele selectate)

Cod SMIS	Regiune (Region)	Județ (County)	Localitate Project localisati on)	IAT	Segment e turistice	A. Resurse turistice naturale	B. Resurse turistice antropice	C. Infrastructur a specific turistica	D. Infrastructur a tehnică
119214	NORD-VEST	BIHOR	Baile Felix	56,4	Balneo-climateric si cultural	21	8	7,4	20
118331	SE	CONSTANTA	EFORIE	56,65	Balneo-climateric si litoral	17	8	11,65	20

Cod SMIS	Regiune (Region)	Județ (County)	Localitate Project localisation)	IAT	Segment e turistice	A. Resurse turistice naturale	B. Resurse turistice antropice	C. Infrastructur a specific turistica	D. Infrastructur a tehnică
112734	SE	CONSTANT A	CONSTANT A	56,65	Balneo-climateri c si litoral	17	8	11,65	20
118023	VEST	Hunedoara	Geoagiu	57,62	Balneo-climateri c si cultural	18,5	16	1,62	21,5
115374	SE	CONSTANT A	CONSTANT A	68,75	Balneo-climateri c si litoral	20	13	14,75	21

Acest strat reprezintă un cluster (grup) de proiecte eterogene, caracterizat de valori ridicate a componentei A și relativ ridicate a componentei B, precum și de valori eterogene, dar în general ridicate, a componentei C (infrastructuri turistice, locuri de dormit, hoteluri ...). A fost selectată zona Constanța pentru că va permite o viziune integrată asupra a trei proiecte finanțate.

Stratul IAT Ridicat "Zona montană" (evidențiat în verde proiectele selectate)

Cod SMIS	Regiune (Region)	Județ (County)	Localitate Project localisation)	IAT	Segment e turistice	A. Resurse turistice naturale	B. Resurse turistice antropice	C. Infrastructur a specific turistica	D. Infrastructur a tehnică
120455	NE	SUCEAVA	VATRA DORNEI	57,09	Balneo-climateric si montan	25	10	2,09	20
118996	NE	SUCEAVA	VATRA DORNEI	57,09	Balneo-climateric si montan	25	10	2,09	20
117890	NE	SUCEAVA	VATRA DORNEI	57,09	Balneo-climateric si montan	25	10	2,09	20
118784	SV	Vâlcea	Râmnicu	60,08	Balneo-climateric, Montan si cultural	25	11	4,08	20
119557	NE	SUCEAVA	GURA HUMORULUI	60,94	turism cultural, religios, montan	11,5	25	0,44	24
118764	VEST	Caraș-Severin	Băile Herculane	64,05	Balneo-climateric, Montan si cultural	25	15	6,55	17,5

Acest strat reprezintă un cluster (grup) de proiecte cu un potențial turistic ridicat, caracterizat de o infrastructură turistică scăzută (componenta C) dar valori ridicate ale resurselor turistice naturale (componenta A) și antropice (componenta B). A fost selectată localitatea Vatra Dornei pentru că va permite o viziune integrată asupra a trei proiecte finanțate.

Anexa 5.a Modalitatea de realizare a studiilor de caz

Obiectivul studiului de caz este de a înțelege care poate fi impactul proiectului.

Impactul care va fi reflectat în analizele de evaluare se datorează creșterii ocupării forței de muncă, măsurată ca un nou loc de muncă generat (echivalent normă întreagă).

Există două niveluri de impact care vor trebui investigate prin interviuri:

- impactul ocupațional direct al proiectului; prin numărul de turiști noi / an pe care intervievații îl consideră că poate fi atribuit realizării proiectului, și
- impactul ocupațional indirect al proiectului; prin numărul de turiști noi / an pe care intervievații îl consideră că poate fi atribuit efectelor indirecte ale proiectului.

Studiul de caz a fost construit prin îndrumarea experților în realizarea interviului cu martorii privilegiați ai părților interesate din proiect utilizând un Ghid dedicat acestui scop.

Structura Ghidului prevede o **prima parte pre-completată cu indicatorii de context** referitori la nivelul județului și al localităților care, în timpul interviului, au fost utile pentru a însoți participanții la identificarea fluxurilor turistice potențiale directe și indirecte, în special:

- seria istorică de fluxuri turistice în județul de referință, pentru verificarea fiabilității estimărilor furnizate de participanți;
- ponderea componentei turistice de origine internă și străină (disponibilă la nivel județean) pentru a aplica cheltuielile medii pe turist (mai mare în cazul străinilor);
- indexul de atractivitate turistică a localității turistice obiect al intervenției (disponibil la nivel de localitate turistică); este necesară pentru a poziționa intervenția într-una din dimensiunile indicelui, care poate fi modificată de intervenție și pentru a înțelege dacă și cum poate genera un efect direct și indirect.

O a **doua parte pre-completată** a instrumentului de anchetă includea descrierea în mod sumar a elementelor cheie ale proiectului încărcate în sistemul MySMIS.

A **treia parte** a Ghidului a inclus întrebările chestionarului de administrat celor prezenți. Chestionarul a fost organizat astfel încât să se obțină următoarele informații:

- stadiul actual al proiectului;
- componentele legate de indicele de atractivitate turistică asupra cărora proiectul are efecte în mod direct;
- relevanța proiectului pentru atragerea de noi fluxuri turistice;
- acțiuni de marketing și de promovare aferente;
- o estimare a noilor turiști anuali datorită proiectului;
- posibila creștere a componentei externe (din străinătate) a cererii turistice;
- existența altor proiecte de finanțare care pot / ar putea influența atractivitatea turistică;
- Activarea înainte (furnizorii de servicii turistice pe partea ofertei) și după (organizatori de pachete turistice) a filierei turistice teritoriale a acțiunilor ulterioare, apte să crească impactul global al proiectului;
- o estimare a creșterii fluxurilor turistice ca efect al tuturor componentelor externe pe care proiectul le va putea activa în mod indirect.

Anexa 5.b Baza de date a indicatorilor de context pentru calcularea fluxului de turiști

Se atașează separat.

Anexa 6.a Modalitatea de estimare a indicatorilor de rezultat și impact

Procesul utilizat pentru a furniza o estimare preliminară a efectelor ocupării forței de muncă generate de proiectele finanțate pornește de la reconstituirea datelor privind creșterea fluxului de turiști legată de proiectele analizate prin studiile de caz, trecând prin următoarele etape:

- identificarea cheltuielilor medii pe tip de turist (intern, străin);
- calcularea cifrei de afaceri totale generate anual (pe baza indicațiilor din studiile de caz, pentru componenta externă (străină) și cea internă (locală));
- utilizarea productivității muncii în sectorul de referință Hoteluri și restaurante (din datele medii din perioada de observație 2008-2016), pentru a urmări numărul de noi angajați posibil activabili de către fluxurile turistice suplimentare.

Pentru a ține seama de diferențele de cheltuieli pe tipuri de turisti, s-au aplicat următoarele profiluri de cheltuieli:

- pentru componenta internă (turism intern), cheltuielile medii pe turist sunt de 840 de lei pe persoană pentru cazare, mese, transport, cheltuieli diverse și divertisment; cei care au înnoptat în hotel au cheltuit un pic mai mult (1070 lei), cei din București și din regiunea centrală au cheltuit mai mult, cei din regiunea Sud Muntenia au cheltuit mai puțin¹⁵, prin urmare se consideră realistă estimarea cheltuielilor la 840 lei pe persoană;
- pentru componenta străină (turismul străin) cifra medie furnizată de statisticile oficiale pentru anul 2017 este egală cu 2.199,4 lei, cifra a fost rotunjită la 2.200 lei.

Un turist intern (local) cheltuie cu 62% mai puțin decât un turist străin.

Cifra de afaceri totală activată prin proiectul finanțat de POR, direct și indirect¹⁶, va fi estimată prin înmulțirea numărului de turiști suplimentari de origine internă (naționali) și externă (străini) cu cheltuielile medii respective. Valoarea obținută astfel va fi împărțită la cifra de afaceri pe unitate de muncă din sectorul turistic, furnizând astfel o estimare realistă a locurilor de muncă potențial generate prin POR.

Din statisticile oficiale¹⁷ se poate ajunge la cifra de afaceri pe unitate de muncă în sectorul turismului: exprimată prin raportul dintre cifra de afaceri și angajați. Acest raport arată cât de mare este cifra de afaceri produsă de fiecare angajat și, în același timp, care este cifra de afaceri necesară pentru activarea unei persoane angajate.

Tabelul următor prezintă seriile istorice din domeniu (Hoteluri și restaurante, în perioada 2008-2016) pentru județele în care au fost finanțate proiecte prin POR.

¹⁵ preluat dintr-un studiu realizat la nivel național ca parte a unui proiect al POSDRU 2007-2013 privind comportamentul turiștilor care au petrecut noaptea în pensiuni turistice (Întreprinzatori în turism - Pensiuni în România - februarie 2012)

¹⁶ Consultați studiile de caz în această privință

¹⁷ Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online

Tab. 2. Cifra de afaceri din domeniu (Hoteluri și restaurante) pe angajat (ocupat) seria istorică 2008-2016 și Valoarea medie în intervalul de timp luat în calcul.

Macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe	Anul (Lei Ron pe angajat)									Valoare medie
	Anul 2008	Anul 2009	Anul 2010	Anul 2011	Anul 2012	Anul 2013	Anul 2014	Anul 2015	Anul 2016	
	lei RON	lei RON	lei RON	lei RON	lei RON	lei RON	lei RON	lei RON	lei RON	
Bihor	68.011	65.366	69.286	73.091	75.301	66.146	71.052	75.885	79.114	71.472
Cluj	105.070	99.802	99.025	100.565	95.508	96.926	108.252	122.173	127.312	106.070
Maramures	54.890	51.919	52.047	50.322	53.526	48.978	57.569	65.383	65.400	55.559
Covasna	73.879	72.638	80.498	76.817	71.338	64.927	65.392	69.861	57.603	70.328
Harghita	63.133	60.147	67.689	63.470	62.660	57.074	61.691	68.814	69.246	63.769
Sibiu	75.092	74.850	81.013	77.064	75.813	70.012	75.040	89.257	99.344	79.721
Bacau	81.121	79.444	111.289	93.137	71.395	68.070	65.271	73.684	70.007	79.269
Neamt	95.411	78.904	96.053	90.485	91.297	63.492	63.544	78.092	77.760	81.671
Suceava	68.475	58.417	70.061	70.267	69.783	68.273	69.155	82.933	77.496	70.540
Constanta	121.224	118.583	114.239	114.761	128.429	123.020	131.340	153.537	157.523	129.184
Dambovita	71.261	48.193	50.038	60.664	44.418	44.885	46.821	64.229	58.737	54.361
Ialomita	180.000	61.644	59.480	52.124	46.573	42.097	41.820	46.927	44.084	63.861
Valcea	90.969	81.928	67.528	83.214	73.337	69.622	71.754	79.716	83.856	77.992
VEST	70.996	66.730	65.380	65.837	64.929	63.506	67.179	83.600	89.758	70.879
Caras-Severin	53.769	50.052	54.233	46.302	41.943	44.470	53.677	60.488	61.141	51.786
Hunedoara	84.105	67.582	69.340	66.113	62.074	58.031	63.434	84.973	78.831	70.498
Timis	74.074	72.441	69.000	75.603	80.423	81.383	82.983	103.510	116.207	83.958

Sursa: TEMPO ONLINE INT104D

Următoarele informații au fost utilizate pentru calcularea indicatorilor:

ponderea componentei străine	
Buziaș	5%
Ocna Sibilui	4%
Horezu	2%
Constanța	3%
Vatra Dornei	20%
Ocna Șugatag	18%

Sursa: TEMPO ON LINE and Case study estimates Anexa 6. Chestionar completat pentru studiul de caz

Anexa 6.b Baza de date studii de caz

Se atașează separat.

Anexa 7. Chestionar completat pentru studiul de caz (Anexă 7.1-7.6)

Se atașează separat.

Anexa 8.a Chestionar sistem implementare AP 7

Se atașează separat.

Anexa 8.b Baza de date a răspunsurilor

Se atașează separat.

Anexa 9.a Chestionar beneficiari care nu au fost incluși în studiile de caz

Se atașează separat.

Anexa 9.b Baza de date a răspunsurilor

Se atașează separat.

Anexă 10. Prezentare / lucrările panelului de experți

Se atașează separat.

Anexa 11. Prezentare power point

Se atașează separat.

Anexa 12. Tabel cu observațiile / recomandările BE POR / membrii CCE și propunerile de soluționare

Se atașează separat.